

Μακεδονικά

Τόμ. 12 (1972)

Αφιερύεται εις την μνήμην Γεωργίου Θεμελή, Χαραλάμπους Λέκα

Παιδικά παραδοσιακά παιχνίδια από τη Χρυσή Καστοριάς

Ανδρέας Π. Στεφόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.1014](https://doi.org/10.12681/makedonika.1014)

Copyright © 2015, Ανδρέας Π. Στεφόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Στεφόπουλος Α. Π. (1972). Παιδικά παραδοσιακά παιχνίδια από τη Χρυσή Καστοριάς. *Μακεδονικά*, 12, 361–423. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1014>

ΠΑΙΔΙΚΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΧΡΥΣΗ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Χρόνια τώρα από αγάπη και χρέος σάν δάσκαλος, παρακολουθώ τὰ παιδιὰ τῆς υπαίθρου, τῶν χωριῶν ὅπου υπηρέτησα, νὰ παίζουν ὁμαδικὰ ἢ ἕνα-ἕνα τὰ παιχνίδια τους. Τὰ πρῶτα χρόνια τῆς σταδιοδρομίας μου ἔβλεπα τὰ παιδιὰ νὰ παίζουν ὄχι μόνο τὰ παιχνίδια ποῦ διδάχτηκαν ἀπὸ τοὺς δασκάλους τους, ἀλλὰ καὶ τὰ δικά τους παιχνίδια, τὰ πατροπαράδοτα, τὰ παραδοσιακά, αὐτὰ ποῦ ἔπαιζαν καὶ οἱ γονεῖς τους, ὅταν ἦταν παιδιὰ.

Σὲ πολλὲς σκέψεις ἔμπαινα, ὅταν ἔβλεπα ἰδιαίτερα νὰ παίζουν τὰ πατροπαράδοτα παιχνίδια, σκέψεις ποῦ δὲν εἶναι στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς ἐργασίας μου νὰ παρουσιάσω.

Παρακολουθοῦσα τὰ παιδιὰ νὰ ἐτοιμάζον μονά τους τὰ παιχνίδια, μὲ βοηθῶ τὰ μεγαλύτερα ἀδέρφια ἢ φίλους τους. Πόσο γίνονταν ἀλλιῶτικα ἐκεῖνη τὴν ὥρα, πόσο εὐεργετικὰ ἐπιδρούσε ἡ συνεργασία, τί προσπάθεια ἐπιμελημένη κατέβαλλε κάθε παιδί καί, ἔπειτα, πόσο ὥραϊα ἔπαιζαν τὰ παραδοσιακά τους παιχνίδια μὲ τοὺς κανόνες ποῦ αὐτὰ τὰ ἴδια ἀπὸ πολλὰ χρόνια εἶχαν βάλει.

Σιγά-σιγά ὅμως, ὅσο περνοῦσαν τὰ χρόνια, ἔβλεπα πὼς ἄρχιζαν νὰ πληθαίνουν καὶ τὰ βιομηχανικὰ παιχνίδια στὰ χέρια τῶν παιδιῶν. Στὶς πόλεις αὐτὸ ἄρχισε γρηγορότερα καὶ ἐντονότερα, στὰ χωριά δειλὰ στὴν ἀρχὴ καὶ μὲ ἐπιταχυνόμενο ρυθμὸ ἀργότερα. Τὰ ἀπλά, λιτὰ καὶ μὲ ὑλικά πρόχειρα, φτιαγμένα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ παιχνίδια, ἀντικαταστάθηκαν μὲ τὰ βιομηχανικὰ, μὲ παιχνίδια φανταχτερὰ πλαστικὰ, λαστιχένια ἢ τενεκεδένια ποῦ εὐκόλα παρασταίνουν ἀνθρώπους, ζῶα, μηχανήματα.

Τότε αἰσθάνθηκα νὰ χάνεται ἕνας παλιὸς παιδικὸς κόσμος, ἕνας κόσμος δημιουργημένος ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τὴ φαντασία τῶν παιδιῶν, ποῦ ἀνταποκρινόταν ἀκριβῶς στὰ μέτρα καὶ στὶς ἀνάγκες τους τὶς βαθύτερες, ἕνας κόσμος ποῦ κι ἐγὼ ὁ ἴδιος ἔζησα, σάν δάσκαλος καὶ σάν παιδί.

Παρακινημένος ἀπὸ αὐτὴν τὴν διαπίστωση τῆς ἀλλαγῆς, ποῦ εἶναι σάν κατεδάφιση τοῦ παρελθόντος (κι ἐδῶ θὰ ἔπρεπε πολὺ νὰ προσέξωμε) σκέφτηκα νὰ ἀντιδράσω σάν τὸ φωτογράφο, ὅταν βλέπῃ νὰ κατεδαφίζεται μιὰ παλιὰ καλὴ ἐκκλησία. Σκέφθηκα νὰ ἀπαθανάτισω κι ἐγὼ στὸ χαρτί, σάν ἐκεῖνον, ὅ,τι θὰ γκρεμιζόταν, ὅ,τι θὰ γκρεμίζεται συνέχεια ἀπὸ τὸν παιδικὸ

κόσμο, ἀπὸ τὰ παιδικὰ παιχνίδια ποὺ ἔπαιζα κι ἐγὼ στὸ χωριό μου μὲ τοὺς συνομηλίκους μου καὶ τοὺς φίλους μου.

Ἄρχισα λοιπὸν νὰ καταγράψω, καθὼς ἀναθυμῶμαι μέρα μὲ τὴ μέρα, τὰ παιχνίδια ποὺ θυμῶμαι. Βλέποντας παράλληλα καὶ τὰ παιδιά τῶν ἄλλων χωριῶν νὰ παίζουν, παρατηροῦσα τὶς λεπτομέρειες καὶ ξαναθυμῶμαι τὰ παιχνίδια τοῦ χωριοῦ μου. Πολλὰ εἶναι ὅμοια καὶ αὐτὸ στάθηκε βοήθημα νὰ θυμηθῶ πιὸ πολλά. Ἄλλὰ καὶ κάθε φορὰ ποὺ ἐρχόμενοι σὲ ἐπαφὴ μὲ χωριανούς μου, συνομηλίκους μου, μικρότερους ἢ μεγαλύτερους, ζητοῦσα πληροφορίες γιὰ σκοτεινὰ ἢ ἀμφίβολα σημεῖα. Ἡ μητέρα μου πάλι, μοῦ περιέγραψε τὰ κοριτσιστικά παιχνίδια, ποὺ ἔπαιζαν τότε, γιατί ἐγὼ σὰν ἀγόρι, δὲν ἔδινά καὶ πολλὴ σημασία. Ἔτσι συγκέντρωσα τὰ παιδικὰ παιχνίδια τοῦ χωριοῦ μου ἑκατὸ (100) ὄλα-ὄλα. Πῆρα φωτογραφίες παιδιῶν, τὴν ὥρα ποὺ ἔπαιζαν, καὶ σχεδίασα ἐκεῖνα ποὺ δὲν μπόρεσα νὰ φωτογραφίσω.

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐτοίμασα τὸ ὕλικὸ τῆς ἐργασίας μου αὐτῆς, ποὺ λαογραφικὸς τῆς σκοπὸς εἶναι νὰ παρουσιάσῃ καὶ νὰ κρατήσῃ στὴ μνήμη τὰ παραδοσιακὰ παιδικὰ παιχνίδια τοῦ χωριοῦ Χρυσῆς Καστοριάς καὶ μαζί μ' αὐτὰ ὄλα τὰ παρόμοια ἐλληνικά.

Αἰσθάνομαι μεγάλη ὑποχρέωση ἀπέναντι στὸν καθηγητὴ τῆς Λαογραφίας κ. Δημήτριο Λουκάτο, γιὰ τὶς τόσο πολὺτιμες συμβουλὲς καὶ τὴν ἄλλη βοήθεια ποὺ μοῦ ἔδωσε γιὰ τὴν παρουσίαση τῆς ἐργασίας αὐτῆς. Ἡ μὲ κάθε μέσο καὶ τρόπο συμπαράσταση τοῦ κ. καθηγητοῦ στάθηκε ἀποφασιστικὸς παράγοντας στὴν ἐτοιμασία τῆς. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ καὶ γιὰ τὶς ἐπιστημονικὲς συμβουλὲς του, ποὺ τόσο πρόθυμα ἀπὸ προηγούμενα μοῦ δόθηκαν, καὶ ποὺ στάθηκαν γιὰ μένα βασικά ἐπιστημονικὰ μαθήματα λαογραφίας τὸν εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τὴν θέση αὐτὴ μὲ ὅλη μου τὴν καρδιά.

Παράλληλα εὐχαριστῶ καὶ τὸν καθηγητὴ τῶν Παιδαγωγικῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Χρήστο Φράγκο, γιὰ τὴν ἀμέριστη συμπαράσταση τοῦ στὴν ἐργασία μου. Ἡ ἐνθάρυνση καὶ ἡ ἐκτίμηση τοῦ θέματος ἐκ μέρους τοῦ κ. καθηγητῆ τῶν Παιδαγωγικῶν καὶ οἱ ἐπιστημονικὲς συμβουλὲς του πολὺ ἐπίσης συνετέλεσαν στὴν παρουσίασή του.

ΓΕΝΙΚΑ

Σὲ ποιά ἡλικία παίζουν τὰ παιδιά

Ἡ ἡλικία τῶν παιδιῶν ποὺ παίζουν τὰ παραδοσιακὰ παιχνίδια εἶναι ἀπὸ πέντε ἐτῶν ἕως δώδεκα. Τὰ μεγαλύτερα τῶν δώδεκα ἐτῶν, ὄχι πὼς δὲν θέλουν νὰ παίξουν· δὲν μποροῦν, δὲν εὐκαιροῦν, γιατί μόλις τελειώσουν τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο ἀναλαμβάνουν νὰ κάνουν ὑπεύθυνη δουλειὰ κοντὰ στοὺς γονεῖς τους. Πολὺ περισσότερο τὰ κορίτσια, ποὺ ἀπὸ μικρότερη ἡλικία προσκολλιοῦνται στὴ μητέρα τους καὶ γίνονται τὸ «δεξὶ χέρι τῆς» στὶς δουλειὲς τοῦ σπιτιοῦ καὶ στὸ νοικοκυριό.

Σ' αυτή λοιπόν την ηλικία των πέντε ως δώδεκα χρόνων παίζουν τα παιδιά στα χωριά, αγόρια και κορίτσια. Από κει και πέρα, σε καμιά γιορτή, όταν δεν παρουσιαστή δουλειά, μπορούν να παίξουν και τα μεγαλύτερα ρίχνοντας το λιθάρι σε κανένα πλάτωμα του χωριού, ή στην αυλή της εκκλησιάς, όταν φύγουν οι μεγάλοι και μείνει εύκαιρη.

Φυσικό είναι να μην παίζει κάθε φύλο και κάθε ηλικία παιδιών τα ίδια παιχνίδια. Άλλα παιχνίδια είναι αποκλειστικά αγοριών και άλλα αποκλειστικά κοριτσιών. Ούτε τ' αγόρια καταδέχονται να παίξουν κοριτσίστικα παιχνίδια, ούτε οι κοπέλες τολμούν να παίξουν αγορίστικα παιχνίδια. "Αν συμβη καμιά φορά και παίζει κανένα παιδί κοριτσίστικα παιχνίδια, τα άλλα παιδιά τὸ περιπαίζουν και τοῦ λένε πὸς εἶναι «κουρτσουπαϊδ'», χαρακτηρισμός πολύ βαρῦς γιὰ ἓνα παιδί. Τὸν ἴδιο χαρακτηρισμὸ δίνουν και στὰ κορίτσια, όταν αὐτὰ παίζουν αγορίστικα παιχνίδια. Και γι' αὐτὰ ὁ χαρακτηρισμὸς εἶναι βαρῦς.

Τὰ μεγάλα παιδιά περιπαίζονται μεταξύ τους, ἂν παίζουν παιχνίδια, πὸν παίζουν τὰ μικρὰ παιδιά. Λένε: «Τσιούτσκανους¹ εἶσαι πὸν παίζεις τέτοια παιχνίδια;».

Στὴ μικρὴ ηλικία παίζουν μαζί αγόρια και κορίτσια. Τὰ παιχνίδια τους εἶναι ἅπλᾶ και δὲν χρειάζονται ἰδιαίτερη προσπάθεια. Ὅταν χρειαστῆ κάποιο κατασκευασμένο παιχνίδι, αὐτὸ τὸ φτιάχνουν ἢ μεγαλύτερα παιδιά ἢ οἱ μανάδες τους.

Τὰ παιδιά ἀπὸ ηλικία ἕξ ἐτῶν ὡς ἑννέα παίζουν τὰ περισσότερα παιχνίδια. Εἶναι ἡ ηλικία πὸν δὲν ἔχει αποκλειστικότητες στὰ παιχνίδια. Τὰ παιδιά πὸν εἶναι πάνω ἀπὸ ἑννέα ἐτῶν παίζουν τὰ πιὸ δύσκολα παιχνίδια, τὰ παιχνίδια πὸν θέλουν μεγαλύτερη προσπάθεια, περισσότερη ἔνταση και κάπως ἰδιαίτερη ἐπιδεξιότητα.

Πότε παίζουν τὰ παιδιά

Μόλις ἀνταμωθοῦν δυὸ παιδιά μαζί, ἢ πρώτη λέξη πὸν θὰ πὸν εἶναι: —Παίζομε; Κι ἀρχίζουν τὸ παιχνίδι.

Ἄλλὰ καλὴ εὐκαιρία και παρόρμηση γιὰ παιχνίδι εἶναι τὰ ἴδια τὰ ὕλικὰ και τὸ περιβάλλον, ὅπου βρεθοῦν τὰ παιδιά. Μόλις βρεθοῦν σὲ ἄπλοχωριά, θὰ τρέξουν. Τὸ καλοκαίρι π.χ. μόλις βρεθοῦν κοντὰ σὲ ἄγρια μηλιὰ μὲ μῆλα, θὰ κάνουν σφεντόνες γιὰ μῆλα.

Μοιάζουν τὰ παιδιά μὲ τὸ μέταλλο πὸν ἔχει μαγνητισμὸ. Ὁ μαγνητισμὸς δὲν φαίνεται. Πρέπει νὰ βρεθῆ τὸ κατάλληλο γειτνίασμα γιὰ νὰ ἐκδηλωθῆ ἡ ἐνέργειά του. Ἔτσι και τὸ παιδί. "Αν βρεθῆ στὸ κατάλληλο περιβάλλον, ἀμέσως θὰ ἐκδηλωθῆ ἡ τάση του γιὰ παιχνίδι, ἢ θὰ συγκροτήση ὁμάδες,

1. Τσιούτσκανους=μικρός, ἀνήλικος.

ἢ θὰ παίξει τὰ ἀτομικὰ παιχνίδια, τὰ διασκεδαστικά. Ἡ συνάντηση λοιπὸν καὶ τὸ κατάλληλο περιβάλλον εἶναι οἱ εὐκαιρίες γιὰ τὸ παιχνίδι.

Μέσα στὸ διάστημα τῆς ἡμέρας τὸ παιδί παίζει περισσότερο τὶς πρωϊνὲς ὥρες καὶ ἀργὰ τὶς ἀπογευματινές. Περισσότερο διαρκοῦν τὰ παιχνίδια ποὺ παίζονται τὶς ἀπογευματινὲς ὥρες. Αὐτὰ πολλὲς φορὲς κρατοῦν ὡς ἀργὰ τὴ νύχτα.

Πῶς γίνεται ἡ συμφωνία τῶν παιδιῶν γιὰ τὸ παιχνίδι

Συνήθως τὰ παιδιά γνωρίζονται μεταξύ τους πολὺ καλά, ἀπὸ ἄλλες εὐκαιρίες καὶ παιχνίδια. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ὅταν πρόκειται νὰ διαλέξουν τὸν ἀρχηγό, δὲν δυσκολεύονται καθόλου. Μόλις μαζευτῆ μία ὁμάδα παιδιῶν, ἀκούγεται ἀπὸ τοὺς πιὸ βιαστικούς:

—Παίζουμε; Αὐτὸ ἦταν, μ' ἓνα στόμα τὰ ἄλλα ἀπαντοῦν: «Παίζουμε».

Τὸ ποῖο παιχνίδι θὰ παίξουν, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ, τὴν ἡλικία τῶν παιδιῶν καί, ὅπως εἶπαμε, ἀπὸ τὸν τόπο (περιβάλλον). Στὸ διάλεγμα τῶν παιχνιδιῶν ἐπικρατεῖ συνήθως ἡ γνώμη τῶν πιὸ δυνατῶν παιδιῶν, ποὺ αὐτὰ θὰ γίνουν, θὰ πάρουν τὴ θέση τῆς «μάνας», δηλαδὴ τοῦ ἀρχηγοῦ.

Πῶς χωρίζονται σὲ ὁμάδες τὰ παιδιά (κλήρος ἢ λαχνίσματα)

Ἐπὶ τὸ σύνολο τῶν παιδιῶν ξεχωρίζονται δύο. Αὐτὰ θὰ εἶναι οἱ ἀρχηγοί. Τὰ παιδιά αὐτὰ θὰ λέγονται «μάνες».

Οἱ «μάνες» τώρα θὰ διαλέξουν τὰ παιδιά, ποὺ θὰ ἀποτελέσουν τὴν ὁμάδα τους. Ὁ χωρισμὸς γίνεται ὡς ἐξῆς:

α) Στέκονται οἱ δύο «μάνες», ἀντίκρυ ἢ μία στὴν ἄλλη, σὲ ἀπόσταση 5 περίπου μέτρων ἢ βημάτων. Ἐπὶ τὴ θέση αὐτὴ ἀρχίζουν νὰ προχωροῦν ἢ μία πρὸς τὴν ἄλλη, βάζοντας τὰ πέλματά τους κολλητὰ τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο καὶ μὲ τὴ σειρὰ, ὥσπου φτάνουν κοντὰ-κοντὰ. Μποροῦν νὰ βάλουν τὰ πέλματά τους καὶ πλάγια. Ὅποιοι παιδιοῦ τὸ πέλμα φτάση καὶ πατήση τὸ πέλμα τοῦ ἄλλου, τὸ παιδί αὐτὸ εἶναι ὁ νικητὴς καὶ τὸ παιδί αὐτὸ ἀρχίζει νὰ παίρνῃ τὰ παιδιά γιὰ νὰ κάμῃ τὴν ὁμάδα του. Παίρνει ὁ νικητὴς τὸ πρῶτο παιδί, ἔπειτα παίρνει ὁ ἄλλος ἓνα. Ἐνα ὁ ἓνας, ἓνα ὁ ἄλλος παίρνοντας, συμπληρώνουν τὴν ὁμάδα καὶ ἀρχίζουν τὸ παιχνίδι.

β) Παίρνουν οἱ «μάνες» μί α π λ α κί τ σ α, ἴση μὲ ἓνα δεκάδραχμο περίπου. Βρέχουν τὴ μιὰ πλευρὰ τῆς φτύνοντας ἢ μὲ ἄλλον τρόπο. Τὴ βρεγμένη πλευρὰ τὴν λένε «βροχή» καὶ τὴ στεγνὴ τὴν λένε «ἥλιος». Ἡ μία «μάνη» λέει «ἥλιος» καὶ ἡ ἄλλη «βροχή». Πετοῦν στριφογυριστὰ τὴν πλακίτσα πρὸς τὰ ἐπάνω. Ὅταν ἡ πλακίτσα πέσῃ κάτω καὶ σταθῇ μὲ τὸ βρεγμένο μέρος πρὸς ἐπάνω, τότε κέρδισε ἐκεῖνη ἢ «μάνη» ποὺ εἶπε «βροχή». Ἐὰν σταθῇ μὲ τὸ ξερὸ μέρος πρὸς ἐπάνω, τότε κερδίζει ἐκεῖνη ἢ «μάνη» ποὺ εἶπε «ἥλιος». Ἐπειτα ἀρχίζουν τὸ διάλεγμα τῶν παιδιῶν, ὅπως παραπάνω.

γ) Παίρνουν δύο λεπτὰ ξυλαράκια και τὰ κόβουν, ὥστε νὰ εἶναι τὸ ἕνα μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἐπὶ τὸ ἐπάνω μέρος τὰ βάζουν νὰ εἶναι ἴσια και νὰ μὴν προεξέχει κανένα. Τὰ κρατοῦν μέσα στὴν παλάμη κρυμμένα ἔτσι, πὺ νὰ μὴν φαίνεται ἡ διαφορά. Ἐννοεῖται πὺς ἡ τέτοια τοποθέτηση γίνεται κρυφά, γιὰ νὰ μὴν ἴδουν οἱ «μάνες» τὰ ξυλαράκια. Ὅποια πάρη τὸ μεγαλύτερο, αὐτὴ θὰ ἀρχίσει νὰ διαλέγη πρώτη παιδιὰ γιὰ τὴν ὁμάδα της.

δ) Παίρνει ἕνα παιδί ενα μικρὸ λιθαράκι και μετὸ τρόπο τὸ κρύβει μέσα στὸ ἕνα του χέρι πὺ τὸ ἔκλεισε γροθιά. Ἐπειτα παρουσιάζει τὰ δύο του χέρια κλεισμένα σὲ γροθιά μπροστὰ στὶς «μάνες». Οἱ «μάνες» πιάνουν κάθε μία και μία γροθιά. Ὅποια «μάνη» πιᾶση τὴ γροθιά πὺ ἔχει μέσα τὸ λιθαράκι, αὐτὴ κερδίζει και αὐτὴ θ' ἀρχίσει νὰ διαλέγη παιδιὰ γιὰ τὴν ὁμάδα της, ὅπως και στὶς προηγούμενες περιπτώσεις.

ε) Τὰ παιδιὰ χρησιμοποιοῦν ρυθμικὰ διαφορεσ λέξεις, πὺ στὴν οὐσία δὲν λένε τίποτε. Κάθονται οἱ «μάνες» ἡ μία κοντὰ στὴν ἄλλη και δείχνοντας μετὸ χέρι ἡ μία «μάνη» (ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της) πότε τὴν μία, πότε τὴν ἄλλη, λέει:

α' «μάνη»	β' «μάνη»
ἀνίδιμη	κι ἀνίδιμη
τρικάλα	τσιούτσαλα
πέγκα	λέγκα
σοῦντου	μουῦντου
ντάλι	ντέγκα.

Ἄρχίζει δηλαδὴ τὸ «ἀνίδιμη» δείχνοντας τὸν ἑαυτὸ της ἡ πρώτη «μάνη», ἔπειτα μετὸ «κι ἀνίδιμη» δείχνει τὴν β' «μάνη» και προχωρεῖ δείχνοντας πάλι τὸν ἑαυτὸ της. Ἐδῶ τὸ «ντέγκα» ἔπεσε στὴ β' «μάνη». Αὐτὴ κέρδισε και αὐτὴ θὰ ἀρχίσει νὰ διαλέγη. Μποροῦσε νὰ ἀρχίσει νὰ δείχνη και ἀπὸ τὴν β' «μάνη» ἂν τὸ ἤθελε. Οἱ λέξεις αὐτὲς συνθέτουν τὸ λάχνισμα.

Ἐχθρικὲς ἐνέργειες

Ὅταν παίξουν τὰ παιδιὰ, εὔχεται τὸ ἕνα γιὰ νὰ χάση τὸ ἄλλο μετὰ παρακάτω λόγια:

*Μιὰ γριά ἀπὸ τὴν Πόλη
ἔφερε τὸ χάσι-χάσι (ἢ τὸ κατσικάρι)
Παναγίτσα μου νὰ χάση¹.*

1. Στὸ Τσεπέλοβο Ζαγορίου τὸ παραπάνω ρυθμικὸ λάχνισμα τὸ λένε:

Ἐνανα	δύνανα
τρικάλα	σοῦσαλα
πέγκα	λέγκα
μουῖδι	σοῦδι
ντάλιο	ιδέγκα.

Κανονισμός, πειθαρχία, ποινές - ἄμοιβές κατὰ τὸ παιχνίδι

Μετὰ τὸ χωρισμὸ τῶν παιδιῶν σὲ ὀμάδες, μπαίνουν οἱ ὄροι τοῦ παιχνιδιοῦ. Κάθε παιχνίδι ἔχει τοὺς ὄρους του, πού, χωρὶς νὰ ἀλλοιώνουν τὴν ὀφὴ του, καθορίζουν τὶς μικρολεπτομέρειες καὶ τὰ «ἐπινίκια».

Οἱ ὄροι πού συμφωνοῦνται μεταξὺ τῶν παιδιῶν, τηροῦνται μὲ μιὰ ἀξιοζήλευτη γιὰ τοὺς μεγάλους αὐτοπειθαρχία. Στὶς περιπτώσεις πού κάποιο παιδί παραβῆ τοὺς συμφωνημένους ὄρους καὶ τοὺς κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ, ὁμόφωνα τότε οἱ δύο ὀμάδες ἀποβάλλουν τὸν ἀπειθαρχο παίχτη ἀπὸ τὸ παιχνίδι. Αὐτὸν τότε, σ' ἄλλα παιχνίδια, τὸν δέχονται μὲ σκεπτικισμό καὶ μὲ αὐστηρὲς συστάσεις, νὰ μὴν παραβῆ τοὺς ὄρους καὶ τοὺς κανόνες καὶ τοὺς χαλάση τὸ παιχνίδι.

Πολλὲς φορές, ἰδίως τὰ μικρότερα παιδιά, ξεχνοῦν νὰ κάνουν κάποια διευκρίνιση τοῦ παιχνιδιοῦ, ἢ ἀκόμα ξεχνοῦν νὰ βάλουν τοὺς ὄρους τοῦ παιχνιδιοῦ. Κατὰ τὸ παιχνίδι ἀναφαίνεται ἡ περίπτωσις ἐφαρμογῆς τοῦ ὄρου πού δὲν συμφώνησαν ἢ πού δὲν ἔβαλαν. Τότε καταφεύγουν στὰ μεγάλα παιδιά καὶ ζητοῦν τὴ γνώμη τους καὶ τὴ διευθέτησι. Ὅτι ἀποφασίζουν τὰ μεγάλα παιδιά, τὸ παραδέχονται τὰ μικρότερα καὶ ἐξακολουθοῦν τὸ παιχνίδι, σύμφωνα μὲ τοὺς ὄρους καὶ τὶς ὑποδείξεις πού τοὺς ἔκαναν τὰ μεγάλα παιδιά.

Θὰ ἦταν παράλειψη νὰ μὴν ἀναφέρω τὸ ρόλο τῆς «μάνας» στὸ παιχνίδι. Εἶναι βασικός. Αὐτὴ θὰ ἀρχίσῃ τὸ παιχνίδι καὶ αὐτὴ θὰ τὸ τελειώσῃ. Αὐτὴ θὰ διαλέξῃ τὰ παιδιά τῆς ὀμάδας καὶ αὐτὴ θὰ ἀποφασίσῃ ἂν θὰ διώξῃ τὸν ἀπειθάρχητο. Σὲ πολλὰ παιχνίδια, ἂν μόνον ἡ «μάννα» χάσῃ, χάνει ὅλη ἢ

Στὴν Κρανοῦλα Ἰωαννίνων τὰ παιδιά λένε καὶ τὰ παρακάτω λαχίσματα:

α) *Ἐν ντέ πικοντέ λά μαρίνα φισοντέ λιπιόν συλλαβόν πί.*

β) *Τρεῖς φούσκες στὸν ἀέρα, μάννα, πατέρα, μπούφ.*

γ) *Ἐχω ἓνα αὐτοκίνητο πού ὅλο τρέχει καὶ πού θὰ σταματήσῃ; Στὴν Ἀθήνα. Καὶ τί χρώμα θὰ ζητήσῃ; Κόκκινο. Ἐχει ἡ Ἀθήνα χρώμα κόκκινο; Κι αὐτὸ προφέρεται κατὰ τὸ δυνατὸν ρυθμικά καὶ συλλαβιστά. Χρῶμα δὲν λένε πάντοτε τὸ κόκκινο, ἀλλὰ ὅποιο ἔρθῃ στὸ νοῦ τοῦ παιδιοῦ ἐκεῖνη τὴν ὥρα. Κερδίζει ἐκεῖνο τὸ παιδί πού θὰ πῆσῃ ἢ τελευταία συλλαβῆ. Αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται πολλὰς φορές καὶ τὸ παιδί πού κερδίζει κάθε φορά βγαίνει ἀπὸ τὸν κύκλο, γιατί σὲ κύκλο κάθονται τὰ παιδιά καὶ λένε.*

δ) *Ἐχω μιὰ πάπια πού κάνει 7 ἀγὰ καὶ ἄλλη πού κάνει 15 (μετρᾷ ὡς τὸ 15). Τὸ παιδί, πού σ' αὐτὸ θὰ πῆσῃ ὁ ἀριθμὸς 15, κερδίζει, καὶ βγαίνει πρῶτο ἀπὸ τὸν κύκλο. Αὐτὸ θ' ἀρχίσῃ τὸ παιχνίδι. Ὁ ἀριθμὸς δὲν εἶναι σταθερὸς. Κάθε «μάννα» μπορεῖ νὰ πῆ ὅποιοιδήποτε ἀριθμὸ.*

ε) *Πήραμε πολλὰ κανόνια, γιὰ νὰ πολεμήσωμε τὴν Ἀγγλία, τὴ Ρωσία. Πόσα πήραμε; 10 (μετρᾷ ὡς τὸ δέκα δείχνοντας παιδιά). Κερδίζει τὸ παιδί πού σ' αὐτὸ ἔπεσε ὁ ἀριθμὸς 10. Κι ἐδῶ ὁ ἀριθμὸς δὲν εἶναι σταθερὸς ἀλλὰ συμβατικός. Μπορεῖ νὰ μῆ κάθε ἀριθμὸς.*

ομάδα. 'Η τύχη της ομάδας εξαρτάται από την ικανότητα της «μάνας». 'Η επιβολή και ό λόγος της είναι άμεσος και εκτελεστός. 'Αποφάσισε ή «μάνα» νά γίνη κάτι ή έτσι; Θά γίνη έτσι, ει δ' άλλως χάλασε τό παιχνίδι, ή θά διωχτή από τό παιχνίδι τό παιδι πού θά παρακούση.

Τό αποτέλεσμα τών παιχνιδιών τό δέχονται σάν φυσική συνέπεια. Τά «έπινίκια»¹ εφαρμόζονται. Σέ κάθε παιχνίδι αναφέρω χωριστά για τό είδος τών «έπινικίων» του.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ ΜΟΝΑΧΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΑΓΟΡΙΩΝ ΚΑΙ ΚΟΡΙΤΣΙΩΝ

Α'. ΑΠΛΩΣ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΤΙΚΑ²

Ι. Μ έ φ τ ι α σ τ ά ά ν τ ι κ ε ί μ ε ν α

Σ' αὐτήν τήν ομάδα κατέταξα τά παιχνίδια πού παίζουν τά παιδιά, για νά διασκεδάσουν. Τά παιχνιδάκια πού χρησιμοποιούν, τά πιό πολλά, τά κατασκευάζουν μόνα τους και άλλα τά κατασκευάζουν οί γονεῖς τους ή τά μεγαλύτερα παιδιά, άδέρφια, ξαδέρφια ή φίλοι τους.

1. Φ τ ε ρ ω τ ή

Λεπταίνουν ένα σανιδάκι μακρῶ 0,15 έως 0,20 μ. και πλατῶ 0,02. Τίς άκρες τίς κάνουν μυτερές. 'Εκει κάνουν δύο σχισματιές. Τρυποῦν τή φτερωτή στή μέση άκριβῶς, φτιάνοντας μία τρύπα 0,005 μ.

Κόβουν δύο χαρτάκια σέ ὀρθογώνιο σχήμα 0,03×0,05 μ. και τά στερεώνουν στίς σχισμές, πού είναι στίς άκρες τής φτερωτής, κατά αντίθετη φορά.

Παίρνουν έπειτα ένα ξύλο μακρῶ 0,30 μ. περίπου και χοντρῶ ὅσο ένα παιδικό δάχτυλο παιδιοῦ 12 χρονῶν. Τό ξύλο αὐτό τό πελεκοῦν στή μιá άκρη και τοῦ φτιάχνουν μιá ὑποδοχή στήν κορυφή λίγο πιό χοντρή από τή βάση και σέ μάκρος 0,02 μ. (σχέδ. 1).

Περνοῦν τήν τρύπια σανίδα, τή φτερωτή, στήν ὑποδοχή τοῦ ξύλου. Τώρα πρέπει ή τρύπια σανίδα-φτερωτή νά φέρη ἐλεύθερα γύρα. 'Όταν γίνουν ὅλα αὐτά, στρέφουν τή φτερωτή πρῶς τό μέρος, από ὅπου ἔρχεται ὁ αέρας και ή φτερωτή φέρνει γύρα. 'Όταν δέν φυσά αέρας, τρέχουν τά παιδιά ἔχοντας τή φτερωτή στό προταμένο χέρι και έτσι, μέ τό ρεῦμα πού δημιουργεῖται, φέρνει γύρα πάλι ή φτερωτή.

Γιά νά φαίνεται πιό καλή ή φτερωτή, βάφουν τά χαρτιά διάφορα χρώ-

1. Δηλαδή χαρές και κυρώσεις.

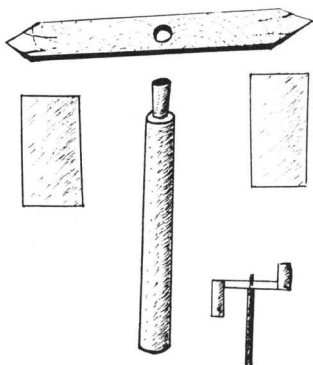
2. 'Όπου δέν αναφέρεται ὅτι ένα παιχνίδι δέν παίζεται άποκλειστικά από κορίτσια (ή από άγόρια και κορίτσια) σημαίνει ὅτι είναι άγορίστικο. Τά περισσότερα παιχνίδια είναι άγορίων, αλλά αὐτό δέν άποκλείει νά τά παίζουν και κορίτσια.

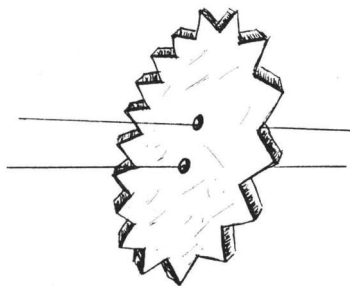
ματα ἢ καὶ τὴ σανίδα ἀκόμα. Ἔτσι ἡ φτερωτὴ μὲ τὶς στροφές ποὺ κάνει σχηματίζει κύκλους χρωματιστοῦς.

2. Βουρβοῦνες

Δύο εἶδη βουρβοῦνες φτιάχνουν τὰ παιδιά. Τὴ μία τὴ φτιάχνουν μὲ φλούδα χοντρὴ πεύκου καὶ τὴν ἄλλη ἀπὸ ἀπλὸ σανίδι.

Σχέδ. 1. Φτερωτὴ

Σχέδ. 2. Ἰσodontwτὴ βουρβοῦνα ἀπὸ φλούδα πεύκου

α) Βουρβοῦνα ἀπὸ φλούδα πεύκου. Παίρνουν ἓνα κομμάτι χοντρῆς φλούδας πεύκου, ὅσο ἡ παλάμη ἀνδρικοῦ χεριοῦ. Τὴν πελεκοῦν ἀπὸ τὰ δύο μέρη, γιὰ νὰ γίνῃ ἀπόλυτα ἐπίπεδη.

Τὴν κόβουν ἔπειτα σὲ σχῆμα κύκλου. Πολλές φορές τὸν κύκλο τὸν κάνουν ὀδοντωτό. Κάνουν κατόπι δύο τρύπες κοντὰ στὸ κέντρο τοῦ κύκλου καὶ περνοῦν στὶς τρύπες αὐτὲς κλωστή καὶ δένουν τὶς ἄκρες ἔτσι, ποὺ ὅταν τεντωθῆ ἡ κλωστή, παίρνει σχῆμα παράλληλων γραμμῶν, ποὺ στὸ κέντρο τοὺς ἔχουν τὸν κύκλο ἀπὸ τὴ φλούδα τοῦ πεύκου (σχέδ. 2).

Κλωθογυρίζουν τὸν φλούδινο κύκλο, τὴ βουρβοῦνα, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ κλῶθεται τὸ σχοινί. Τραβοῦν πρὸς τὰ ἄκρα τὸ σχοινί καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ξεκλώθει τὸ σχοινί καὶ παρασέρνει καὶ τὴ βουρβοῦνα σὲ κυκλικὴ κίνηση. Ἔτσι φέρνει συνεχῶς γύρα ἡ βουρβοῦνα καὶ τὰ παιδιά διασκεδάζουν μὲ τὸν τρόπο αὐτό.

Ἡ βουρβοῦνα ποὺ ἔχει ὀδοντωτὴ περιφέρεια κάνει ἓνα χαρακτηριστικὸ βουΐσμα, δυνατώτερο ἀπὸ τὸ βουΐσμα τῆς ἀπλῆς βουρβοῦνας.

Ἄντὶ γιὰ φλούδα πεύκου μποροῦν καὶ χρησιμοποιοῦν μεγάλα κουμπιὰ ἀπὸ ἐνδύματα. Τὸ σχοινί τὸ περνοῦν στὶς ἑτοιμὲς τρύπες τοῦ κουμπιοῦ.

β) Βουρβούνα με σανίδι. Παίρνουν ένα σανίδι που έχει πλάτος 0,05 και μήκος 0,10 μ. περίπου. Το λεπταίνουν στις δυο πλευρές του από τα δύο μέρη. Στο κέντρο της μιάς άκρης, μικρής πλευράς, κάνουν μια μικρή τρύπα, όσο να περνάει γερή κλωστή. Στην τρύπα αυτή δένουν ένα γερό σχοινί, συνήθως σπάγγο, που έχει μήκος 0,50 έως 0,80 μ.

Την ελεύθερη άκρη του σπάγγου τη δένουν θηλειά, για να μπορούν να κρατούν τη βουρβούνα γερά. Κρατώντας τώρα τη βουρβούνα από τη θηλειά του σπάγγου, την κινούν περιστροφικά με δύναμη. Η πίεση που εξασκείται επάνω στη βουρβούνα με την περιφορά της, την αναγκάζει να κάνει στροφές γύρω στον εαυτό της. Αυτή η κίνηση δημιουργεί ένα χαρακτηριστικό βούϊσμα, που απ' αυτό πήρε και το όνομά της.

3. Μουσικά παιχνιδίσματα (μοναχικά άγοριων)

α) Μπιρμπίλι από ιτιά. Την άνοιξη, όταν αρχίζουν να κυκλοφορούν οι χυμοί των δέντρων, πρώτη μπουμπουκιάζει και πετᾷ φύλλα ή ιτιά. Τα παιδιά κόβουν βλαστάρια με φλούδα χωρίς κόμπους. Τα πελεκούν από τη μιά μεριά, κόβουν αντίθετα από το πρώτο πελέκημα μιά κόκα και χαράζουν κυκλικά τη φλούδα λίγο πιό κάτω από την κόκα.

Χτυπούν έπειτα ελαφρά με τὰ μανίκια του σουγιά το χαραγμένο μέρος και κατόπιν τραβούν τη φλούδα και βγαίνει. "Αν δέν την χτυπήσουν προηγούμενος, δέν βγαίνει ή φλούδα: άκόμα και όταν δέν χτυπηθῆ καλά πάλι δέν βγαίνει ή και άν βγῆ, θά βγῆ σκασμένη, όποτε δέν θά εἶναι κατάλληλη για μπιρμπίλι.

Ἐφού βγάλουν τη φλούδα, στο μέρος που έχουν κόψει την κόκα, πελεκούν τὰ ξύλα και βαθαινουν την κόκα. Ἐπὶ τὸ ἔπάνω μέρος προσπαθοῦν νὰ εἶναι τὸ κόψιμο στὸ ἴδιο ἐπίπεδο μὲ τὸ κόψιμο τῆς φλούδας. Ἐφαιροῦν, ἀπὸ τὸ μήκος ὡς τὴν ἀρχὴ τοῦ ξύλου, ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ ξύλο, γιὰ νὰ περνάει ὁ ἀέρας πὸ φυσοῦν και σφυρίζει.

Τοποθετοῦν ἔπειτα τὴ φλούδα στὴν ἀρχικὴ τῆς θέσης και τὸ μπιρμπίλι ἔγινε. Καλύτερο μπιρμπίλι εἶναι ἐκεῖνο πὸν βγάζει δυνατότερη και καθαρότερη φωνή.

β) Μπιρμπίλι «κότσυφας». Τὸ ἴδιο μπιρμπίλι, ἀντὶ νὰ κάνουν τὸ βαθούλωμα στὴν κόκα τοῦ ξύλου, τὸ κόβουν κάτω γιὰ κάτω. Τοποθετοῦν τώρα τὸ κομμένο μέρος στὸ μπροστινὸ μέρος τῆς φλούδας. Γιὰ νὰ σφυρίζη τὸ μπιρμπίλι αὐτό, πρέπει νὰ βουτήξουν τὸ ἄλλο ἄκρο, τὸ ἐλεύθερο, στὸ νερό. Ὁ ἦχος και ὁ ἀέρας πὸν βγαίνει ἀπὸ τὸ μπιρμπίλι κάνει φυσαλίδες μέσα στὸ νερό πὸν καθὼς βγαίνουν ἀπὸ τὸ νερό, φυσαλίδες και ἦχος, γίνεται ἓνας κελαϊδισμός, σάν τὸν κελαϊδισμό τοῦ κότσυφα. Ἐπὶ τὸ λόγο αὐτὸ τὸ μπιρμπίλι αὐτὸ λέγεται «κότσυφας».

γ) Μπισμπίκα ἀπὸ καλάμι σταριού. Χλωρὸ ἢ στεγνὸ τὸ καλάμι τοῦ σταριού δὲν πειράζει, γίνεται «μισμπίκα». Κόβουν ἓνα κομμάτι καλάμι ἀπὸ γόνατο σὲ γόνατο. Ἀφαιροῦν ἔπειτα τὸν ἓνα κόμπο, πού εἶναι πρὸς τὸ στενωτέρω μέρος τοῦ καλάμιου. Τὸν ἄλλο κόμπο τὸν πελεκοῦν καὶ ἀφαιροῦν, ὅσο γίνεται, περισσότερο σκληρὸ μέρος. Σκίζουν τὸν κόμπο κάθετα καὶ στὸ μῆκος τοῦ καλάμιου ἀνοίγοντας λίγο τὸ σχίσσιμο.

Ἄντι γιὰ τὸ σχίσσιμο αὐτὸ, κάνουν καὶ ἄλλο κόψιμο. Κόβουν λίγο πιὸ κάτω ἀπὸ τὸ γόνατο ἓνα Π κατὰ μῆκος τοῦ καλάμιου. Τραβοῦν τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ Π, πού τὸ λένε «γλώσσα» λίγο πρὸς τὰ ἔξω. Τώρα ἡ «μισμπίκα» εἶναι ἔτοιμη. Φυσοῦν, καὶ στὴν πρώτη καὶ στὴ δεύτερη περίπτωση, καὶ παράγεται ἦχος ἀνάλογα μὲ τὴν κατασκευὴ καὶ τὸ μῆκος τοῦ καλάμιου.

Καμιά φορὰ ἀνοίγουν καὶ τρύπες στὸ καλάμι καὶ τότε παίζουν τὴ «μισμπίκα» σὰ φλογέρα. Τίς πιὸ πολλές φορές γίνονται χωρὶς τρύπες.

δ) Μπισμπίκα ἀπὸ κολοκυθόφυλλα (ὄργανο). Ἄντι νὰ χρησιμοποιήσουν καλάμι ἀπὸ στάρι, τώρα χρησιμοποιοῦν τὰ φύλλα ἀπὸ κολοκυθιά. Αὐτὸ ἔχει πολὺ μεγάλο μίσχο, πού εἶναι μέσα κούφιος. Κόβουν τὸ φύλλο τῆς κολοκυθιάς στὴ ρίζα του. Ἀφαιροῦν τὸ ἔλασμα τοῦ φύλλου καὶ μένει μόνο τὸ στέλεχος. Ὅπως στὸ καλάμι τοῦ σταριού, τὸ σκίζουν στὴν κορυφὴ ἢ ἀνοίγουν ἓνα Π. Ἐδῶ πάντα ἀνοίγουν τρύπες καὶ παίζεται σὰν φλογέρα.

ε) Βιολί ἀπὸ καλαμποκιά (ὄργανο). Κόβουν ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν καλαμποκιά καὶ πάντοτε τὸ μέρος τῆς καλαμποκιάς πού ἦταν ἡ ρόκα τοῦ καλαμποκιού. Ἐκεῖνο τὸ μέρος εἶναι περισσότερο βαθουλό. Τὸ κόβουν ἀπὸ κόμπο σὲ κόμπο, καὶ στὸ ἓνα μέρος λίγο μακρύτερο ἀπὸ τὸν κόμπο, ἀφήνουν ἓνα σχετικὸ μακρὸς. Μὲ σουγιά χαράζουν τὸ καλάμι κατὰ μῆκος καὶ στὸ μέρος πού εἶναι οἱ ἄκρες τοῦ βαθουλώματος. Τὰ νεῦρα τῆς καλαμποκιάς τότε ξεχωρίζουν καὶ μὲ τρόπο τὰ σηκώνουν πιὸ πάνω. Κάτω ἀπὸ τὰ νεῦρα περνοῦν ξυλαράκια, γιὰ νὰ στηρίζονται καὶ νὰ εἶναι τεντωμένα. Κόβουν ἄλλο ἓνα τέτοιο καλάμι καὶ τὸ κάνουν τὸ ἴδιο μὲ τὸ προηγούμενο. Αὐτὸ εἶναι τὸ βιολί. Ἐνα φέρουν στὴ θέση πού βάζουν οἱ ὀργανοπαῖχτες τὸ βιολί τους καὶ τὸ ἄλλο τὸ μεταχειρίζονται σὰν δοξάρι. Τρίβοντας τὰ δυὸ αὐτά, παράγεται ἓνας ἦχος ἑλαφρὸς τόσο, πού μόνο τὰ παιδιὰ πού «παίζουν» τὸ βιολί τὸν ἀκοῦν, ἀλλὰ μὲ κάποια μελωδικὴ χροιὰ.

II. Μὲ συνδυασμοὺς

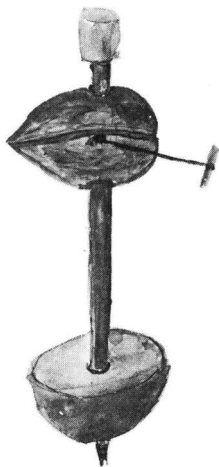
I. Γκαργκάλι μὲ καρύδι

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ γίνεται τὸν καιρὸ πού τὰ καρύδια, πάνω στὶς καρυδιές, δὲν εἶναι τέλεια ὀριμασμένα, κρατᾶν ἀκόμα, εἶναι χλωρά. Τότε παίρνουν ἓνα καρύδι, ἀφαιροῦν τὸ περικάρπιο, τὸ πράσινο μέρος τοῦ καρυδιοῦ, ἀνοί-

γουν μιὰ τρύπα ἀπὸ τὴ μία μεριά ὡς τὴν ἄλλη στὴ μικρὴ διάμετρο καὶ μία κάτω ἀπὸ τὴ ραφή τῆς καρύδας. Αὐτὴ ἡ δευτέρη δὲν περνάει πέρα-πέρα.

Μ' ἓνα λεπτὸ ξύλο ἢ σύρμα ἀφαιροῦν τὸ ἐσωτερικὸ τῆς καρύδας ἔτσι ποὺ νὰ μείνῃ μόνο τὸ σκληρὸ μέρος τοῦ καρυδιοῦ.

Κόβουν καὶ πελεκοῦν ἓνα ξύλο ἔτσι ποὺ στὴν κορυφὴ νὰ ἀφήσουν ἓνα «κεφάλι», γιὰ νὰ μὴν περνᾷ πέρα-πέρα στὸ τρύπιο καρῦδι. Στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ ξύλου φτιάχνουν σουβλί. Δένουν ἓνα σχοινὶ γερὸ στὸ ξύλο καὶ περνοῦν

Σχέδ. 3. Γκαργκάλι ἀπὸ καρῦδι

τὸ ξύλο μέσα στὸ τρύπιο καρῦδι, βγάζοντας ἀπὸ τὴν τρύπα, ποὺ εἶναι κοντὰ στὴ ραφή τῆς καρύδας, τὸ σχοινὶ ἔξω. Στὸ σουβλερὸ μέρος τοῦ ξύλου μπήγουν ἓνα χλωρὸ καρῦδι ὀλάκερο, ὅπως τὸ παίρνουν ἀπὸ τὴν καρυδιά. Κάποτε ἀντὶ γιὰ καρῦδι βάζουν ἓνα ξύλινο σφοντύλι (σχέδ. 3).

Κλώθουν τὸ ξύλο καὶ μαζεύεται μέσα στὸ κούφιο μέρος τοῦ καρυδιοῦ τὸ σχοινὶ. Τραβῶντας τὸ σχοινὶ πρὸς τὰ ἔξω, ἀναγκάζουν καὶ τὸ ξύλο νὰ περιστραφῇ μὲ τὸ μπηγμένο χλωρὸ καρῦδι. Τὸ βάρος τοῦ καρυδιοῦ καὶ ἡ φορὰ του ξανακλώθουν τὸ σχοινὶ καὶ τὸ παιχνίδι ἐπαναλαμβάνεται μὲ τὸ ξανατράβηγμα τοῦ σχοινοῦ.

Μὲ τὸ δεξιὸ χέρι τραβοῦν τὸ σχοινὶ καὶ μὲ τὸ ἄριστερὸ κρατοῦν τὸ καρῦδι.

2. Γκαργκάλι μὲ δεκάρα

Παίρνουν μιὰ τρύπια δεκάρα. Περνοῦν στὴν τρύπα ἓνα ξυλαράκι ποὺ

μοιάζει σάν μικρὸ δράχτι, μυτερὸ ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Ἡ δεκάρα βρίσκεται στὸ κέντρο. Κλώθουν τὸ ξυλαράκι καὶ περιστρέφεται τὸ γκαργκάλι, ὅπως ἡ σβούρα. Παίζουν τὰ παιδιά, παραβγαίνοντας τίνος τὸ γκαργκάλι θά κρατήση περιστρεφόμενο περισσότερη ὥρα.

3. Γκαργκάλι μὲ καρούλι

Γίνεται κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, μὲ τὴ διαφορὰ τούτη, ἀντὶ γιὰ δεκάρα βάζουν στρογγυλὸ τμήμα καρουλιοῦ. Κόβουν μὲ σουγιά τὸ στρογγυλὸ δίσκο τοῦ καρουλιοῦ καὶ στὴν τρύπα του περνοῦν ἓνα ξυλαράκι σάν τὸ ξύλο τῆς δεκάρας. Παίζεται κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο.

III. Μὲ ἔντομα καὶ ζῶα

1. Ζιουζιαλαῖοι

Ζιούζιαλος λέγεται ἡ χρυσόμυγα. Τὴν ἄνοιξη καὶ τὸ καλοκαίρι οἱ ζιουζιαλαῖοι μαζεύονται πάνω στὰ λουλούδια τῆς χτυπαριάς (κουφοξυλιᾶς) καὶ στὰ βούζιαλα. Ἐκεῖ πηγαίνουν, τοὺς βρίσκουν τὰ παιδιά καὶ τοὺς πιάνουν. Εἶναι ἀκίνδυνα ἔντομα καὶ τὰ παιδιά ἀπὸ πείρα καὶ παράδοση τὸ ξέρουν καὶ τοὺς πιάνουν ἄφοβα.

Περνοῦν μιά κλωστή ἀνάμεσα στὸ θώρακα καὶ στὴν κοιλιά τοῦ ἐντόμου, τὴ δένουν καλά καὶ περιστρέφουν τὸ ζιούζιαλο γύρω-γύρω, γιὰ νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ πετᾷ.

Μεγάλη χαρὰ ἔχουν τὰ παιδιά, ὅταν μπορέσουν νὰ πιάσουν μεγάλο ζιούζιαλο, ἓνα εἶδος σὲ διπλάσιο μέγεθος. Αὐτὸς ὁ ζιούζιαλος καὶ περισσότερο ἀντέχει καὶ στὸ πέταγμα του βουίζει περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους ζιουζιαλαίους¹.

2. Κουλουφουτιές

Τὴν ἄνοιξη, τὴν ἐποχὴ ποὺ βγαίνουν οἱ κουλουφουτιές (πυγολαμπίδες), τὰ παιδιά διασκεδάζουν κυνηγώντας τις. Τis πιάνουν καὶ χαράζουν ἐπάνω στὰ ροῦχα τους φατεινὲς γραμμές. Τis γραμμές αὐτὲς τις λένε «γαλόνια».

3. Χελῶνα

Τὸ καλοκαίρι στὰ χωράφια ἀφθονοῦν οἱ χελῶνες. Πιάνουν μία χελῶνα. Μπήγουν στὸ χῶμα τέσσερα ξύλα λεπτὰ σὲ τρόπο ποὺ νὰ ἐξέχουν ἀπὸ τὸ ἔδαφος μιά παιδικὴ πιθαμὴ. Ἐκεῖ ἐπάνω τοποθετοῦν τὴ χελῶνα. Τὰ ξύλα τὰ ἔχουν τοποθετήσει κατὰ τέτοιο τρόπο, ποὺ νὰ ἀντιστοιχοῦν στis τέσσερες γωνίες ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου.

1. Ὅταν φύγη κανέναν ζιούζιαλος μὲ τὴν κλωστή δεμένη στὸ σῶμα του, τὰ παιδιά πιστεύουν πὼς αὐτὸς θά γίνη φίδι. Τοὺς ζιουζιαλαίους στὸ Ἄνθοχάρι Μετσόβου τοὺς λένε «βασιλιάδες».

Ἄφοῦ ἰσορροπήσουν τὴ χελώνα ἐκεῖ ἐπάνω ἀρχίζουν καὶ τραγουδοῦν:

*Γύφαινε κυρὰ χελώνα
γιὰ τὰ φτιάσης τὰ προικιά σου.*

Ἡ χελώνα προσπαθώντας νὰ κατεβῆ ἀπὸ τοὺς στύλους ὅπου τὴν ἔχουν ἀνεβάσει, παίξει τὰ πόδια της. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δίνει τὴν ἐντύπωση πὼς ὑφαίνει στὸν ἀργαλειό.

IV. Μὲ φουσκες (μπαλόνια)

1. Φουσκες ἀπὸ ζῶα

Σήμερα τὰ παιδιὰ παίζουν μὲ φουσκες (μπαλόνια) τοῦ ἐμπορίου φτιαγμένες ἀπὸ λάστιχο λεπτό, πολύχρωμες, φανταχτερές. Τὴν ἀνάγκη γιὰ φούσκα τὰ παιδιὰ τοῦ χωριοῦ μου τὴν ἀντιμετώπιζαν παλαιότερα κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπο.

Ὅταν οἱ γονεῖς τοὺς ἢ συγγενεῖς τοὺς ἐσφάζαν κανένα ζῶο γιὰ τὸ κρέας του, τότε τὰ παιδιὰ προμηθεύονταν τὴ φούσκα. Ἦξεραν οἱ μεγάλοι τὸν καημό τοὺς καὶ φρόντιζαν νὰ τοὺς τὴν προμηθεύσουν.

Ὅταν καθάριζαν τὰ ἔντερα τοῦ ζώου, ἔκοβαν μιὰ προεξοχή—ἴσως τὴν σκληροκοειδῆ ἀπόφυση τοῦ ἐντέρου—ποῦ βρίσκεται στὸ ἔνωμα τοῦ λεπτοῦ ἐντέρου μὲ τὸ παχύ. Τὴν ἔπλεναν καλά μὲ ἄφθονο νερό, τὴν φούσκωναν καὶ τὴν ἔδεναν γερά μὲ σχοινὶ γερό. Μ' αὐτὴν ἔπαιζαν τὰ παιδιὰ, ὅπως παίζουν σήμερα μὲ τίς βιομηχανικὲς φουσκες.

Ἡ πιὸ καλὴ φούσκα γινόταν ἀπὸ τὴν οὐρήθρα τοῦ γουρουνιοῦ. Προτιμοῦν φούσκα γουρουνιοῦ, γιατί γίνεται πιὸ στρογγυλὴ, πιὸ ἄσπρη καὶ πιὸ γερή. Τὴν καθαρίζουν καλά, τὴν κλένουν, τῆς ἀφαιροῦν τὰ περιττὰ λίπη καὶ ἔπειτα τὴν φουσκώνουν καὶ τὴν δένουν¹.

2. Φουσκες ἀπὸ σαπουνάδα

Φουσκες κάνουν καὶ ἀπὸ τὸν ἀφρό τοῦ σαπουνιοῦ, τὴ σαπουνάδα.

Κάνουν ἀρκετὴ σαπουνάδα στὰ χέρια τοὺς. Ἐνώνουν ἔπειτα τὸν ἀντίχειρα μὲ τὸ δείκτη καὶ φυσοῦν σιγά-σιγά ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δάχτυλα. Ὁ ἀέρας παρασέρνει τὴ σαπουνάδα καὶ φτιάχνει φούσκα. Κλείνουν τὰ δάχτυλα στὸ στόμιο τῆς φούσκας, τὴν φυσοῦν στὴ βάση της, κοντὰ στὸ χέρι καὶ ἡ φούσκα φεύγει καὶ πετάει ψηλά. Προσπαθοῦν νὰ φτιάσουν τὴν πιὸ μεγάλην καὶ νὰ τὴν πετάξουν πιὸ ψηλά.

V. Πειρακτικὰ

Πρόκα στὸ ξύλο

Σ' ἓνα ξύλο χοντρὸ ὅσο τὸ ἀνδρικό δάχτυλο μῆγουν μιὰ πρόκα, ἀπὸ

1. Τὴ φούσκα ἀπὸ τὸ γουρούνι, ἀφοῦ τὴν καθαρίσουν καὶ τὴν ξεράνουν, καλὰ φουσκωμένη τὴν μεταχειρίζονται οἱ χωρικοὶ καὶ γιὰ καπνοσακούλα.

κεῖνες ποὺ βάζουν στὰ ἄρβυλα καὶ ποὺ στὰ παλιότερα χρόνια ἐπρόκριαζαν καὶ τὰ παπούτσια, γιὰ νὰ μὴ χαλοῦν γρήγορα. Τὴν πρόκα τὴν τρίβουν ἐπάνω σὲ μαύρη πέτρα γιὰ νὰ ζεσταθῆ. Ἐπειτα δοκιμάζουν ἕνας στὸν ἄλλο, ἄλλοτε κρυφὰ καὶ ἄλλοτε φανερά, τὸ κάψιμο τοῦ καρφιοῦ.

Θυμᾶμαι, ὅταν ἦμουν μικρός, ἔρχονταν στὸ χωριό μου οἱ μπαλωματῆδες, ποὺ διόρθωναν τὰ χαλασμένα παπούτσια. Πάντα εἶχαν καὶ πρόκες μαζί τους γιὰ τὰ παπούτσια, ἄσπρες καὶ γυαλιστερές, ποὺ τὸ κεφαλάκι τους ἔμοιαζε σὰν κεφάλι καθολικοῦ παπᾶ, κουρεμένο στὴν κορυφή καὶ γύρω-γύρω ἀκτινωτὰ τὰ μαλλιά τοῦ κεφαλιοῦ. Χαρά μεγάλη εἶχαμε, ὅταν οἱ μπαλωματῆδες μᾶς ἔδιναν καμιὰ τέτοια καινούργια πρόκα. Γιὰ νὰ γίνῃ ὁμοῦ αὐτό, ἔπρεπε νὰ πᾶμε νὰ γεμίσωμε τὸ παγούρι τους μὲ κρύο νερὸ ἀπὸ τὴ βρύση, ποὺ ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ τὴ λέγανε βρύση τοῦ Κώτη. Μ' αὐτὲς τὶς πρόκες κάναμε τὸ παιχνίδι αὐτό.

Ὅσα παιδιά δὲν κατόρθωναν νὰ προμηθευτοῦν καινούργιες πρόκες, περίμεναν νὰ φύγουν οἱ μπαλωματῆδες καὶ μετὰ νὰ ψάξουν τὰ σκουπίδια τους γιὰ νὰ βροῦν παλιές ἢ καινούργιες καμιὰ φορὰ πρόκες.

VI. Δεξιότητες

Μαγκάλκες

Κινητικό, μὲ φτιαστὸ παιχνίδι. Κόβουν δύο ξύλα ἀπὸ πεῦκο ἢ κέδρο. Τὰ καθαρίζουν ἀπὸ τὰ κλωνάρια τους καὶ ἀφήνουν μόνο ἕνα σὲ κάθε ξύλο. Τὸ κλωνάρι αὐτὸ τὸ κόβουν τόσο μακρὸ, ὅσο χρειάζεται νὰ πατάῃ ἕνα πόδι (σχέδ. 4). Ἐκεῖ ἐπάνω πατοῦν καὶ κρατώντας ἰσορροπία βαδίζουν. Τὰ παιδιά βαδίζουν ἕνα-ἕνα μὴ μόνους καὶ μαζί ὁμαδικὰ προσπαθώντας νὰ προσπεράσῃ τὸ ἕνα τὸ ἄλλο.

Τὰ παιδιά προσπαθοῦν νὰ φτιάσουν μαγκάλκες ψηλές καὶ νὰ τρέξουν πὸ πολὺ.

VII. Μιμητικά

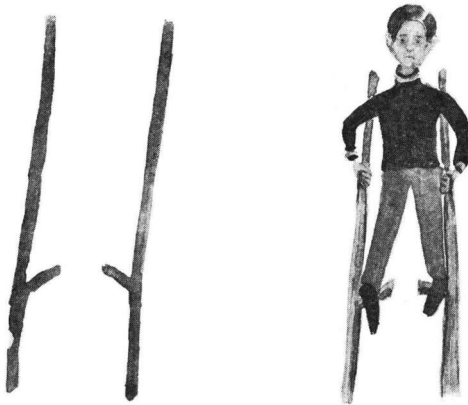
Γουμάρια

Κόβουν ἕνα κορμὸ πεύκου, ποὺ νὰ ἔχῃ ἀρκετὰ κλωνάρια γύρω-γύρω. Ἀπὸ τὰ κλωνάρια αὐτὰ ἀφήνουν τέσσερα σὲ τέτοια θέση, ποὺ κομμένα κανονικὰ νὰ ἀντιστοιχοῦν στὰ τέσσερα πόδια τοῦ ζώου (σχέδ. 5).

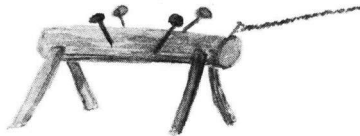
Ὅπως φαίνεται καὶ στὸ σχέδιο αὐτὸ εἶναι τὸ γουμάρι¹. Καρφώνουν στὰ

1. Τὸ περίεργο ἐδῶ εἶναι τοῦτο: Ἄν καὶ τὰ πιὸ πολλὰ φορτηγὰ ζῶα στὸ χωριὸ εἶναι ἄλογα καὶ μουλάρια, οἱ μικροὶ τὰ «ζῶα» τους δὲν τὰ λένε ἄλογα ἢ μουλάρια, ἀλλὰ γουμάρια (δηλ. γαϊδούρια). Ἴσως τὸ ὑπομονετικὸ αὐτὸ ζῶο νὰ ταιριάξῃ πιὸ πολὺ στὸ χαρακτῆρα τῶν παιδιῶν, Ἴσως ὁ φόβος ποὺ προκαλοῦν τὰ ἄλογα καὶ τὰ μουλάρια στὰ παιδιά, ἰδίως στὰ μικρά, νὰ τὰ ἔκαναν ἀντιπαθητικὰ σ' αὐτὰ. Πιθανὸν νὰ εἶναι κατάλοιπο τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας, ποὺ οἱ χριστιανοὶ δὲν εἶχαν ἄλογα καὶ μουλάρια καὶ χρησιμοποιοῦσαν μόνον γαϊδουράκια.

πλευρά του ξύλου τέσσερα καρφιά, δύο από το ένα μέρος και δύο από το άλλο. Περνούν σχοινιά και τριχιές και είναι έτοιμο. Τα καρφιά τοποθετούνται για σαμάρι. Ένα σχοινί δένεται στο μπροστινό μέρος του ξύλου, που υποτίθεται είναι το κεφάλι, και απ' εκεί το τραβούν.

Σχέδ. 4. Μαγκάλιες

Σχέδ. 5. Γουμάρι

Έπάνω στο γουάρι φορτώνουν ξύλα, πέτρες, υποτιθέμενο γέννημα (άλεσμα), και γενικά μμπούνται τις εργασίες των μεγάλων. Κάνουν δ,τι κάνουν οί μεγάλοι με τά ζῶα τους.

Μεγαλύτερα και χοντρότερα τέτοια ξύλα και έτσι κομμένα οί βοσκοί τά πελεκοῦν στο έπάνω μέρος και τά κάνουν καθίσματα, για νά κάθωνται στις καλύβες τους. Τά καθίσματα αυτά τά λένε «γουμάρες».

Β'. ΠΥΡΟΚΡΟΤΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

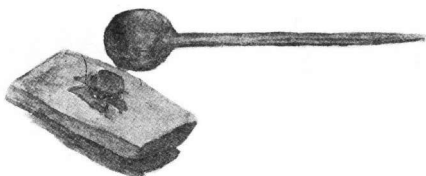
1. Τζιουμάκες και κάρβουνα

Ή τζιουμάκα είναι ξύλο κομμένο σε σχήμα κεφαλιού που έχει μια με-

γάλη οὐρά (σχέδ. 6). Εἶναι ἀπαραίτητο ὄργανο γιὰ τὰ κάλαντα τῶν παιδιῶν τὰ Χριστούγεννα.

Τότε προπαντός, τὶς μέρες τῶν Χριστουγέννων, ποὺ ἔχουν τὰ παιδιὰ τὶς τζιουμάκες, παίζουν τὸ παιχνίδι αὐτό. Παίρνουν ἀναμμένα κάρβουνα καὶ τὰ βάζουν ἐπάνω σὲ μία πέτρα στὸ μέρος ποὺ ἔχουν φτύσει. Χτυποῦν μετὰ τὸ ἀναμμένο κάρβουνο μὲ τὴ τζιουμάκα καὶ τὸ κάρβουνο κροτεῖ.

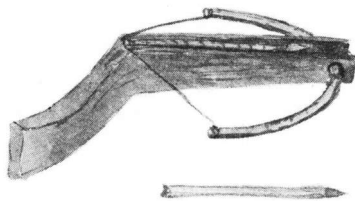

Σχέδ. 6. Τζιουμάκα καὶ κάρβουνο

Ὅταν δὲν ἔχουν τζιουμάκα, μπορεῖ νὰ χρησιμοποιήσουν κατάλληλη πέτρα ἢ τὸ τσεκούρι ἢ σκεπάρι ἀπὸ τὸ σκούλο. (Τὸ πίσω πλατὺ μέρος τοῦ σκεπαριοῦ καὶ τοῦ τσεκουριοῦ λέγεται σκούλος).

2. Τὰ τσιάρκια

Κόβουν ἓνα σανίδι μακρὸ 0,50 μ. καὶ τοῦ δίνουν τὸ σχῆμα πιστολιοῦ. Στὸ μέρος ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὴ κάννη τοῦ πιστολιοῦ, στὸ ἐπάνω μέρος σκαλίζουν ἓνα αὐλάκι σ' ὅλο τὸ μήκος τῆς κάννης. Στὸ μπροστινὸ μέρος τῆς κάννης ἀνοίγουν μιὰ τρύπα ὅσο νὰ περνᾷ ἓνα μολύβι γραφῆς. Στὴν τρύπα αὐτὴ περνοῦν μιὰ βέργα ἀπὸ κρυνιά, γιὰτὶ ἀπὸ κρυνιά εἶναι γερὴ καὶ λυγρὰ

Σχέδ. 7. Τὸ τσιάρκι

χωρὶς νὰ σπάζη. Δένουν τὰ δυὸ ἄκρα τῆς βέργας μὲ ἓνα γερὸ σχοινὶ καὶ σχηματίζουν ἔτσι τόξο περασμένο μέσα στὸ ξύλινο πιστόλι (σχέδ. 7).

Κόβουν ἄλλες βέργες ψιλὲς καὶ τὶς χρησιμοποιοῦν σὰν βέλη. Τὶς βάζουν

μέσα στο άνοιγμένο αυλάκι της σανίδας, τραβούν έπειτα το σχοινί του τόξου, το σκαλώνουν στο πίσω μέρος της κάννης του πιστολιού και το στερεώνουν σε επί τούτου κομμένη έγκοπή στο μέρος αυτό.

Στό πίσω μέρος της βέργας που παίρνει τη θέση του βέλους έχουν κάνει μιá έγκοπή. Αυτήν την έγκοπή την προσαρμόζουν στο σχοινί του τόξου. Έλευθερωμένο το σχοινί από την έγκοπή της κάννης επανέρχεται στη θέση του και παρασέρνει το βέλος, που τα παιδιά τó λένε «σαίτα» και τινάζεται μακριά.

Με τó παιχνίδι αυτό παραβγαίνουν τá παιδιά στην τεχνική κατασκευή του «τσιαρκιού» και στο πέταγμα της σαίτας. Νικητής βγαίνει εκείνο τó παιδί που θά πετάξει τη σαίτα μακρύτερα.

Ή σαίτα δέν φέρει τίποτε άλλο επάνω της, μόνο στο πίσω μέρος μιá έγκοπή, για νά σκαλώνη στο σχοινί, και στο μπροστινό μέρος είναι πελεκημένη σε μυτερό σχήμα, για «νά σχίξη τόν άέρα», όπως λένε τá παιδιά.

3. Κ λ ε ι δ ι á κ α ι σ π ί ρ τ α

Παίρνουν ένα κλειδί κλειδαριάς που έχει τρύπα από τó μπροστινό μέρος (θηλυκό). Παίρνουν και ένα καρφι που τó κεφάλι του νά μπαίνει μέσα στην τρύπα με ευκολία. Δένουν τó καρφι από τó μυτερό μέρος και τó κλειδί από τη λαβή του, από τó πίσω μέρος. Κλειδί και καρφι είναι δεμένα στις άκρες του ίδιου σχοινού. Βάζουν μέσα στην τρύπα του κλειδιού ένα ή δύο κεφάλια από σπίρτα και βουλώνουν την τρύπα με τó κεφάλι του καρφιού. Έτσι όπως είναι δεμένα, τά κρατούν από τó κέντρο του σχοινού και χτυπούν τó καρφι στον τοίχο ή σε σταθερή πέτρα. Τó καρφι τώρα χτυπά τά κεφάλια από τά σπίρτα που είναι μέσα στο κλειδί και εκείνα εκपुरσοκροτούν. Αυτό διασκεδάξει τά παιδιά. Τó παιχνίδι αυτό επαναλαμβάνεται από τά παιδιά, όπως έχουν σπίρτα νά βάλουν μέσα στο κλειδί.

4. Χ τ υ π á ρ ε ς

Κόβουν ένα βλαστάρι χτυπαριάς (κουφοξυλιάς) δέκα πόντους περίπου μακρύ. Αφαιρούν την ψύχα (έντεριώνη) και καθαρίζουν καλά τó έσωτερικό.

Παίρνουν ένα ξύλο από κρανιά, χοντρό όσο τó χόντρος της χτυπάρας. Χαράζουν έναν περιφερειακό κύκλο γύρω-γύρω στο ξύλο και εκεί αρχίζουν νά πελεκούν τó ξύλο της κρανιάς και τó φτιάχνουν σαν έμβολο, λίγο μικρότερο από τó μάκρος της χτυπάρας.

Μαζεύουν τώρα «μπόμπαλα» (καρπό του κέδρου) και βάζουν ένα από αυτά στο μπροστινό στόμιο της χτυπάρας και ένα στο άλλο. Τά μπόμπαλα είναι διαλεγμένα νά μπαίνουν στη χτυπάρα με λίγο ζορι, για νά γίνεται τέλειο τó φράξιμο της τρύπας.

Άκουμπούν τó έμβολο στο στήθος και φέρουν τη χτυπάρα επάνω στο έμβολο. Πιέζουν στην αρχή λίγο τó μπόμπαλο, για νά μπή μέσα και έτσι

νά στερεωθῆ τὸ ἔμβολο· ἔπειτα μὲ δύναμη καὶ γρήγορα πιέζουν τὴ χτυπάρα πρὸς τὸ ἔμβολο, γιὰ νὰ προχωρήσῃ τὸ μπόμπαλο. Ὁ ἀέρας ποῦ βρίσκεται ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ μπόμπαλα συμπιέζεται καὶ πετάει τὸ πρῶτο μπόμπαλο μὲ κρότο πρὸς τὰ ἔξω. Αὐτὸ διασκεδάζει τὰ παιδιὰ. Πολλὴ καλὴ χτυπάρα λογαριάζεται ἐκεῖνη ποῦ βροντᾷε περισσότερο.

Τὸ ξύλινο ἔμβολο γίνεται καὶ κατ' ἄλλον τρόπο· γίνεται καὶ μὲ φούντα. Πελεκάνε τὴν ἀρχὴ τοῦ ἔμβολου σὲ σχῆμα σουβλιοῦ καὶ μετὰ τὴ χτυπᾶνε βρέχοντάς τιν. Ἔτσι ἀποχτᾷ στὴν ἀρχὴ μιὰ φούντα ἀπὸ ξύλινες τρίχες.

Ὅταν ἔχουν τέτοιο ἔμβολο χρησιμοποιοῦν μόνο ἓνα μπόμπαλο στὴν ἀρχὴ τῆς χτυπάρας. Τὴν δουλειὰ τοῦ δευτέρου μπόμπαλου τὴν κάνει ἡ ξύλινη φούντα τοῦ ἔμβολου.

Ἄντὶ γιὰ μπόμπαλα πολλὰς φορὰς χρησιμοποιοῦν βρεγμένα χαρτιά ποῦ τὰ πιέζουν καὶ τὰ κάνουν χάρτινους βόλους.

Γ'. ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Σ φ ε ν τ ὄ ν ε ς

Τρία εἶδη σφεντόνες φτιάχνουν τὰ παιδιὰ. Σφεντόνα γιὰ νὰ πετοῦν πέτρες, σφεντόνα ἀπὸ ξύλο, γιὰ πέτρες πάλι, καὶ σφεντόνα ἀπὸ σχοινί, γιὰ νὰ πετοῦν ἄγρια μῆλα τὸν καιρὸ ποῦ ὑπάρχουν.

1. Σ φ ε ν τ ὄ ν α γ ι ἄ π έ τ ρ ε ς ἀ π ὸ ξ ύ λ ο

Παίρνουν μιὰ βέργα, ἀπὸ κρανιὰ τίς πιὸ πολλὰς φορὰς, 0,60 ἕως 0,80 μ. μακριά. Στὸ ἓνα μέρος τὴ σχίζουν σὲ μᾶκρος 0,05 ἕως 0,08 μ. Στὸ σκίσιμο αὐτὸ τῆς βέργας βάζουν μικρὰς πέτρες.

Κρατοῦν τὴ σφεντόνα ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη καὶ μὲ δύναμη τὴν ἐκτινάξουν πρὸς τὰ μπρός. Μὲ τὴ δύναμη αὐτὴ τινάζεται καὶ ἡ πέτρα ποῦ βρίσκειται πιασμένη στὴ σχισμὴ τῆς σφεντόνας καὶ ἀπομακρύνεται.

Τὰ παιδιὰ βάζουν συναγωνισμό μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ, ποῖο παιδί θὰ πετάξῃ τὴν πέτρα πιὸ μακριὰ ἢ ποῖο παιδί θὰ χτυπήσῃ τὸ στόχο ποῦ ἔχουν βάλει γιὰ σημάδεμα.

2. Σ φ ε ν τ ὄ ν α γ ι ἄ π έ τ ρ ε ς μ έ σ χ ο ι ν ι ἄ

Αὐτὴ ἡ σφεντόνα μοιάζει ἀπόλυτα μὲ τὴ σφεντόνα ποῦ βλέπομε πολλὰς φορὰς σὲ τοιογραφίαις στὰ χέρια τοῦ Δαβὶδ, δειγμα πὼς μ' αὐτὴν κατατρόπωςε τὸν Γολιάθ.

Ἐνα κομμάτι δέρμα πλατὺ 0,05 καὶ μακρὺ 0,08 μ. εἶναι ἀπαραίτητο. Ὅταν δὲν βρίσκουν δέρμα, ἀναγκαστικὰ χρησιμοποιοῦν χοντρὸ καὶ σκληρὸ ὕφασμα ἀπὸ δίμιτο (σχέδ. 8).

Στὶς δυὸ μικρότερες πλευρὰς στερεώνουν μὲ διαφόρους τρόπους σχοινιά γερά, ἀνάλογα μὲ τὴν εὐχέρεια ποῦ θέλουν νὰ ἔχουν στὸ πέταγμα τῆς

πέτρας. Στο ένα άκρο του σχοινοῦ κάνουν θηλιά, για να μπορούν να το κρατούν στερεά και στο άλλο άκρο κάνουν κόμπο. Βάζουν μιὰ πέτρα στο δέρμα. Κρατούν γερά τις άκρες των σχοινοῶν και με δύναμη φέρνουν γύρα κυκλικά τὴ σφεντόνα. Όταν νομίσουν πὼς εἶναι καιρός να πετάξουν τὴν πέτρα, ἀπολούν τὴν άκρη ἀπὸ τὸ ένα σχοινί, αὐτὸ πού ἔχει κόμπο, καὶ ἡ πέτρα

Σχέδ. 8. Σφεντόνα με σχοινιά

ἀπελευθερώνεται καὶ ἐκσφεντονίζεται μακριά. Για να γίνῃ αὐτὸ καλύτερα χρειάζεται πολλὴ τέχνη καὶ ἐπιδεξιότητα, για να πεταχτῆ ἡ πέτρα ἐκεῖ πού πρέπει.

3. Σφεντόνα για ἀγριόμηλα

Εἶναι πολλὴ ἀπλή. Μιὰ βέργα λεπτὴ, σὰν ἐκείνη πού κάνουν τὴ σφεντόνα για πέτρες, τὴν πελεκοῦν στὴ μιὰ άκρη καὶ τὴν κάνουν σουβλί. Ἐκεῖ μπήγουν τὸ ξυνόμηλο (ξυνόμπλου) καὶ με κατάλληλη κίνηση πετοῦν τὸ ξυνόμηλο. Παίζουν πετώντας ξυνόμηλα καὶ παραβγαίνουν στὸ πέταγμα σὲ μάρκος¹.

Δ. ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΑ²

Σκανταλιές καὶ βρόχια

Τὸ χειμῶνα με τὰ κρύα καὶ τὸ χιόνι, ὅταν οἱ μεγάλοι πηγαίνουν στὸ κυνήγι, τὰ παιδιὰ πηγαίνουν καὶ στήνουν σκανταλιές καὶ βρόχια. Διαλέγουν

1. Στὴ Χρυσή Καστοριάς ὑπάρχουν πολλές ξυνομηλιές σὲ άγρία κατάσταση.

2. Ἡ λαογραφία πληροφορεῖται ἀπὸ τὰ παιχνίδια αὐτὰ καὶ για τὰ λαϊκὰ κυνηγετικὰ σῦνεργα.

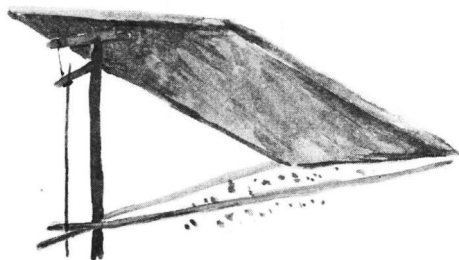
μέρος πού νά μὴν εἶναι σκεπασμένο μὲ χιόνι καὶ τέτοια μέρη εἶναι τὰ βαρκά, τὰ μέρη πού ἔχουν ρίζει οἱ χωρικοὶ τὶς κοπριὲς ἀπὸ τὰ ζῶα καὶ κάτω ἀπὸ τοὺς βάτους. Ἐκεῖ λοιπὸν στήνουν σκανταλιὲς καὶ βρόχια.

1. Σ κ α ν τ α λ ι ἔ ς

Σύνεργα πού χρειάζονται γιὰ νά στηθῆ μιὰ σκανταλιά εἶναι:

α) Μιὰ σχιστολιθικὴ πλάκα περίπου $0,30 \times 0,50$ μ.

β) Τὰ σκάνταλα: 1) τὸ ὀρθάρι, 2) τὰ σκάνταλα (δύο ξύλα δεμένα μὲ σχοινί), 3) οἱ βέργες (δύο λεπτὲς βέργες).

Σχέδ. 9. Σκανταλιὰ στημένη

Τὸ ὀρθάρι μοιάζει σὰν ἓνα μεγάλο I.

Ὅπως φαίνεται στὸ σχέδιο 9 στήνουν τὴ σκανταλιά καὶ ρίχνουν κάτω ἀπὸ τὴν πλάκα καὶ παραἔξω ἀπ' αὐτὴ, γιὰ παραπλάνηση, σπυριά ἀπὸ καλαμπόκι ἢ σιτάρι, κριθάρι καὶ ψίχουλα ἀκόμη. Τὰ πουλάκια τρώγοντας ἀνυπόπτα πατοῦν ἐπάνω στὶς βέργες τῆς σκανταλιᾶς καὶ ἡ πλάκα πέφτει καὶ πιάνει τὰ πουλιά. Γιὰ νά πιάνονται τὰ πουλιά ζωντανά, ἀνοίγουν κάτω ἀπὸ τὴν πλάκα ἓνα βαθούλωμα.

2. Τὰ β ρ ό χ ι α

Δύο λογίων βρόχια κάνουν τὰ παιδιά. Βρόχια γιὰ πουλιά καὶ βρόχια γιὰ λαγούς.

α) Β ρ ό χ ι α γ ιὰ π ο υ λ ι ἄ. Αὐτὰ γίνονται ἀπὸ τρίχες οὐρᾶς ἀλόγου. Τὶς πλέκουν τρεῖς-τρεῖς καὶ μ' αὐτὲς κάνουν μιὰ σειρὰ ἀπὸ θηλιές.

Ρίχνουν σπυριά δημητριακῶν ἢ ψίχουλα δῶ καὶ κεῖ κοντὰ στὶς θηλιές. Τὰ πουλάκια, περνώντας ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς θηλιές γιὰ νά πιάσουν τοὺς σπόρους, πιάνονται ἀπ' αὐτὲς.

β) Β ρ ό χ ι α γ ιὰ λ α γ ο ύ ς. Γίνονται ἀπὸ σύρμα, καλῶδιο. Γίνεται μόνο μιὰ θηλιά. Στήνεται κοντὰ σὲ τρύπες ἀπὸ φράχτες κήπων, ἐκεῖ πού

περνάει ο λαγός για να μπη στον κήπο, που βρίσκει λάχανα ή σε επισημασμένα μονοπάτια.

Θά νομίση κανείς πώς και στις δυο περιπτώσεις, στις σκανταλιές και στα βρόγια, ότι πρόκειται για αληθινό κυνήγι. Δεν είναι όμως κάτι τέτοιο, γιατί στά τόσα χρόνια που ξέρω δεν έτυχε να πιαστή κανένας λαγός από τὰ βρόγια τῶν παιδιῶν. Κανένα πουλάκι καμιά φορά, κι αυτό σπάνια, έτσι που τὸ θεωροῦσαν μεγάλο κατόρθωμα καὶ κουβεντιαζόταν μεταξύ τῶν παιδιῶν τὸ κατόρθωμα αὐτό.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΔΥΑΔΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Α'. ΑΜΟΙΒΑΙΑ

1. Τ σ ι ο ὄ μ π ο υ - τ σ ι ο ὄ μ π ο υ τ ᾶ ρ α

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ παίζεται ἀπὸ δύο παιδιά. Μὲ κληρο ὀρίζεται ποῖο παιδί θὰ καθίση πρῶτο κάτω καὶ ποῖο θὰ μπη «καβάλλα».

Τὸ παιδί πού εἶναι «καβάλλα», κάνει τὸ χέρι γροθιά καὶ χτυπάει ἐλαφρὰ στὸ κεφάλι τοῦ ἄλλου παιδιοῦ καὶ λέει:

Τσιούμπου - τσιούμπου τᾶρα

τᾶρα τὴν μαντάρα.

Ὁ Γιωργάκης! ἀπὸ κάτω

ὁ Πετράκης ἀπὸ πάνω,

βρῆς ἂν ξέρης πόσα ἔχω.

Τελειώνοντας τὰ λόγια αὐτὰ ἀνοίγει τὴν γροθιά καὶ ἀφήνει μερικά δάχτυλα ἀνοιχτὰ κλείνοντας τὰ ἄλλα.

Μερικὲς φορές, γιὰ νὰ παραπλάνηση τὸν συμπαίκτη του, φέρνει καὶ τὸ ἄλλο χέρι πάνω στὸ κεφάλι του καὶ ἀνοίγει κι ἀπὸ αὐτὸ δάχτυλα ἢ δὲν ἀνοίγει. Τὸ κάνει μόνο καὶ μόνο γιὰ παραπλάνηση.

Ὅταν βρῆ τὸ παιδί, πόσα δάχτυλα ἔχει ἀνοιχτὰ, κατεβαίνει αὐτὸς πού ἦταν «καβάλλα» καὶ γίνεται ἀλλαγὴ ρόλων.

2. Β ο υ β ὸ ς (ἀγοριῶν, κοριτσιῶν)

Δύο παιδιά, ἀγόρια ἢ κορίτσια, κάθονται ἀντιμέτωπα καὶ ὁ ἓνας προσπαθεῖ νὰ μείνη βουβός, νὰ μὴν μιλήση, ἐνῶ ὁ ἄλλος μὲ κάθε τρόπο, λέγοντας διάφορες λέξεις ἢ κάνοντας διάφορους μορφασμούς, προσπαθεῖ νὰ τὸν κάνει νὰ μιλήση.

3. Ἄ γ ἔ λ α σ τ ο ς

Ἐδῶ καταβάλλεται προσπάθεια νὰ μείνη ἀγέλαστος, νὰ μὴν γελᾶση

1. Κάθε φορά λένε τὰ ὀνόματα τῶν παιδιῶν πού εἶναι κάτω κι ἄπάνω.

ὅ,τι κι ἂν ἰδῆ, ὅ,τι κι ἂν ἀκούσῃ. Τὸ ἄλλο παιδί λέει ἄστεϊα, κάνει μορφασμούς, κωμικούς, γελάει τεχνικά, κάνει χειρονομίες πὼς θὰ τὸν γαργαλήσῃ.

Καί στὴ μιὰ περίπτωση καὶ στὴν ἄλλη, ἂν τὸ παιδί δὲν μπορέσῃ νὰ κρατηθῆ βουβὸ ἢ ἀγέλαστο, χάνει καὶ γίνεται ἐναλλαγὴ ρόλου.

4. Ποῦ πηγαίνεις πέτνε (πετεινὲ)

Παίζεται ἀπὸ ἀγόρια καὶ κορίτσια. Δυὸ ἀγόρια ἢ κορίτσια κάθονται ἀντικριστὰ καὶ λένε διαλογικὰ:

- Ποῦ πηγαίνεις πέτνε;
- Πηγαίνω στὰ κορίτσια.
- Ποῦ εἶναι τὰ κορίτσια;
- Πῆγαν γιὰ ξύλα.
- Ποῦ εἶναι τὰ ξύλα;
- Τάκαφε ἢ φωτιά.
- Ποῦ εἶναι ἡ φωτιά;
- Τὴν ἔσβησε τὸ νερό.
- Ποῦ εἶναι τὸ νερό;
- Τὸ ἤπιαν τὰ βόδια.
- Ποῦ εἶναι τὰ βόδια;
- Τάφαγε ὁ λόκος.

Β'. ΚΙΝΗΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ, ΔΕΞΙΟΤΕΧΝΙΚΑ

Ἄγοριῶν καὶ κοριτσιῶν

1. Τὰ παλάμια

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ παίζεται ἀπὸ δυὸ παίχτες, ἀγόρια ἢ κορίτσια, ποὺ κάθονται ἀντικριστὰ. Ἡ ὅλη προσπάθεια τοῦ παιχιδιοῦ αὐτοῦ εἶναι νὰ συντονίσουν τὶς κινήσεις τῶν χειρῶν τους, ὥστε νὰ συμπίπτουν τὴν κατάλληλη στιγμή καὶ νὰ χτυπηθοῦν οἱ παλάμες τους.

Εἶναι πολλοὶ οἱ τρόποι καὶ πολλῆς οἱ κινήσεις καὶ θέσεις ποὺ μποροῦν νὰ πάρουν τὰ χέρια, προτοῦ φτάσῃ ἡ στιγμή νὰ χτυπηθοῦν οἱ παλάμες τους.

Μποροῦν ν' ἀρχίσουν φέρνοντας τὰ χέρια πίσω στὰ νῶτα τους, μετὰ μπροστὰ τους, ἔπειτα στὴν ἀνάταση καὶ σὲ συνέχεια ἀντικριστὰ, γιὰ νὰ ἀλληλοχτυπηθοῦν οἱ παλάμες. Κάθε φορὰ, σ' ὅποια θέση βρεθοῦν τὰ χέρια τους, πρέπει νὰ ἀκούγονται οἱ παλάμες τους. Ὄταν τὸ ἓνα παιδί ἔχει τὰ χέρια στὰ νῶτα, πρέπει καὶ τὸ ἄλλο νὰ τὰ φέρῃ στὰ νῶτα καὶ νὰ κρούξῃ τὶς παλάμες του, ὅπως ἔκανε καὶ τὸ πρῶτο. Τὸ ἴδιο θὰ γίνεται κάθε φορὰ καὶ γιὰ κάθε θέση τῶν χειρῶν.

Εἶναι παιχνίδι ἀκριβείας καὶ συντονισμοῦ κινήσεων. Δὲν ἔχει νικητήρια.

2. Τὸ πριόνι (νηματοπαίγνιο)

Δένουν ἓνα κορδόνι στὶς δυὸ τοῦ ἄκρες. Ἐπειτα τὸ περνοῦν στὰ δυὸ

τους χέρια, όπως δείχνει η εικόνα 1. Με το μέσο δάχτυλο παίρνουν το μέρος που βρίσκεται προς την παλάμη. Έτσι σχηματίζεται ανάμεσα στα δυο χέρια ένα Χ που εξωτερικά έχει δυο παράλληλες γραμμές. Το άλλο παιδί πιάνει τις δυο παράλληλες γραμμές και τὰ σκέλη του Χ και παίρνει το κορδόνι στο χέρι του ελευθερώνοντας το χέρι του άλλου παιδιού. Έτσι από χέρι σὲ χέρι

Εικ. 1. Το πριόνι

και με διάφορους συνδυασμούς καταλήγει το κορδόνι στὰ χέρια τῶν δυο παιδιῶν σχηματίζοντας ἕνα σταυρό. Τραβώντας τις ἄκρες τοῦ σταυροῦ διαδοχικά, μαζεύεται και ἀπλώνεται τὸ σχοινί. Οἱ κινήσεις πού κάνουν τὰ παιδιὰ μαζεύοντας και ἀπλώνοντας τις ἄκρες τοῦ σχοινοῦ μοιάζουν με τις κινήσεις πού κάνουν οἱ ξυλουργοὶ με τὸ πριόνι. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ και τὸ παιχνίδι αὐτὸ λέγεται «πριόνι».

Ἄγοριῶν

3. Τραμπάλες

Δύο εἰδῶν τραμπάλες κάνουν μόνα τους τὰ παιδιὰ. Ἡ μία εἶναι ἡ ἀπλή τραμπάλα και ἡ ἄλλη πιὸ τεχνική και πιὸ διασκεδαστική.

α) Ἄπλη τραμπάλα. Παίρνουν μιὰ γρεντιὰ μακριὰ τρία με τέσσερα μέτρα. Τὴ βάζουν ἐπάνω σ' ἕνα ἄλλο χοντρὸ ξύλο, κούτσουρο, ἢ μεγάλη πέτρα και τὴν ἰσορροποῦν (σχέδ. 10). Κάθεται ἕνα παιδί ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος και ἄλλο ἀπὸ τὸ ἄλλο και τραμπαλίζονται ἀνεβοκατεβαίνοντας πάνω-κάτω τραγουδώντας τὸ τραγοῦδι:

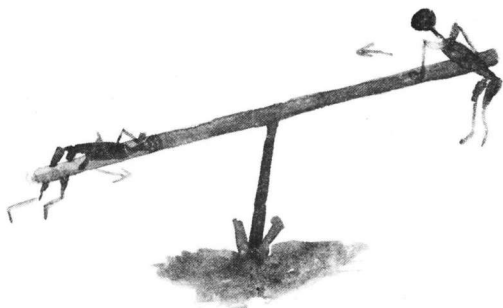
*Τράμπα, τράμπα-λίζομαι,
πέφτω και τσακίζομαι
και χτεπῶ τὸ γόνα μου
και φωνάζω μάνα μου.*

Τρόμπα τρομπα-λίζομαι,
πέφτω καὶ τσακίζομαι
καὶ φωνάζω κοῦϊ, κοῦϊ
καὶ κανένας δὲν ἀκούει
μὲν ἐγὼ τὸν ἄκουσα
πῆγα καὶ τὸν τσάκωσα.

Σχέδ. 10. Τρομπάλα ἀπλή

Σχέδ. 11. Τρομπάλα στὸν στέλο

β) Τ ρ α μ π ἄ λ α. Στερεώνουν ἓνα ξύλο κέδρινο στὸ ἔδαφος. Τὸ ξύλο πρέπει νὰ εἶναι γερό, γιατί αὐτὸ δέχεται ὄλο τὸ βάρος καὶ τὴν ἀντίσταση τοῦ παιχνιδιοῦ. Τὴν ἄκρη, ποὺ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ ἔδαφος καὶ ποὺ ἀπέχει ἀπ' αὐτὸ 0,70 ἕως 0,80 μ., τὴν στρογγυλεύουν¹.

Παίρνουν ἓνα ἄλλο ξύλο μακρὸ ὡς τρία μέτρα καὶ χοντρὸ 0,15 ἕως 0,20

1. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς τρομπάλας τὸ συνάντησα καὶ στὴν Ἡπειρο καὶ τὸ λένε γ κ ρ ἰ τ σ ι α ν ο.

μ. ή και πιό χοντρό άκόμα. Στη μέση του μήκους του ξύλου αυτού ανοίγουν μιá τρύπα βαθουλή ως τó κέντρο σχεδόν του κορμού. Τήν τρύπα αυτή τήν κάνουν στην άρχή με ένα κοφτερό εργαλείο και μετά τή βαθαινούν τοποθετώντας μέσα αναμμένα κάρβουνα που τά φυσούν.

"Όταν τελειώσει τó γκούβωμα τής τρύπας, τοποθετούν τó ξύλο επάνω στο στημένο ξύλο, όπως δείχνει τó σχέδιο 11. Κάθεται τώρα ένα παιδί από τó ένα μέρος και άλλο από τó άλλο μέρος με τήν κοιλιά επάνω στο ξύλο, αλλά βλέποντας αντίθετα. Πιάνονται γερά με τά δυό τους χέρια από τó οριζόντιο ξύλο και σπρώχνοντας τó ξύλο έναλλάξ, πατώντας με τά πόδια στο χόμα, χαμηλώνοντας πότε ó ένας και πότε ó άλλος, περιστρέφονται και ανεβοκατεβαίνουν τραγουδώντας ή λέγοντας διάφορα άστεία ή πειράγματα, γιά τó φόβο που μπορεί νά προκαλέσει ó ένας στόν άλλο με τó γρήγορο στροφούρισμα τής τραπάλας. Τέτοια πειράγματα είναι: «"Α, τó σκιαζάρη! "Α, τó χιζιάρη! Θά σέ κάνω νά σπείρης ρόβι. Σου πάει ρόβ", ρόβ' άπ' του φόβου σ'».

Γιά νά γίνη πιό διασκεδαστικό τó παιχνίδι, βάζουν τριμμένα κόκκαλα από κράνια στην κορυφή του στύλου και μέσα στην γκούβα του ξύλου, ή άκόμα και κάρβουνα από ξύλο έλατου. Με τήν τριβή και τήν περιστροφή που γίνεται, παράγεται ένα μελωδικό τρίξιμο σε διάφορους τόνους μουσικούς.

4. Κουνιαριά

Κινητικό παιχνίδι που παίζεται από άγόρια και κορίτσια ξεχωριστά. "Όπως σ' όλα τά μέρη τής Έλλάδος, έτσι και στο χωριό Χρυσή, που καταγράφω τά παιχνίδια του, φτιάχνουν κούνιες. Έδω λένε, ρίχνουν κουνιαριές. Είναι ένα παιχνίδι που άρέσει και στ' άγόρια και στα κορίτσια άσχέτως ηλικίας.

Διαλέγουν ένα δέντρο με ξωπεταγμένα κλωνάρια. Σ' ένα από τά κλωνάρια πετούν τήν τριχιά, τήν περνούν από πάνω του και τή δένουν κόμπο στις άκρες της, ανάλογα με τó ύψος που θέλουν νά απέχουν από τó έδαφος. "Αν περισσέψη τριχιά, τήν χρησιμοποιούν κατά τó κουνάρισμα νά τραβούν τήν κουνιαριά από μακριά και νά γίνεται καλύτερα ή αιώρηση.

Κατά τó κουνάρισμα λένε τó επιφώνημα: «"Ε, όπ! "Ε, όπ!». "Ένα παιδί μπαίνει επάνω στην κουνιαριά και τó άλλο τó σπρώχνει ή τó τραβά από τήν περισσευόμενη τριχιά.

Γ'. ΤΥΧΕΡΑ Η ΛΑΧΝΙΣΤΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

1. Τά κιόσια ή τόμπολα

Παίρνουν τέσσερα ήμικυλινδρικά ξύλα, λίγο πιό χοντρά από ένα μολύβι γραφής. Κρατούν τρία στο ένα χέρι και τó τέταρτο στο άλλο. Με τó ένα κιόσι χτυπούν τά τρία και τά άπολούν όλα μαζί κάτω.

Ἄν πέσουν μὲ τὸ ἡμικυκλικὸ μέρος ὅλα πρὸς ἐπάνω, χάνει τὸ παιδί αὐτὸ καὶ παίρνει τὰ κίόσια ἄλλο παιδί. Τὸ ἴδιο χάνει, ἂν πέσουν δύο καὶ δύο. Κερδίζει ἓνα πόντο τὸ παιδί ποῦ θὰ καταφέρει νὰ σταθοῦν τρία κίόσια μὲ τὸ ἐπίπεδο μέρος πρὸς ἐπάνω. Μὲ τέσσερα κίόσια μὲ τὸ ἐπίπεδο μέρος πρὸς ἐπάνω κερδίζεται ἓνα ὁλόκληρο παιχνίδι, μιὰ «καβάλλα».

Πόσους πόντους πρέπει νὰ βάλῃ κάθε παιδί γιὰ νὰ συμπληρωθῇ μιὰ καβάλλα, αὐτὸ τὸ συμφωνοῦν ἀπὸ πρῶτα. Ἐπικρατεῖ ὁ ἀριθμὸς 10.

2. Κ ο ὦ κ ο ς - ἄ ν ε μ ο ς (ἀγοριῶν, κοριτσιῶν)

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ παίζεται ἀπὸ δύο παιδιά. Ρίχνουν λαχνό, ποῖο παιδί θὰ ἀρχίσῃ πρῶτο. Παίρνουν ἓνα μικρὸ πραγματάκι, μιὰ πετρίτσα, ἓνα ξυλαράκι καὶ τὸ κρύβουν στὴ χούφτα τους. Φέρνουν τὰ χέρια τους μπροστά, κλειστά καὶ λένε στὸ ἀντίπαλο παιδί: Κοῦκος-ἄνεμος.

Τὸ ἀντίπαλο παιδί πρέπει νὰ μαντέψῃ σὲ ποῖο χέρι βρίσκεται τὸ πραγματάκι καὶ νὰ πῇ γι' αὐτό, κοῦκος, καὶ γιὰ τὸ ἄλλο ποῦ δὲν ἔχει τίποτα κλεισμένο στὴ χούφτα του νὰ πῇ, ἄνεμος.

Ἄν τὸ βρῇ, κέρδισε καὶ κάνει αὐτὸς, κρύβει αὐτὸς τὸ πραγματάκι στὴ χούφτες του. Ἄν δὲν τὸ βρῇ, κερδίζει ὁ πρῶτος ἓναν πόντο. Δέκα πόντοι κάνουν μιὰ καβάλλα.

Ἄν παίζεται στὸ σπίτι, ἔχει καὶ ἐπινίκια. Κάνουν ἓνα κύκλο μὲ ἀναμμένα κάρβουνα καὶ στὸ κέντρο του βάζουν τὸν «κοῦκο», τὸ πραγματάκι ποῦ κρατοῦσαν στὸ χέρι. Τὸ παιδί ποῦ ἔχασε, πρέπει μὲ κλειστά μάτια νὰ πάρῃ ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸν κύκλο τὸν «κοῦκο».

Δ'. ΠΕΤΡΟΠΑΙΧΝΙΔΑ

Κ ο ρ ι τ σ ι ῶ ν

1. Τὰ μπάκαλα

Σ' ἄλλα μέρη τὸ παιχνίδι αὐτὸ τὸ λένε «πεντόβωλα» ἀπὸ τοὺς πέντε βώλους ποῦ χρησιμοποιοῦν κατὰ τὸ παιχνίδι. Ἐδῶ τὸ λένε «μπάκαλα» ἀπὸ τὰ στρογγυλὰ πέντε πετραδάκια ποῦ χρησιμοποιοῦν καὶ ποῦ στὴ Χρυσὴ λέγονται «μπάκαλα»¹.

Κρατοῦν τὰ τέσσερα μπάκαλα στὸ δεξιὸ χέρι κλειστά μέσα στὴ χούφτα τους καὶ μὲ τὸν ἀντίχειρα καὶ τὸ δείχτη κρατοῦν τὸ ἓνα. Πετοῦν τὸ ἓνα ψηλά καὶ ταυτόχρονα ἀφήνουν τὰ τέσσερα κάτω. Συνέχεια, προτοῦ πέσῃ τὸ ἓνα κάτω ξαναπαίρνουν τὰ τέσσερα καὶ πιάνουν τὸ ἓνα στὸν ἀέρα. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη φάση τοῦ παιχνιδιοῦ.

1. Στὴ Χρυσὴ Καστοριᾶς κάθε πέτρα στρογγυλὴ τῆ λένε «μπάκαλο». Μεταφορικὰ χρησιμοποιοῦν τὴ λέξη αὐτὴ στὸ τελείως κουρεμένο κεφάλι τοῦ ἀνθρώπου. «Ἐφτιασε τὸ κεφάλι σου σὰν μπάκαλο». «Αὐτὸ δὲν εἶναι κεφάλι, εἶναι μπάκαλο».

Δ ε ύ τ ε ρ η φ ά σ η: Στο χέρι έχουν μόνο το ένα μπάκαλο, τα τέσσερα είναι αφήμενα κάτω. Πετούν το ένα ψηλά και γυρίζουν και παίρνουν τα τέσσερα από κάτω. Με το ίδιο χέρι πιάνουν και το ένα που βρίσκεται ακόμα στον αέρα.

Τ ρ ί τ η φ ά σ η: Ρίχνουν το ένα ψηλά και μετά παίρνουν από κάτω ένα-ένα τα μπάκαλα, ώσπου να τελειώσουν. Μετά παίρνουν δύο-δύο και έπειτα τρία και ένα.

Τ έ τ α ρ τ η φ ά σ η: Ρίχνουν το ένα ψηλά και αφήνουν τα τέσσερα κάτω. Κάνουν με το άριστερό χέρι «γεφύρι» με τα δάχτυλα και ρίχνοντας ψηλά το ένα, πρέπει να περάσουν κάτω από το γεφύρι ένα-ένα όλα τα μπάκαλα. Στο τέλος ρίχνουν το ένα ψηλά και πιάνουν όλα μαζί τα τέσσερα.

Π έ μ π τ η φ ά σ η: Αρχίζουν σαν την προηγούμενη φάση και προσπαθούν να περάσουν τα μπάκαλα δύο-δύο μαζί και στο τέλος να τα πάρουν πάλι μαζί.

Έ κ τ η φ ά σ η: Τώρα τα μπάκαλα θα περάσουν τα τρία μαζί πρώτα και μετά το ένα.

Έ β δ ο μ η φ ά σ η: Τα μπάκαλα πετιούνται σαν τις προηγούμενες φορές. Τώρα γίνονται γεφυράκια με τα πέντε δάχτυλα. Κάτω από κάθε γεφυράκι πρέπει να περάσει και από ένα μπάκαλο. Στο τέλος πάλι να πιαστούν όλα μαζί τα μπάκαλα.

Ό γ δ ο η φ ά σ η: Όλα τα μπάκαλα στη χούφτα. Τα πετούν λίγο ψηλά και τα περιμένουν με την αναστροφή του χεριού. Τα μπάκαλα πρέπει να σταθούν στον καρπό του χεριού.

Αν σε μιá φάση του παιχνιδιού δεν κατορθώνουν να κάνουν ό,τι απαιτεί ή περίπτωση, σταματάει αυτή που έχει τα μπάκαλα και αρχίζει ή άλλη. Όταν ξανάρθη ή σειρά της να ξαναπαίξει, αρχίζει από την φάση που σταμάτησε ή, αν έκαναν από πριν τη συμφωνία, ξανααρχίζει από την αρχή.

2. Φίτςιος, ή τ ό κ ο υ τ σ ό, ή γ έ ρ ο ς, ή κ α λ ό γ ε ρ ο ς

Φίτςιος είναι το επικρατέστερο, χωρίς να μην αναφέρονται και τα άλλα όνοματα του παιχνιδιού. Το όνομα του φίτςιου τó πήρε από την στρογγυλή πλακίτσα που χρησιμοποιούν κατά τó παιχνίδι και που λέγεται φίτςιος.

Χαράζουν στο χόμα, σε επίπεδο μέρος, ένα ορθογώνιο παραλληλόγραμμο και τó χωρίζουν σε έξ ίσα μικρότερα παραλληλόγραμμα. Άλλοτε πάνω από τó έτσι χωρισμένο ορθογώνιο παραλληλόγραμμο κάνουν ένα άλλο παραλληλόγραμμο που δένει τα άλλα μικρότερα. Αυτό τó λένε «ουράνό». Δέν είναι άπαραίτητο να είναι πάντα. Έξαρτάται από τή συμφωνία τών παιδιών, αν θά παίξουν με «ουράνό» ή χωρίς ουράνό.

Κάθε παιδί έχει δικό του φίτςιο. Ό φίτςιος πρέπει να περνά ή κάθε φορά, με χτύπημα του ποδαριού, από τετραγωνάκι σε τετραγωνάκι και να άποφεύ-

γεται ἡ γραμμὴ. Ἄν σταθῆ στὴ γραμμὴ, χάνει¹.

Ρίχνουν πρῶτα στὸ πρῶτο τετράγωνο τὸ φίτζιο. Πηδᾷ τὸ κουτσὸ ἀπὸ τὸ ἀντίθετο τετραγωνάκι γύρω-γύρω καὶ φτάνει στὸ τετραγωνάκι ποῦ ἔχει τὸ φίτζιο. Τὸ χτυπᾷ μὲ τὸ πόδι καὶ τὸ βγάζει ἔξω. Μετὰ στὸ δεύτερο, στὸ τρίτο, ὡς τὸ ἔκτο. Ὅταν ἔρθῃ ἡ σειρὰ καὶ βγάλουν τὸ φίτζιο ἔξω ἀπὸ τὸ ἔκτο τετραγωνάκι, ἄλλες φορὲς τελειώνει ἔτσι μόνο μὲ τὸ βγάλσιμο τοῦ φίτζιου ἔξω, ἐνῶ συμβαίνει πολλές φορές, κατὰ τὴ συμφωνία, νὰ χρειαστῇ νὰ πηδήξουν ἀπὸ τὸ τετραγωνάκι τὸ ἔκτο καὶ νὰ πατήσουν τὸ φίτζιο ἐκεῖ ὅπου ἔφτασε μὲ τὸ χτύπημα.

Τελευταία φάση τοῦ παιχνιδιοῦ εἶναι, νὰ μπορέσῃ τὸ κορίτσι νὰ περάσῃ μὲ κλειστά τὰ μάτια καὶ ἀπὸ τὰ ἔξ τετραγωνάκια, χωρὶς νὰ πατήσῃ τίς γραμμές. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο τὸ λένε τὸ «πατῶ», γιατί σὲ κάθε βῆμα ποῦ κάνουν γιὰ νὰ περάσουν τὰ τετραγωνάκια, λένε: πατῶ; πατῶ; Ἄν δὲν πατᾷ γραμμὴ, τοῦ λένε, δὲν πατᾷς. Ἄν πατήσῃ γραμμὴ, τοῦ φωνάζουν, πατᾷς, καὶ χάνει.

Ε'. ΔΙΑΛΟΓΙΚΑ - ΑΠΑΓΓΕΛΙΑΚΑ

Ἄγοριῶν καὶ κοριτσιῶν

1. Σ' ἀγαπῶ, σ' ἀγαπῶ

Παίζεται ἀπὸ δυὸ παιδιά μόνο, ἀγόρια ἢ κορίτσια. Κάθεται τὸ ἓνα ἀντίκρου στὸ ἄλλο καὶ ἀρχίζει νὰ ρωτᾷ τὸ ἓνα καὶ νὰ ἀπαντᾷ τὸ ἄλλο:

—Σ' ἀγαπῶ, σ' ἀγαπῶ.

—Καὶ ποῦ μὲ βάζεις;

—Σὲ βάζω στὸ μπαλκόνι.

—Κι ἂν πέσω ἀπὸ τὸ μπαλκόνι;

—Θὰ σοῦ δώσω ἓνα κωδόνι.

Μὲ τέτοιες ἐρωταποκρίσεις συνεχίζεται καὶ παίζεται ἐναλλάξ τὸ παιχνίδι, προσπαθώντας κάθε φορὰ κάθε παιδί νὰ βρῆσκῃ ὁμοιοκατάληκτες λέξεις γιὰ ἀπάντησι.

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ δὲν διαρκεῖ γιὰ πολὺ.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΜΑΔΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Α'. ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΕΝΑΛΛΑΓΗΣ

Κοριτσιῶν

1. Τὸ μπαριάκι ἢ τὸ μαντηλάκι

Τὰ κορίτσια μπαίνουν στὴ γραμμὴ. Τὸ ἐπικεφαλῆς κρατᾷ ἓνα μαντήλι

1. Τὸ παιχνίδι αὐτὸ τοῖς εἶδα καὶ σὲ πολλὰ χωριά τῆς Ἠπείρου. Σὲ μερικά μάλιστα ἀντὶ γιὰ ὀρθογώνιο παραλληλόγραμμο, σχηματίζουν ἓνα φιδοειδές σχῆμα μὲ δύο παράλληλες γραμμές καὶ τὸ χωρίζουν σὲ τετραγωνάκια. Μέσα ἀπὸ αὐτὰ τὰ τετραγωνάκια πρέπει νὰ περάσῃ ὁ φίτζιος, σὺν ἀπὸ λαβύρινθο.

δεμένο σ' ένα ξύλο μικρό, σάν σημαία. Τα δύο τελευταία παιδιά παίρνουν θέση, ένα δεξιά, ένα αριστερά, και τρέχουν ταυτόχρονα να πάρουν το μαντήλι (είκ. 2). "Όποιο κορίτσι προκάνει και πάρει το μαντήλι, κάθεται επικεφαλής με το μαντήλι στο χέρι, ενώ το άλλο ξαναγυρίζει στη θέση του, για να συναγωνιστή με άλλο κορίτσι.

Είκ. 2. Το μπαριάκι

Τρέχοντας έτσι φτάνουν ως το τέλος. Το παιχνίδι επαναλαμβάνεται, όσες φορές θελήσουν.

2. Τὸ κουπέλι

Φτιάχνουν με διάφορα παλιοπανιά μία ψευτοκούκλα. Αυτό είναι το κουπέλι¹.

Σχηματίζουν έναν κύκλο καθιστά τα κορίτσια. Ένα κορίτσι στέκεται έξω από τον κύκλο ὄρθιο. Το κουπέλι το κρατούν τα καθιστά κορίτσια και το πετούν πότε δῶ και πότε κεί, από κορίτσι σε κορίτσι και τραγουδοῦν:

*Τὸ κουπελάκι πέρασε,
πάει πέρα, πάει πέρα,
πάει πέρα στὰ κορίτσια.*

Τὸ κορίτσι πὸν στέκεται ὄρθιο, προσπαθεῖ νὰ πιάση τὸ κουπέλι, τὴν ὥρα πὸν τὸ πετοῦν ἐδῶ κι ἐκεῖ, τρέχοντας γύρω-γύρω. Πάνω ἀπὸ τὸ κορίτσι πὸν θὰ πιασθῆ τὸ κουπέλι, αὐτὸ τὸ κορίτσι χάνει. Σηκώνεται αὐτὸ ὄρθιο καὶ στὴ θέση του κάθεται τὸ κορίτσι, πὸν μέχρι τώρα ἦταν ὄρθιο. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο γίνεται ἡ ἀλλαγὴ καὶ συνεχίζεται τὸ παιχνίδι.

1. Κουπέλι στὴ Χρυσὴ Καστοριάς λένε τὸ νόθο τέκνο, τὸ ἐξώγαμο, ἢ τὸ παράνομο.

3. Τὸ δαχτυλίδι

Τὰ κορίτσια σχηματίζουν ἕναν κύκλο ὄρθια. Παίρνουν ἓνα δαχτυλίδι καὶ τὸ κρατοῦν μέσα στὶς χουφτες τους, κρατώντας τὰ χέρια πίσω στὰ νῶτα. Ἐνα ἄλλο κορίτσι βρίσκεται στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κύκλου τῶν κοριτσιῶν. Τὰ κορίτσια μετακινοῦν ὅσο μποροῦν πιὸ κρυφὰ τὸ δαχτυλίδι ἀπὸ χέρι σὲ χέρι καὶ ἀπὸ κορίτσι σὲ κορίτσι καὶ τραγουδοῦν:

*Τὸ δαχτυλίδι πέρασε,
πάει πέρα, πάει πέρα,
πάει πέρα στὰ κορίτσια,
μὲρ Ξάνθου ξιχασμένη.*

Ἡ κοπέλα προσπαθεῖ νὰ μαντέψῃ σὲ ποιανῆς τὰ χέρια βρίσκεται τὸ δαχτυλίδι καὶ τρέχει πότε πρὸς τὴ μία καὶ πότε πρὸς τὴν ἄλλη.

Ὅταν κατορθώσῃ καὶ βρῆ τὸ δαχτυλίδι, ἀλλάζει ρόλο. Ἡ κοπέλα, ποῦ στὰ χέρια της βρέθηκε τὸ δαχτυλίδι, ἀρχίζει νὰ ψάχνῃ καὶ ἡ ἄλλη παίρνει τὴ θέση της.

4. Τὰ καλουβράκια

Τὰ κορίτσια χωρίζονται σὲ δυὸ ομάδες. Παίρνουν θέση ἢ μία ἀντίκρου στὴν ἄλλη σὲ ἀπόσταση δέκα ὡς δεκαπέντε μέτρων. Ὅριζον μιὰ κοπέλα ἀπὸ κάθε ομάδα καὶ τίς βάζουν στὴ μέση τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ τῶν δύο ομάδων, καὶ στέκονται ἐπάνω σὲ μιὰ γραμμὴ. Κάθε μιὰ ἀπὸ τίς ἄλλες κοπέλες ἔχει τὴν ἀντιστοιχὴ συντροφὸς τῆς στὴν ἄλλη ομάδα. Βγαίνει ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν μιὰ ομάδα, βγαίνει ἀμέσως καὶ ἡ ἀντιστοιχὴ ἀπὸ τὴν ἄλλη ομάδα καὶ τρέχουν ταυτόχρονα πρὸς τὸ κέντρον ποῦ βρίσκονται οἱ δυὸ κοπέλες. Ὅποια κοπέλα τρέξῃ γρηγορότερα καὶ πιάσῃ μιὰ ἀπὸ τίς κοπέλες, ποῦ εἶναι στὴ μέση, τὴν παίρνει μαζί της καὶ στὴ θέση ποῦ ἦταν κάθεται ἡ ἄλλη, ἢ καθυστερημένη.

Τὸ παιχνίδι συνεχίζεται, ὅσπου ἢ μιὰ ομάδα νὰ χάσῃ ὅλες τίς κοπέλες. Οἱ κοπέλες ποῦ ἀρβήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀντίθετη ομάδα, κρατοῦνται αἰχμάλωτες. Ἀναλλάσσονται σὲ περίπτωση ποῦ καὶ ἡ ἀντίπαλη ομάδα ἔχει αἰχμάλωτες καὶ θέλει νὰ τίς ἀναλλάξῃ.

Ἄγοριῶν καὶ κοριτσιῶν

5. Ἐχω δυὸ πουλάκια

Ἐνα παιδί ἀπλώνει μπροστὰ τὰ δυὸ του χέρια, ἔχοντας τοὺς δειχτες ἀπὸ τὰ δυὸ χέρια τεντωμένους καὶ τὰ ὑπόλοιπα δάχτυλα μαζωμένα στὴν παλάμη.

Πάνω στοὺς δειχτες, στὸ μέρος τοῦ νυχιοῦ κάθε δείχτη, ἔχει κολλήσει ἀπὸ ἓνα χαρτάκι. Ἐτσι τεντωμένους κρατώντας τοὺς δειχτες, προσκαλεῖ τὰ παιδιὰ μπροστὰ του καὶ τοὺς λέει: Κοιτάξτε:

*Ἔχω δυὸ πουλάκια
σὰν καλὰ παιδάκια.
Πέταξε τὸ ἕνα
πέταξε καὶ τ' ἄλλο.
Ἦρθε τὸ ἕνα,
ἦρθε καὶ τ' ἄλλο.*

Ὄταν λέη: πέταξε τὸ ἕνα, σηκώνει τὸ χέρι ψηλὰ σ' ἐνδειξη πετάγματος τοῦ πουλιοῦ, καὶ τὸ κατεβάζει πάλι στὴ θέση του. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς διαδρομῆς διπλώνει τὸ δείχτη μὲ τὸ χαρτάκι στὴν παλάμη καὶ προτείνει τὸ μέσο. Ἔτσι τὰ παιδιά παραπλανοῦνται καὶ νομίζουν πὼς ἔφυγε τὸ πουλάκι. Ὄταν λέη: ἦρθε τὸ ἕνα, ἐπαναλαμβάνει τὴν ἴδια κίνηση ἀνεβοκατεβάζοντας τὸ χέρι καὶ ἐπαναφέρει τὸ δείχτη μὲ τὸ χαρτάκι μπροστά.

Τὰ παιδιά προσπαθοῦν νὰ ἀντιληφθοῦν, πὼς γύρισαν τὰ πουλάκια, ἀλλὰ δὲν τὸ κατορθώνουν. Στὸ τέλος τοὺς φανερώνει τὸ «κόλλο» καὶ προσπαθοῦν κι αὐτὰ νὰ τὸ πετύχουν καὶ νὰ τὸ ἐπαναλάβουν σ' ἄλλα παιδιά.

6. Τσίμ, τσίμ τὸ λιφτὸ

Πιάνουν τὰ χέρια τους ἀπὸ τὸ πάνω μέρος μὲ τσιμπήματα καὶ τραγουδοῦν:

*Τσίμ, τσίμ τὸ λιφτὸ
τὸ λιφτὸ τὸ σιγανό,
πάει ἢ γάτα νὰ τοῦ φέρῃ
κι οὐ βασιλιᾶς δὲ θέλ'.
Στέλνω τῶνα, στέλνω τ' ἄλλο.
Στέλνω τὸ χελιδνάκι,
ποῦναι γρήγορο πουλάκι.
Ποῦν θὰ στείλω νὰ τὸ φέρη;
Ποῦς θὰ πάη νὰ τὸ φέρη;*

Ἐγώ, λένε τὰ παιδιά, καὶ προσπαθοῦν νὰ ἐλευθερώσουν τὰ χέρια τους καὶ νὰ σηκώσουν τὸ δάχτυλο. Τὰ παιδιά γελοῦν μὲ τὸ πάθημα ὠρισμένων παιδιῶν, ποῦ πάνω στὴ βιάση τους προσπαθοῦν νὰ τραβήξουν τὸ χέρι ἀπὸ κεῖ ποῦ εἶναι πιασμένο μὲ τσιμπησιὰ καὶ ὁ ἄλλος δὲν τὸ ἀφήνει.

Β. ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ἢ ΜΕΓΑΛΙΣΤΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

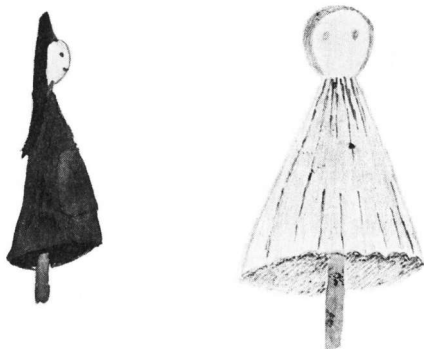
Κοριτσιῶν

1. Νύφες καὶ γαμπροὶ

Μὲ κουρέλια φτιάχνουν κοῦκλες. Μιά κούκλα μὲ χρωματιστὰ κουρέ-

λια για νύφη καὶ μιὰ μὲ σκοῦρα ἢ τελείως λευκά για γαμπρό¹ (σχέδ. 12). Χωρίζονται σὲ ὁμάδες· ἡ μία ὁμάδα παριστάνει τὸ συγγενολόγι τοῦ γαμπροῦ, ποὺ τὸν ἐτοιμάζουν για τὸ γάμο, καὶ ἡ ἄλλη τοὺς συγγενεὶς τῆς νύφης, ποὺ κι αὐτοὶ τὴν ἐτοιμάζουν για τὸ γάμο. Φτιάχνουν σπιτάκια, ἕνα τοῦ γαμπροῦ καὶ ἕνα τῆς νύφης. Κάθε ὁμάδα μιμεῖται τοὺς μεγάλους στὸ ρόλο τους καὶ ξεκινοῦν τὸ γάμο.

Σχέδ. 12. Νύφες - γαμπροὶ

2. Σπίτια

Σ' ἕνα ἄπλωμα ἢ σ' ἕνα ἄλωνι συγκεντρώνουν πετρίτσες, τὶς τοποθετοῦν τὴ μία κοντὰ στὴν ἄλλη καὶ φτιάχνουν τὴν κάτοψη τοῦ σπιτιοῦ.

Χωρίζουν ἄλλο δωμάτιο για νὰ κάθωνται, ἄλλο για νὰ κοιμοῦνται καὶ ἕνα για μαγειριό. Στὸ τελευταῖο δίνουν μεγαλύτερη ἔμφαση. Ἐκεῖ συγκεντρώνεται τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παιδιῶν περισσότερο.

Μέσα ἐκεῖ μαζεῦουν διάφορα σπασμένα ποτήρια, πιάτα καὶ ἀπὸ ἄλλα οἰκιακὰ σκευὴ καὶ συγκροτοῦν τὸ νοικοκυριό τους. Μοιράζουν ἔπειτα τοὺς ρόλους τῶν. Ἐνα κορίτσι παίρνει τὸ ρόλο τῆς μάνας, ἄλλο τῆς θυγατέρας, ἄλλο παίρνει ἄλλον ρόλο καὶ ἔτσι ξεχασμένα μέσα στὸ ρόλο τους παίζουν

1. Τὰ παλιότερα χρόνια ἡ γαμπριάτικη στολὴ ἦταν ἡ φουστάνελλα ἢ λευκὴ. Αὐτὴ θεωροῦσαν ἐπίσημη στολὴ. Τὶς καθημερινὲς φοροῦσαν φουστάνελλες σκοῦρες μὲ λίγες δίπλες. Μεταγενέστερα οἱ γαμπροὶ φόρεσαν «φράγκικα» ἢ «στενά» στὸ γάμο. Μέχρι τὸ 1925, ποὺ θυμάμαι ἐγώ, οἱ γαμπροὶ ντύνονταν μὲ φουστάνελλα. Ἀπὸ τότε ἄρχισε νὰ ἐμφανίζεται ἡ «φράγκικη» στολὴ καὶ νὰ φοριέται ἀπὸ τοὺς γαμπροὺς. Ἡ ἀλλαγὴ τῆς γαμπριάτικης στολῆς ἔκανε ἐντύπωση στὸ χωριό καὶ συζητιόταν πολὺ τὸ ζήτημα. Τόσο μᾶς εἶχε κάνει στὰ παιδιὰ ἐντύπωση, ποὺ λέγαμε μὲ ὄρκο, πὼς ἐμεῖς θὰ γίνομε γαμπροὶ μὲ φουστάνελλα καὶ δὲν θὰ βάλουμε «φράγκικα». Τελικὰ ἐπικράτησε τὸ νέο.

ώρες ολόκληρες, μιμούμενα τη ζωή του σπιτιού, τις ασχολίες και το νοικοκυριό του.

Ἄγοριῶν, κοριτσιῶν καὶ μικτὰ

3. Μαγαζιά

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ τὸ παίζουν μικρὰ παιδιά, ἀγόρια καὶ κορίτσια μαζί.

Φτιάχνουν μὲ πέτρες ἓνα μαγαζάκι, ὅπως φτιάχνουν τὸ σπίτι. Μέσα σ' αὐτὸ τοποθετοῦν διάφορα ἄδεια κουτιά ἀπὸ κονσέρβες ἢ ἀπὸ ἄλλα ἀντικείμενα. Σ' ἄλλο μέρος τοποθετοῦν κομμάτια ἀπὸ σπασμένα ποτήρια καὶ πιάτα καὶ ἀπὸ ἄλλα ἀντικείμενα. Πάνω σ' ἓνα ράφι βάζουν διάφορα κομμάτια ἀπὸ ὕφασμα. Ἔτσι τὸ μαγαζὶ εἶναι ἔτοιμο.

Ἐνα ἀπὸ τὰ παιδιά κάνει τὸν καταστηματάρχη καὶ οἱ ἄλλοι τοὺς πελάτες. Κομμάτια ἀπὸ χρωματιστὰ χαρτιά εἶναι τὰ χρήματα ποὺ δίνουν οἱ πελάτες καὶ χῶμα, πετρίτσες καὶ ἄλλα πρόχειρα ἀντικείμενα τὰ πράγματα ποὺ πουλάει ὁ καταστηματάρχης. Κατὰ τὴν ὥρα τῆς συναλλαγῆς γίνεται διάλογος τῶν παιδιῶν, ὅπως γίνεται μεταξὺ τῶν μεγάλων καὶ τοῦ καταστηματάρχη.

Ἄφου παίζουν ἀρκετὰ, σκορποῦν τὸ ἐμπόρευμα καὶ χαλοῦν τὸ μαγαζὶ.

Τόσο ἦταν. Τὸ ἐνδιαφέρον τους γιὰ πράγματα ποὺ εἶχαν στὸ μαγαζὶ ἦταν μεγάλο, ὅπου χόρτασαν τὸ παιχνίδι. Χόρτασαν; Πάει καὶ ἡ ἀξία τῶν πραγμάτων, πάει καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ μαγαζὶ καὶ τὸ παιχνίδι τους.

Ἄγοριῶν

4. Καλύβες, μαντριὰ

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ παίζεται τὸ φθινόπωρο ἢ τὶς καλὲς μέρες τοῦ χειμῶνα. Παίζεται καὶ ἀπὸ ὀμάδες καὶ μοναχικό.

Μὲ ξυλαράκια, πετρίτσες, σανιδάκια καὶ βριζάχερο φτιάχνουν τὰ μαντριὰ τους, ὅπως φτιάχνουν οἱ μεγάλοι κτηνοτρόφοι τὰ δικά τους (σχέδ. 13).

Μιμοῦνται ἀκριβῶς τὸν τρόπο καὶ τὴ διάταξη τοῦ χώρου τῶν μαντριῶν τῶν μεγάλων. Σὲ περίπτωση ποὺ εἶναι καὶ ἄλλα παιδιά ποὺ παίζουν, μιμοῦνται ἀκόμη καὶ τὸν τρόπο ποὺ ἐφαρμόζουν οἱ μεγάλοι γιὰ τὸν καθορισμὸ τοῦ τρόπου ποὺ θὰ διαλέξουν τὸν τόπο γιὰ νὰ στήσουν τὰ μαντριὰ τους. Αὐτὸ γίνεται χωρὶς προστριβὲς καὶ μαλώματα, πρᾶγμα ποὺ συχνὰ συμβαίνει στοὺς μεγάλους σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις.

Μαζεύουν «μπάκαλα» (=μικρὲς στρογγυλὲς πετρίτσες, σὺν μπίλιες) καὶ τὰ ἔχουν γιὰ γιδοπρόβατα. Τὰ ἄσπρα μπάκαλα τὰ ἔχουν γιὰ φλῶρα γιδοπρόβατα, τὰ μαῦρα γιὰ λάγια. Λίγο μεγαλύτερα μπάκαλα ἀπ' αὐτὰ ποὺ χρησιμοποιοῦν γιὰ γιδοπρόβατα προορίζονται γιὰ κριάρια. Πιὸ μεγάλα ἀκόμα γιὰ σκυλιά, μαντρόσκυλα, ποὺ θὰ φυλᾶνε τὰ γιδοπρόβατα.

Κάθε παιδί βάζει στὸ μαντρί τὰ γιδοπρόβατά του. Σὲ κατάλληλο μέρος φτιάχνει μέρος γιὰ τὰ σκυλιὰ καὶ στὸ καθορισμένο μέρος τὴν ἀνθρωποκαλύβα. Μετὰ τὰ βγάζει στὴ βοσκή.

Ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ σκυλιὰ τῶν τσελιγκάδων, ποὺ ὅταν συναντηθοῦν ἀρχίζουν ἀμέσως νὰ τσακῶνονται μεταξὺ τους, ἔτσι καὶ τώρα. Τὰ παιδιά παίρνουν τὰ «σκυλιὰ» τους καὶ χτυποῦν τὸ ἓνα ἐπάνω στὸ ἄλλο.

Σχέδ. 13. Καλόβες - μαντιὰ

Τὸ μπάκαλο-σκυλι ποὺ θὰ σπάση ἢ θὰ πετάξῃ κομματάκι, νικήθηκε.

Ἄκόμα μιμοῦνται καὶ τὸν ἦχο ποὺ κάνουν τὰ κουδούνια, τὰ βελάσματα τῶν γιδοπροβάτων καὶ τὰ γαυγίσματα τῶν σκυλιῶν.

Γενικά, στὸ παιχνίδι αὐτὸ γίνεται καθαρὴ ἀπομίμηση τῆς ζωῆς τῶν κτηνοτρόφων τὴν ἐποχὴ αὐτή, τοὺς φθινοπωρινοὺς καὶ χειμωνιάτικους μῆνες.

5. Σ τ ρ ο ὕ γ κ ε ς

Μιά παραλλαγὴ τοῦ παραπάνω παιχνιδιοῦ εἶναι καὶ τὸ παιχνίδι ποὺ τὸ λένε «στρούγκες». Στρούγκα εἶναι τὸ τυροκομεῖο τοῦ χωριοῦ.

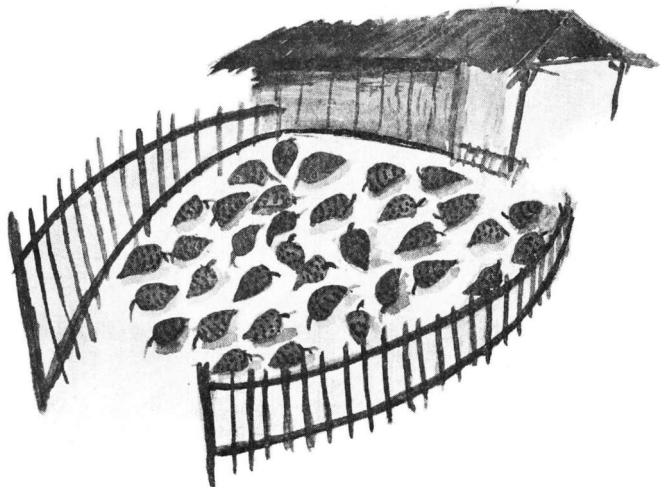
Κι ἐδῶ φτιάχνουν τὴ στρούγκα τους σάν τοὺς μεγάλους (σχέδ. 14). Τώρα τὰ παιδιά μιμοῦνται τὶς ἐργασίες ποὺ γίνονται στὴ στρούγκα. Ἐνα παιδί κάνει τὸν «μπάτζιο» (=τυροκόμο), ἄλλο τὸ γαλαριάρη (=βοσκὸς τῶν γαλακτοφόρων γιδοπροβάτων), ἄλλο τὸ στεριιάρη (=βοσκὸ τῶν μὴ γαλακτοφόρων γιδοπροβάτων) καὶ ἄλλο τὸ νοικοκύρη ποὺ ἔχει «ἀράδα» (=σειρὰ νὰ πάρῃ τὸ γάλα).

Αὐτὴ τὴ φορὰ γιὰ γιδοπρόβατα χρησιμοποιοῦν «ντότσγκες» (=κουκουνάρια πεύκου) πρασινωπές. Τὰ βγάζουν γιὰ βοσκή, τὰ φέρουν γι' ἄρμεγμα, τὰ βάζουν στὸ στάβλο. Γενικά, κάνουν ὅ,τι καὶ οἱ μεγάλοι.

Κατὰ τὸ βόσκημα τῶν γιδοπροβάτων, μιμοῦνται τὸν ἦχο τῶν κουδουνιῶν, τὸ βέλασμα καὶ τὸ γάβγισμα τῶν σκύλων, ἀκόμα καὶ τὶς ἀγορζημίες

πού προκαλούν με τὰ κοπάδια τους και τις υποτιθέμενες γκρίνιες με τὸν ἄγροφύλακα, πού αὐτὸ τὸ ἀναφέρουν τάχα στὸ νοικοκύρη ἢ στὸν τσέλιγκα και τὸν τελικὸ συμβιβασμὸ γεωργοῦ και κτηνοτρόφου.

Τὰ καδιά, πού χρειάζεται ἡ στρούγκα, και ὅ,τι ἄλλο ἀγγειὸ χρειάζεται, τὰ φτιάχνουν ἀπὸ φλοῦδα πεύκου. Κόβουν τὴν κορυφὴ νεόφυτου πεύκου και

Σχέδ. 14. Στρούγκα

βγάλουν ἓνα μέρος τῆς φλοῦδας του. Ἐνα μακρὸ κυλινδρικό μέρος τὸ κάνουν καδί και μικρότερο σὲ μᾶκρος κάνουν καρδάρι. Ἐνα ξύλο κατάλληλα κομμένο γίνεται «ζντρομπουλίτσα» (=ντρομπουλίτσα). Μέσα στὸ καδί βάζουν νερό, γιὰ γάλα, και τὸ χτυποῦν, ὅπως οἱ μεγάλοι, γιὰ νὰ βγάλουν τὸ βούτυρο και κάθε εἶδος τυροκομικῆς.

6. Μύλοι με μήλα

Παίρνουν ἓνα μήλο και κόβουν ἀπ' αὐτὸ μιὰ φέτα, πού ἀντιστοιχεῖ στὸ μέγιστο κύκλο τῆς σφαιράς τοῦ μήλου. Τσιτώνουν (=μπήγουν) στὴν περιφέρειά του ξυλαράκια, ἔτσι πού ἡ φέτα τοῦ μήλου νὰ γίνῃ γύρω-γύρω ἀκτινωτὴ με ἴσες ἀκτίνες. Στὸ κέντρο τῆς φέτας περνοῦν ἓναν ξύλινο ἄξονα. Αὐτὸ τὸ τοποθετοῦν σ' ἓνα μέρος πού πέφτει νερό ἀπὸ ψηλά, στηριγμένο σὲ δύο ποδρκες. Με τὴν πτώση τοῦ νεροῦ, πού χτυπάει στὶς ἀκτίνες του, φέρνει γύρω. Τὰ παιδιά βλέποντας τὴν κίνηση διασκεδάζουν.

7. Μύλοι στούς νόχτους

Ἐκτός ἀπὸ τὸν παραπάνω «μύλο», τὰ παιδιὰ φτιάχνουν καὶ μύλους στούς νόχτους¹.

Διαλέγουν ἓνα μέρος πρόσφορο· ἀρχίζουν μετὰ νὰ τραβοῦν τὸ χῶμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος λίγο-λίγο καὶ κάνουν μία μικρὴ σπηλιά. Ἐνοίγουν ἔπειτα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος μία τρύπα πρὸς τὴ σπηλιά. Τὴν τρύπα αὐτὴ τὴν λειαινοῦν ἔσωτερικά.

Ἐκεῖ μὲ τὴ σειρὰ τὰ παιδιὰ φέρνουν χῶμα, τὸ ρίχνουν στὴν τρύπα καὶ τὸ μαζεῦν ἀπὸ κάτω. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο μιμοῦνται τὸ ἄλεσμα στὸ μύλο. Πολλὲς φορὲς δίπλα στὴν τρύπα κάνουν ἓνα αὐλάκι μικρό· εἶναι τὸ αὐλάκι τοῦ μύλου. Ἄν ἐκεῖ κοντὰ εἶναι νερό, κουβαλοῦν μὲ τενεκεδάκια νερό, τὸ ρίχνουν στὸ αὐλακάκι καὶ κυλάει ὅπως στὸ νερόμυλο. Ἐνα παιδί κάνει τὸν μυλωνά καὶ τ' ἄλλα τοὺς χωρικούς ποὺ μεταφέρουν ἄλεσμα γιὰ ν' ἄλεστη.

Γ'. ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ - ΑΘΛΗΜΑΤΑ

Ἄγοριῶν

1. Σήκωμα βάρους

Συναγωνίζονται τὰ παιδιὰ καὶ στὸ σήκωμα βάρους. Διαλέγουν μιὰ πέτρα στὰ μέτρα τους. Προσπαθοῦν νὰ τὴν σηκώσουν, τὰ πιὸ δυνατὰ παιδιὰ πρῶτα.

Τὸ σήκωμα τῆς πέτρας γίνεται μὲ δύο τρόπους βασικά, χωρὶς νὰ ἀποκλείωνται καὶ ἄλλοι τρόποι, ποὺ θὰ βροῦν τὰ παιδιὰ καὶ θὰ συμφωνήσουν μεταξὺ τους.

Πρῶτος τρόπος. Νὰ σηκωθῇ ἡ πέτρα ἀπὸ κάτω, πιασμένη μὲ τὰ δύο χέρια, χωρὶς νὰ τὴν ἀκουμπήσουν πουθενά, μέχρι τὴν ἀνάταση.

Δεύτερος τρόπος. Νὰ σηκωθῇ ἡ πέτρα ἀπὸ κάτω μέχρι τὸ στήθος. Ἐκεῖ νὰ ἀκουμπιστῇ στὸ στήθος, γιὰ νὰ ἀλλάξουν θέση τὰ χέρια καὶ μετὰ νὰ φτάσῃ στὴν ἀνάταση. Αὐτὸ τὸ σήκωμα τῆς πέτρας λέγεται «μὲ βάλσιμο στήθους».

2. Τὸ σήκωμα τοῦ τσεκουριῦ

Βάζουν κάτω τὸ τσεκούρι. Τὸ πιάνουν ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ στειλιαριοῦ καὶ προσπαθοῦν νὰ τὸ σηκώσουν, χωρὶς νὰ λυγίσουν τὸ χέρι στὸν ἀγκώνα.

Ἄν τὸ κατορθώσουν μὲ τὸ μικρὸ τσεκούρι, παίρνουν μεγαλύτερο, ὅσπου ξεδιαλεχτοῦν τὰ πιὸ γερά παιδιὰ ποὺ θὰ μπορέσουν νὰ τὸ σηκώσουν.

1. Νόχτος: ὄχθη, ὄχθη τοῦ ποταμοῦ, ὄχθη τοῦ δρόμου, ὄχθη τοῦ χωραφιοῦ. Κάθε ἀπότομο κόψιμο γῆς λέγεται νόχτος. Δὲν πρέπει νὰ εἶναι τὸ κόψιμο περισσότερο ἀπὸ 4 ἔως 5 μέτρα. Τὸ μεγαλύτερο κόψιμο γῆς λέγεται γκρεμός.

3. Τὸ γκύλισμα

Πολύ ἀγαπητὸ παιχνίδι σὲ παιδιὰ ἡλικίας 6 ἕως 9 ἐτῶν.

Πηγαίνουν σ' ἓνα μέρος πλαγερὸ, λισβοτόπι κατὰ προτίμηση, καὶ ἐκεῖ καθισμένα στὰ πίσω, ἀφήνονται καὶ κυλιοῦνται τὸν κατήφορο. Ξαναβγαίνουν πάλι στὴν κορυφὴ τοῦ λίσβα καὶ πάλι κύλισμα τὸν κατήφορο. Αὐτὸ γίνεται πολλές φορές, ὥσπου . . . νὰ ξεσκίσουν τὰ πανταλόνια τους.

4. Τὸ ρίξιμο τῆς πέτρας

Διαλέγουν μιὰ πέτρα στρογγυλὴ, ἀνάλογη σὲ βάρος μὲ τὴν ἡλικία τῶν παιδιῶν ποὺ θὰ ρίξουν τὴν πέτρα. Χαράζουν μιὰ γραμμὴ στὸ ἔδαφος καὶ πατώντας ἐπάνω στὴν γραμμὴ πετοῦν τὴν πέτρα σὲ μήκος.

Τὸ πέταγμα τῆς πέτρας γίνεται: μὲ τὸ ἓνα χέρι, μὲ τὰ δύο, μὲ φόρα, χωρὶς φόρα, ἀνάλογα μὲ τὴν συμφωνία ποὺ ἀπὸ μπροστὰ θὰ κάνουν.

Παίζεται σὰν ἀγώνισμα: ποῖος θὰ πετάξῃ τὴν πέτρα μακρύτερα.

α) Μὲ τὸ ἓνα χέρι. Πιάνουν τὴν πέτρα μὲ τὸ ἓνα χέρι, τὴν φέρουν στὸν ὄμο καὶ ἀπὸ κεῖ τὴν πετοῦν. Μποροῦν νὰ πετάξουν τὴν πέτρα μὲ τὸν πιὸ φυσικὸ τρόπο ποὺ μποροῦν ἢ μὲ ὁποιοδήποτε ἄλλο τρόπο θελήσουν, προσπαθώντας νὰ μὴν μετακινηθοῦν ἀπὸ τὴ θέση τους. Σὲ περίπτωσι ποὺ ξεπεράσουν τὴ γραμμὴ ποὺ ἔχουν χαραγμένη κάτω, δὲν πιάνεται, δὲν λογαριάζεται τὸ ρίξιμο, διαγράφεται ἢ ἐπίδοσι τους.

β) Μὲ τὰ δύο χέρια. Μὲ τὰ πόδια σὲ διάσταση ἐπάνω στὴ γραμμὴ πιάνουν τὴν πέτρα μὲ τὰ δύο χέρια. Ἀνεβοκατεβάζουν τὴν πέτρα ρυθμικὰ μὲ ἀνάλογες κινήσεις καὶ τοῦ σώματος. Σὲ κατάλληλη εὐκαιρία, ὅταν τὸ νομίσουν ὅτι εἶναι ἢ κατάλληλη στιγμή, ἐξαπολοῦν τὴν πέτρα, φροντίζοντας νὰ μὴν μετακινηθοῦν ἀπὸ τὴ θέση τους. Ρίχνουν τὴν πέτρα διαδοχικὰ τρεῖς φορές. Νικητὴς βγαίνει ἐκεῖνος ποὺ θὰ ρίξῃ τὴν πέτρα μακρύτερα, ἔστω καὶ μιὰ φορὰ.

Οἱ δύο προηγούμενοι τρόποι γίνονται χωρὶς φόρα, δηλαδὴ στητοὶ στὴ θέση τους πετοῦν τὴν πέτρα.

γ) Μὲ φόρα. Πιάνουν τὴν πέτρα μὲ τὸ ἓνα χέρι. Ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴ γραμμὴ, ὅσο τοὺς βολεῦει. Τρέχουν πρὸς τὴ γραμμὴ κρατώντας τὴν πέτρα μὲ τὸ ἓνα χέρι, ἂν συμφωνήσουν νὰ τὴ ρίξουν μὲ τὸ ἓνα χέρι, ἢ μὲ τὰ δύο ἂν ἔγινε πάλι τέτοια συμφωνία.

Ὅταν φτάσουν στὴ γραμμὴ, πατώντας μὲ τὸ ἓνα πόδι ἐπάνω στὴ γραμμὴ, πετοῦν τὴν πέτρα προσπαθώντας νὰ μὴν παρασυρθοῦν καὶ φύγουν ἀπὸ τὴ γραμμὴ.

Νικητὴς κι ἐδῶ βγαίνει αὐτὸς ποὺ στὶς τρεῖς φορές θὰ ξεπεράσῃ τοὺς ἄλλους σὲ μᾶκρος.

5. Τὸ κ ό σ ι ε μ α

Συνήθως περισσότερα ἀπὸ δυὸ παιδιά μπαίνουν σὲ μιὰ γραμμὴ καὶ τρέχουν μὲ κατεύθυνση πρὸς ἓνα σημείο καθορισμένο ἀπὸ πρῶτα. Τὸ παιδί ποῦ θὰ φτάσῃ πρῶτο ἀνακηρύσσεται νικητής. Σκοπὸς μοναδικὸς τοῦ παιχνιδιοῦ εἶναι νὰ δεῖξῃ κάθε παιδί τὴν ἰκανότητά του στὸ τρέξιμο.

6. Τὸ π ά λ ε μ α

Πολὺ ἀγαπητὸ παιχνίδι τὸ πάλεμα. Ἡ πάλη γίνεται ἐλεύθερη, χωρὶς ἐπινίκια. Μοναδικὸς σκοπὸς ἢ ἐπίδειξη δυνάμεως καὶ τέχνης στὴν πάλη. Ἐκτὸς τὴν ἀρχὴ μπαίνουν οἱ κανόνες καὶ οἱ ὄροι: α) Μὲ περδικλωσιά¹ ἢ χωρὶς περδικλωσιά. β) Μὲ μέση². γ) Ὅπως μπορέσῃ ὁ καθένας.

Κατὰ τὴν πρώτη περίπτωση τὰ παιδιά μποροῦν ἢ δὲν μποροῦν νὰ χρησιμοποιήσουν τὸ τρικλοπόδιμα.

Κατὰ τὴν δευτέρα περίπτωση τὰ παιδιά μποροῦν νὰ πιαστοῦν ἀπὸ τὴ μέση ἢ δὲν μποροῦν.

Κατὰ τὴν τρίτη περίπτωση εἶναι ἐλεύθερο κάθε παιδί-ἀντίπαλος νὰ μεταχειριστῇ ὅποιον τρόπο θέλει.

Γιὰ νὰ ἀνακηρυχθῇ νικητής πρέπει ὁ ἀντίπαλος νὰ πῇ «παραδίνομαι» ἢ νὰ «φάῃ ἢ πλάτῃ του χῶμα», ἢ νὰ «πάρῃ ἢ πλάτῃ του χῶμα». Πρέπει νὰ ἀκουμπήσῃ ἢ πλάτῃ του στὴ γῆ. Ἐάν δὲν ἀκουμπήσῃ, δὲν θεωρεῖται νικημένος, ἔστω καὶ ἂν ἔπεσε κάτω.

7. Γ ύ ρ ι σ μ α μ ἐ ξ ύ λ ο

Παίρνουν ἓνα ξύλο, σὰν ἐκεῖνο ποῦ παίζουν τὰ τσιουλγκάρια, τὸ κρατοῦν ἀπὸ τὶς δυὸ ἄκρες μὲ τὰ χέρια καὶ τὸ φέρνουν μπροστὰ στὸ στήθος. Τὸ φέρνουν ἔπειτα στὴν ἀνάταση καὶ ἀπὸ ἐκεῖ προσπαθοῦν, χωρὶς νὰ ἀφήσουν ἢ νὰ μετακινήσουν τὰ χέρια τους, νὰ γυρίσουν τὰ χέρια τους καὶ νὰ τὰ φέρουν στὰ νῶτα τους (σχέδ. 15).

Ὅταν τὸ κατορθώσουν, μικραίνουν τὸ διάστημα διαρκῶς ἀπὸ τὶς ἄκρες τοῦ ξύλου. Πιάνουν δηλαδὴ κάθε φορὰ καὶ πιὸ σιμὰ τὰ χέρια τους στὸ ξύλο. Νικητής βγαίνει ἐκεῖνος ποῦ θὰ περάσῃ τὰ χέρια του στὰ νῶτα πιάνοντας τὸ ξύλο στὴ μικρότερη ἀπόσταση.

8. Γ ύ ρ ι σ μ α σ τὸ χ ῶ μ α

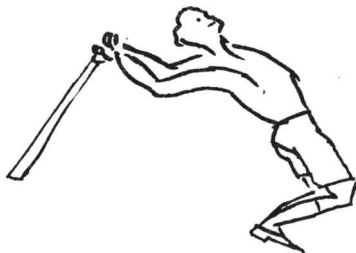
Ἄλλο γύρισμα εἶναι τὸ γύρισμα κάτω στὸ χῶμα. Γίνεται μὲ τὸ ἴδιο ξύλο-σκόπι ἀπὸ τὰ τσιουλγκάρια. Τὸ πιάνουν ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη μὲ τὰ δυὸ χέρια καὶ στερεώνουν τὴν ἄλλη στὸ ἔδαφος. Γυρίζουν τὸ κορμί τους πρὸς

1. Περδικλωσιά: μπέρδεμα τῶν ποδιῶν, τρικλοποδιά.

2. Μέση: πιάσιμο τοῦ ἀντιπάλου ἀπὸ τὴ μέση.

τά πίσω, έπειτα πρὸς τὰ κάτω καὶ προσπαθοῦν νὰ περάσουν τὸ κεφάλι κάτω ἀπὸ τὰ χέρια ποὺ κρατοῦν τὸ ξύλο.

Ὅταν τὸ κατορθώσουν ὅλα τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ, μικραίνουν τὴν ἀπόσταση κάθε φορά τοῦ ξύλου ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Τὸ τελευταῖο πιάσιμο ἐγγίζει τὸ χῶμα. Αὐτὸ εἶναι τὸ δυσκολώτερο γύρισμα, γι' αὐτὸ τὸ κατορθώνουν μόνο λίγα παιδιὰ, τὰ πιὸ γυμνασμένα καὶ εὐκίνητα.

Σχέδ. 15. Γύρισμα με ξύλο

9. Πηδῆματα ἀπλᾶ

Τὰ παιδιὰ πηδοῦν τὰ συνηθισμένα πηδήματα: τὸ ἀπλοῦν καὶ τὸ τριπλοῦν. Τὸ ἀπλοῦν τὸ λένε στὸ ἓνα καὶ τὸ τριπλοῦν τὸ λένε στὰ τρία.

Καὶ τὰ δύο πηδήματα γίνονται με φόρα ἢ χωρὶς φόρα. Χαράζουν πάνω στὸ χῶμα μιὰ γραμμὴ καὶ με βάση αὐτὴ τὴ γραμμὴ πηδοῦν. Με φόρα τρέχουν ἀπὸ ἓνα μέρος ποὺ τοὺς βολεύει, πατοῦν στὴ γραμμὴ καὶ πηδοῦν ἓνα πηδημα ἢ τρία πηδήματα. Προσπαθοῦν νὰ μὴ γύρουν πίσω, γιατί ὅπου ἀκουμπήση τὸ χέρι κατὰ τὸ πισωγύρισμα, ἐκεῖ σημαδεύουν γιὰ ἐπίδοση τοῦ πηδήματος. Χωρὶς φόρα: Πατοῦν ἐπάνω στὴ γραμμὴ με τὰ δύο πόδια, λιγοῦν καὶ τεντώνουν τὰ πόδια παλμικὰ καὶ μετὰ πηδοῦν ἓνα μόνο πηδημα ἢ τρία.

10. Πήδημα με σουβλιὰ

Φτιάχνουν τρία ξύλινα σουβλιὰ ἢ καὶ ἓνα, ἀνάλογα με τὸν ἀριθμὸ τῶν πηδημάτων ποὺ θὰ κάνουν. Χαράζουν μιὰ γραμμὴ σ' ἓνα μέρος κατάλληλο. Με φόρα ἢ χωρὶς φόρα πηδοῦν. Με τὸ πρῶτο πηδημα σταματᾶ καὶ προσπαθεῖ τεντώνοντας τὸ χέρι νὰ μπήξῃ τὸ σουβλί στὸ ἔδαφος. Δεύτερο πηδημα, δεύτερη προσπάθεια με δεύτερο σουβλί. Τρίτο πηδημα καὶ τρίτη προσπάθεια γιὰ τὸ τρίτο σουβλί.

Μετὰ ἀπὸ τὸ πρῶτο παιδί πηδᾷ δεύτερο παιδί. Σὲ κάθε πηδημα προσπαθεῖ νὰ φτάσῃ τὸ σουβλί, νὰ τὸ βγάλῃ καὶ νὰ τὸ μπήξῃ μακρύτερα ἀπὸ τὴ ἀρχικὴ του θέση. Ἐπαναλαμβάνεται ἡ προσπάθεια καὶ στὸ πηδημα καὶ στὸ

ἀλλαγμά τῶν σουβλιῶν. Νικητής, φυσικά, βγαίνει ἐκεῖνος ποῦ θά πηδήσῃ πιὸ μακριὰ καὶ θά βάλῃ τὰ σουβλιὰ τόσο μακριὰ, ποῦ νὰ μὴν μπορῇ νὰ τ' ἀλλάξῃ κανεὶς. Παίζεται χωρὶς ἐπινίκια.

Τὸ ἴδιο παιχνίδι παίζεται πηδώντας μετὰ τὸ ἓνα πόδι στὸ κουτσό, ὅπως τὸ λένε.

11. Πήδημα πάνω ἀπὸ παιδί

Ἐνα παιδί στέκεται σκυφτὸ πιάνοντας τὰ γόνατά του. Τὰ ἄλλα παιδιά παίρνουν φόρα καὶ πηδοῦν πάνω ἀπὸ τὸ σκυφτὸ παιδί, βάζοντας τὰ χέρια τους στοὺς ὤμους τοῦ σκυφτοῦ παιδιοῦ. Στὴν πρώτη φορὰ τὸ παιδί κάθεται πιὸ πολὺ σκυφτό. Μετὰ κάθε πήδημα τὸ παιδί ψηλώνει τὸ κορμί του. Ψηλώνοντας συνεχῶς τὴ στάση του, φτάνει σὲ σημεῖο ποῦ κάποιος ἀπὸ τὰ παιδιά δὲν θά μπορέσῃ νὰ τὸ πηδήσῃ. Αὐτὸ τὸ παιδί τότε κάθεται στὴ θέση τοῦ σκυφτοῦ παιδιοῦ καὶ τὸ ἄλλο παίρνει τὴ θέση του μετὰ ἄλλα παιδιά. Ἐτσι ξαναρχίζει τὸ πήδημα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἀπὸ τὴν πιὸ χαμηλὴ στάση.

Δ'. ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΔΙΑΛΟΓΙΚΑ

Ἡ κολοκυθιά

Παίζεται ἀπὸ ἀγόρια καὶ κορίτσια. Μιὰ ὁμάδα παιδιῶν κάθονται σὲ σχῆμα κύκλου κάτω. Τὸ παιδί ποῦ ὀρίστηκε «μάνα» κρατᾷ μιὰ πέτρα στὴν ἀγκυλιά του, τὴν κολοκυθιά. Ἀπὸ τὴ «μάνα» καὶ κάτω, δεξιόστροφα, κάθε παιδί παίρνει ἓναν ἀριθμὸ, ἀρχίζοντας ἢ «μάνα» ἀπὸ τὸ ἓνα.

Ἡ μάνα λέει: «Ἐχω μιὰ κολοκυθιά, τὴν σκαλίζω, τὴν ποτίζω καὶ μοῦ κάνει 5 κολοκύθια».

Τὸ παιδί ποῦ ἔχει τὸν ἀριθμὸ 5, πρέπει νὰ ἀπαντήσῃ ἀμέσως καὶ νὰ πῆ: Γιατί πέντε;

—Ἄμ, πόσα; τοῦ λέει ἡ «μάνα».

—Ἄς κάνῃ 3.

Τὸ παιδί ποῦ ἔχει τὸν ἀριθμὸ τρία, πρέπει μετὰ τὴ σειρά του νὰ πῆ: Γιατί τρία; Τώρα θά ἀπαντήσῃ τὸ παιδί ποῦ εἶπε τὸν ἀριθμὸ τρία καὶ ὄχι ἡ μάνα. Κάθε φορὰ θά λένε καὶ ἓναν ἀριθμὸ. Χάνουν ἐκεῖνοι ποῦ ἀπὸ ἀφηρημάδα θά ποῦν τὸν ἀριθμὸ τῆς «μάνας» ἢ δὲν ἀπαντήσουν ἔγκαιρα.

Ὁ χαμένος ὑποχρεώνεται νὰ σηκωθῇ καὶ νὰ μιμηθῇ τὴ φωνὴ ἑνὸς ζώου, ὁποῦ ζῶου τοῦ ὀρίσῃ ἡ «μάνα».

Ἄν ἡ «μάνα» μπερδεύτῃ στοὺς ἀριθμοὺς, χάνει καὶ τὸ ρόλο τῆς «μάνας» παίρνει τὸ παιδί ποῦ κατῶρθωσε καὶ μπερδεύσῃ τὴ «μάνα».

Ὅταν χάνῃ ἡ «μάνα» δὲν τῆς ἐπιβάλλεται καμιά ποινή.

Ε'. ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΧΤΥΠΗΜΑΤΑ

Τὸ μπιζ

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ παίζεται συνήθως τὸ χειμῶνα μετὰ τὰ κρύα. Ἐνα παιδί

κάθεται στη μέση μιᾶς ομάδας παιδιῶν. Βάζει τὸ δεξι χέρι μὲ ἀνοιχτὴ παλάμη στὸ μάγουλο, σὲ θέση ποῦ νὰ σκεπάζη καὶ τὸ δεξιὸ μάτι. Τὸ ἀριστερὸ χέρι τὸ φέρνει κάτω ἀπὸ τὴ μασχάλη τῆ δεξιά, μὲ τὴν παλάμη ἀνοιχτὴ καὶ νὰ βλέπη πρὸς τὰ ἔξω.

Τὰ παιδιὰ ἀλλάζοντας θέση κάθε τόσο φωνάζουν: ζ ζ ζ ζ ζ ζ ζ!

Κάποια στιγμή κάποιο παιδί χτυπᾷ μὲ τὸ χέρι τὴν ἀνοιχτὴ παλάμη τοῦ παιδιοῦ, προσπαθώντας νὰ μὴν ἀντιληφθῆ ποιὸς τὸ χτύπησε. Μὲ τὸ χτύπημα φωνάζουν μπιζζζζζ καὶ σηκώνουν τὸ χέρι, ὅπως κάνουν τὰ παιδιὰ στὸ σχολεῖο, ὅταν θέλουν νὰ ποῦν τὸ μάθημα, λέγοντας ὅλα μαζί πάλι ζ ζ ζ ζ ζ!

Τὸ παιδί ποῦ εἶναι στὴ μέση, προσπαθεῖ νὰ μαντέψῃ ποιὸς τὸ χτύπησε. Ἄν τὸ καταφέρῃ, γίνεται ἀλλαγὴ. Τὸ παιχνίδι ξαναρχίζει μὲ τὸ παιδί ποῦ ἀνακαλύφθηκε στὴ μέση.

ΣΤ'. ΔΕΞΙΟΤΕΧΝΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Ἄ γ ο ρ ι ῶ ν

1. Ἡ τριῶτα

Ἐπάνω σὲ μιὰ πλάκα σχηματίζουν δύο τετράγωνα, ἓνα μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ ἄλλο. Τὸ μικρότερο ἐγγεγραμμένο κανονικὰ μέσα στὸ μεγάλο. Τραβώντας δύο γραμμὲς ἀπὸ τὸ κέντρο τῶν παράλληλων γραμμῶν σχηματίζουν σταυρὸ, ποῦ χωρίζει τὸ σχῆμα σὲ τέσσερα ἴσα μέρη (εἶκ. 3). Τὸ σχῆμα αὐτὸ λέγεται τριῶτα.

Παίζεται μὲ δύο παιδιὰ. Κάθε παιδί παίρνει διαφορετικὸ χρώματος ἢ ὑλικὸ τρία τεμάχια. Τὰ τεμάχια αὐτὰ βάζουν διαδοχικὰ ἐπάνω στὶς γωνίες ἢ στὰ σημεῖα ποῦ βρίσκουν τὰ ἄκρα τοῦ σταυροῦ στὶς πλευρὲς τῶν τετραγώνων. Ἐπιδίωξη κάθε παιδιοῦ εἶναι: Νὰ βάλῃ τὰ τεμάχιά του σὲ τέτοιο μέρος, ὥστε νὰ ἀποτελέσουν μιὰ σειρά συνεχόμενη, καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἄλλο νὰ κατορθώσῃ αὐτὸ ποῦ αὐτὸς ἐπιδιώκει.

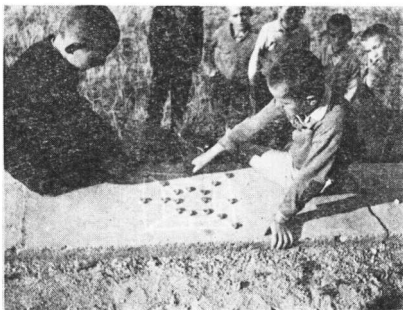
Ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατόν, ἀπὸ τὴν πρώτη τοποθέτησι νὰ σχηματιστῆ τριάρα, μετακινοῦν τὰ εἶδη τους διαδοχικὰ, ὥσπου νὰ τὸ κατορθώσουν. Νικητὴς βγαίνει αὐτὸς, ποῦ πρῶτος τὸ κατορθώσῃ.

Τὸ παιχνίδι ἐπαναλαμβάνεται. Κάθε νίκη λογαριάζεται ξεχωριστὰ καὶ δὲν χρειάζεται νὰ συμπληρωθῆ ἓνας ὄρισμένος ἀριθμὸς γιὰ νὰ γίνῃ μιὰ «καβάλλα». Ὅταν σταματήσουν τὸ παιχνίδι λένε: Εἴμαστε τόσα μὲ τόσα. Τόσα σοῦ ἔβαλα καὶ τόσα μοῦ ἔβαλες.

2. Ἡ ἐννιάρα

Τὸ ἴδιο μὲ τὸ παραπάνω σχῆμα, μόνο ποῦ ἐδῶ τραβοῦν καὶ δύο διαγώνιες γραμμὲς. Πάλι δύο παιδιὰ, ποῦ παίρνουν τώρα ἐννέα πραγματάκια τὸ καθένα. Τοποθετοῦν τὰ πραγματάκια τους στὶς γωνίες, στὶς ἐνώσεις τῶν γραμμῶν καὶ πλευρῶν, προσπαθώντας νὰ σχηματίσουν τριῶτα, μιὰ σειρά

δηλαδή από τρία ὅμοια δικά τους πραγματάκια. Μὲ τὶς μετακινήσεις ποὺ κάνουν, κατὰ τὸ παιχνίδι, προσπαθοῦν νὰ φέρουν τὰ πράγματά τους σὲ τέτοια θέση, ὥστε καὶ τὸν ἀντίπαλο νὰ ἀποκλείσουν, γιὰ νὰ μὴν μπορῆ νὰ κἀν «πόρτα», καὶ ὁ ἴδιος νὰ διευκολυνθῆ στὸ φτιάσιμο «πόρτας»¹. Ὄταν, μετακινώντας ἓνα πραγματάκι, μπορῆ καὶ κάνει σὲ δύο μεριῆς «πόρτα», λένε: Ἔ-

Εἰκ. 3. Τριώτα ἢ ἐννιάρα

κανε δίπορτο. Ἡ μεγαλύτερη ἐπιτυχία στὸ παιχνίδι εἶναι νὰ γίνῃ δίπορτο, γιατί τότε εἶναι ἐξασφαλισμένη ἡ ἐπιτυχία. Σὲ κάθε σχηματισμὸ «πόρτας» παίρνεται καὶ ἓνα πραγματάκι ἀπὸ τὸν ἀντίπαλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πραγματάκια ποὺ σχηματίζουν «πόρτα». Ὄταν τελειώσουν τὰ πραγματάκια τοῦ ἑνός, χάνει. Τὸ παιχνίδι ἐπαναλαμβάνεται, βάζοντας πρῶτος ὁ νικητῆς. Στὸ τέλος συμβαίνει ὅ,τι καὶ μὲ τὸ προηγούμενο παιχνίδι.

Ζ'. ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΕΛΕΓΚΤΙΚΑ

Ἄγοριῶν καὶ κοριτσιῶν

1. Τὰ ἀντρόγυνα

Τὸν χειμῶνα μὲ τὶς ἀτέλειωτες νύχτες παίζεται τὸ παιχνίδι αὐτὸ ὄχι μόνο ἀπὸ παιδιά ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πιάο μεγάλους. Λένε:

Τὰ ἀντρόγυνα, ζευγάρια.

Τὶς χῆρες, κορμονυχῆρες.

Τοὺς χῆρους, κορμόχηρους.

Τὰ παιδιά, πετεινάρια (= πετεινάρια)

Τὶς κοπέλες, πλακίδες, (πουλακίδες = κοτοῦλες).

Ρωτάει αὐτὸς ποὺ ἀρχίζει τὸ παιχνίδι:

1. «Πόρτα» ἐδῶ λένε τὴ σχηματισμένη σειρὰ ἀπὸ τρία ὅμοια πραγματάκια.

— Πού είναι, πού είναι ένα ζευγάρι, ένας κουρμόχηρος, δύο πετσεινά-ρια και μία πλακίδα.

Οί άλλοι πού άκούν, πρέπει νά βρούν σέ ποιό σπίτι στο χωριό είναι ένα άντρώγυνο, ένας χήρος, δύο παιδιά, άσχέτου ηλικίας άνύπαντρα, και μία κοπέλλα, άσχέτου ηλικίας άνύπαντρη.

“Όποιος τó βρη, κάνει αúτός έρωτήσεις στους άλλους. “Αν δέν τó βρη κανένας, έκεινος πού έκανε τó έρώτημα, φορτώνει τούς άλλους. Τούς λέγει,

— Σάς φορτώνω τόν τάδε γέρο, νά τόν άνεβάσετε στο τάδε βουνό και νά τόν ξανακατεβάσετε. Τούς βάζει και άλλες άγγαρίες νά κάνουν τού γέ-ρου, κατά τήν κρίση και τή θέλησή του.

2. Πετáει-πετáει

Τό παιχνίδι αúτò παιζεται από ομάδα παιδιών. “Ορίζεται ή «μάνα» και τά παιδιά μαζεύονται γύρω στη «μάνα» σέ κύκλο. Πάνω στο άπλωμένο άρι-στερό χέρι τής «μάνας» βάζουν όλα τά παιδιά τó δεξί δικό τους χέρι, άκουμ-πόντας μόνο τó δείχτη τους. Τό ίδιο κάνει και ή «μάνα».

“Η «μάνα» άρχίζει τó παιχνίδι λέγοντας: Πετáει-πετáει τó χελιδόνι, και σηκώνει τó δεξί της χέρι ψηλά, σέ ένδειξη πώς πετáει τó χελιδόνι. Τά παιδιά κάνουν τó ίδιο. “Όταν πρόκειται για πτηνά, πού είναι φυσικό νά πε-τούν, τά παιδιά άκολουθούν τó παράδειγμα τής «μάνας». “Η «μάνα» πολλές φορές, για νά παραπληθήσει τά παιδιά, λέει και ζώα, πού φυσικά δέν πετούν, άκόμα και πράγματα, όπως: «Πετáει-πετáει τó άηδόνι. Πετáει-πετáει τó κυδώνι». Τά παιδιά παρασύροναι από τó όμóχηχο τής λέξεως και από τήν κίνηση τής «μάνας» και έτσι χάνουν. “Η «μάνα» έχει τó δικαίωμα νά σηκώσει τó χέρι και σ’ έκεινα πού δέν πετούν. Τά παιδιά πού παρασύρθηκαν και σήκω-σαν χέρι, όταν δέν έπρεπε νά σηκώσουν, δέχονται από τούς άλλους χτυπή-ματα στο σηκωμένο χέρι τους.

“Η μάνα παρασέρνει τά παιδιά λέγοντας πρώτα πτηνά και μετά όμóχηχα ζώα ή πράγματα πού φυσικά δέν πετούν. “Εξαρτάται από τήν επιδεξιότητα τής μάνας ή επιτυχία και ή παραπλήνιση των παιδιών.

Τό παιχνίδι αúτò δέν διαρκεί πολλή ώρα.

Η. ΕΣΤΙΑΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ (ΚΤΗΝΗΜΑΤΑ ΑΦΕΤΗΡΙΑΚΑ)

1. Τό άλάτι

Μιά ομάδα παιδιών από πέντε κι έπάνω. “Ένα μακρύ σκοινί περίπου 5 μέτρα και, άν δέν ύπάρχει αúτò, τά λουριά των παιδιών πού συγκρατούν τά πανταλόνια τους, συνδεμένα τó ένα με τó άλλο. Με έναν από τούς γνωστούς τρόπους ξεχωρίζουν τά παιδιά ένα για νά καθίσει κάτω και ένα για νά φυ-λάγη. Αúτò πού κάθεται κάτω, είναι τó «άλάτι» και εκείνος πού τó φυλάγει είναι ó φυλαχτάρης ή «μάνα».

Τὸ ἀλάτι κρατᾶ τὴν μιὰ ἄκρη τοῦ σχοινοῦ ἢ τοῦ λουριοῦ καὶ τὴν ἄλλη τὴν κρατᾶ τὸ παιδί φυλαχτάρης.

Τὰ ἀπὸ γύρω προσπαθοῦν νὰ πάρουν τὸ ἀλάτι καὶ ὁ φυλαχτάρης προσπαθεῖ νὰ τοὺς πιάση. Κάθε παιδί πού θὰ κατορθώσῃ νὰ φτάσῃ κοντὰ στὸ «ἀλάτι» δίνει μιὰ γερὴ χτυπιὰ στὸ παιδί. Ἄλλος προσπαθεῖ νὰ ριχτῆ καβάλα στὸ φυλαχτάρη.

Ὅποιο παιδί πιάσῃ ὁ φυλαχτάρης, πού κι ἐδῶ τὸ λένε «μᾶνα», κάθεται στὴ θέση τοῦ «ἀλατιοῦ», τὸ «ἀλάτι» γίνεται «μᾶνα» καὶ ἡ μᾶνα πηγαίνει μὲ τ' ἄλλα παιδιά. Ἔτσι συνεχίζεται τὸ παιχνίδι.

2. Ἡ γουρούνα

Τὸ λένε καὶ γουτζιούνα. Γιὰ τὸ παιχνίδι αὐτὸ πρέπει ὅλα τὰ παιδιά νὰ ἔχουν ἀπὸ ἓνα ξύλο-ραβδί καὶ ἓνα κουκουνάρι¹ πεύκου.

Σχηματίζουν ἓναν κύκλο, ἀνάλογα μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν παιδιῶν. Συνήθως ὁ ἀριθμὸς κυμαίνεται γύρω στὰ δέκα παιδιά. Κάθε παιδί πρέπει νὰ βρίσκεται σὲ ἀρκετὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ ἄλλο παιδί, γιὰ νὰ μὴν χτυπηθοῦν μὲ τὰ ξύλα, κατὰ τὴν ὥρα τοῦ παιχνιδιοῦ.

Κάνουν ἓνα ἄνοιγμα στὴ μέση τοῦ κύκλου τόσο, ὅσο νὰ χωράῃ ἄνετα τὸ κουκουνάρι, τὴ γουρούνα.

Μπροστὰ τοῦ κάθε παιδί ἀνοίγει μιὰ μικρὴ λακκούβα καὶ βάζει μέσα τὸ ξύλο του.

Ἐνα παιδί, πού ὀρίστηκε, κάθεται σ' ἓνα μέρος τοῦ κύκλου μέσα, ἐκεῖ πού αὐτὸ νομίζει ὅτι ἐξυπηρετεῖται καλύτερα καὶ προσπαθεῖ μὲ τὸ δικό του ραβδί νὰ βάλῃ τὴ «γουρούνα» μέσα στὸ ἄνοιγμα πού βρίσκεται στὸ κέντρο τοῦ κύκλου.

Τὰ παιδιά ἀπὸ γύρω προσπαθοῦν μὲ τὰ ξύλα τους νὰ ἐμποδίσουν τὴ γουρούνα νὰ μπῆ μέσα. Τὸ παιδί πού βρίσκεται μέσα στὸν κύκλο παραμονεύει τὴν ὥρα, πού τὰ ἄλλα ἔχουν τὸ ξύλο τους ἔξω ἀπὸ τὴ λακκούβα τους, νὰ βάλῃ αὐτὸ τὸ δικό του ξύλο σὲ μιὰ ἀπ' αὐτές. Τὰ παιδιά προσέχουν κι ἐκεῖνα τὶς κινήσεις τοῦ «γουρνάρη» φύλακα. Ἄν προλάβῃ ὁ γουρνάρης καὶ βάλῃ τὸ ξύλο του σὲ ἓνα ἄνοιγμα ἀφύλαχτο, τότε παίρνει τὴ θέση ἐκείνου τοῦ παιδιοῦ, πού τοῦ πρόλαβε τὸ ἄνοιγμα καὶ τὸ χαμένο παιδί γίνεται φύλακας «γουρνάρης».

Κατὰ τὸ παιχνίδι τὰ παιδιά μιμοῦνται τὶς φωνές πού κάνουν οἱ χωρικοί, θέλοντας νὰ διώξουν ἢ νὰ μαυλίσουν τὰ γουρούνια.

Τέτοιες φωνές εἶναι: Μπισ, μπισ, μπίσ, ὅταν θέλουν νὰ διώξουν τὰ γουρούνια καί, τσιόχ, τσιόχ, τσιόχ, ὅταν θέλουν νὰ τὰ μαυλίσουν.

Ὁ γουρνάρης προσπαθεῖ νὰ βάλῃ τὴ γουρούνα μέσα στὸ ἄνοιγμα, γιατί

1. Τὸ κουκουνάρι ἀπὸ τὸ πεῦκο τὸ λένε «ντότσκα».

έκει είναι καλὰ προφυλαγμένη ἀπὸ τὰ χτυπήματα καὶ ἔτσι εὐκολώτερα μπορεῖ νὰ παρακολουθήσῃ τὶς κινήσεις τῶν παιδιῶν, γιὰ νὰ πιάσῃ τὸ ἄνοιγμά τους.

3. Τὸ κ υ ν η γ η τ ὸ

Παίζεται ἀπὸ πολλὰ παιδιά. Μὲ ἓναν ἀπὸ τοὺς γνωστούς τρόπους ὀρίζεται τὸ παιδί πού θὰ φυλάξῃ.

Σκορπίζονται ἀμέσως τὰ παιδιά ἐδῶ κι ἐκεῖ. Τὸ παιδί, πού ὀρίστηκε νὰ φυλάγῃ, τρέχει νὰ πιάσῃ ἓνα ἀπὸ τὰ παιδιά. Τὰ παιδιά τρέχουν προσπαθώντας νὰ παραπλανήσουν καὶ νὰ τραβήξουν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κυνηγοῦ πρὸς τὸ μέρος τους, γιὰ νὰ γλυτώσουν τ' ἄλλα.

Ὅποιο παιδί πιάσῃ ὁ κυνηγός, αὐτὸ θὰ πάρῃ τὴ θέση τοῦ κυνηγοῦ καὶ ὁ κυνηγὸς πηγαίνει μὲ τ' ἄλλα παιδιά.

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ εἶναι ἀπ' ἐκεῖνα πού κρατᾷ περισσότερο ἀπ' τ' ἄλλα παιχνίδια σὲ διάρκεια.

4. Ὁ σ φ ο ὕ γ γ ο ς

Στὴ μιὰ ἄκρῃ ἐνὸς κομματιοῦ τριχιᾶς δένουν ἄρκετὰ κουρέλια σὲ σχῆμα φούντας, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι ὁ σφοῦγγος, πού σφουγγίζουν τὸν φούρνο ἀπὸ τὴ στάχτη καὶ τὰ κάρβουνα. Στὴν ἄλλῃ ἄκρῃ δένουν θηλειά, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ κρατοῦν καλύτερα τὸ σφοῦγγο.

Τὰ παιδιά σχηματίζουν ἓνα μεγάλο κύκλο, ἀνάλογο μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν παιδιῶν. Ἐνα παιδί, πού ὀρίστηκε ν' ἀρχίσῃ τὸ παιχνίδι, παίρνει θέση στὴ μέση τοῦ κύκλου. Μὲ τὴ λέξι «ἀρχίζει» δίνει τὸ σύνθημα, ὅτι ἀρχίζει τὸ παιχνίδι.

Περιφέρει τὸ σφοῦγγο γύρω-γύρω καὶ χαμηλά, κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τῶν παιδιῶν, ἀρχικὰ σιγὰ καὶ προοδευτικὰ ταχύνοντας τὴν περιφορά. Πρέπει νὰ πῶ, πῶς τὸ μῆκος τοῦ σχοινοῦ τοῦ σφοῦγγου εἶναι ὅσο ἢ ἄκτινα τοῦ κύκλου τῶν παιδιῶν. Καθὼς φέρνει γύρα ὁ σφοῦγγος, κάθε παιδί πού τὸ πλησιάζει, πηδᾷ ψηλά καὶ ἔτσι ὁ σφοῦγγος περνᾷ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του.

Ὅταν δὲν προλάβῃ νὰ πηδήσῃ τὸ παιδί καὶ τὸ σχοινὶ τοῦ σφοῦγγου μπερδευτῇ στὰ πόδια του, χάνει αὐτὸ τὸ παιδί καὶ παίρνει τὴ θέση τοῦ παιδιοῦ πού γυροφέρνει τὸ σφοῦγγο, ἐνῶ τὸ ἄλλο πηγαίνει στὴ θέση τοῦ παιδιοῦ πού ἔχασε.

5. Τὸ λ ο υ ρ ῖ , ἢ τὸ λ ο υ ρ ᾶ κ ι , ἢ ἡ λ ο υ ρ ῖ δ α

Τὰ παιδιά σχηματίζουν ἓναν κύκλο διπλό, δύο-δύο. Στέκεται τὸ ἓνα πίσω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἔχοντας μέτωπο πρὸς τὸ κέντρο τοῦ κύκλου. Ρίχνουν κλῆρο, ποιά дуάδα θ' ἀρχίσῃ τὸ παιχνίδι.

Τὸ παιδί πού βρίσκεται ἐξωτερικά, παίρνει τὸ λουρί καὶ ἀρχίζει νὰ χτυπᾷ τὸ σύντροφό του, πού βρίσκεται στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κύκλου (εἰκ. 4). Τὸ ἐσωτερικὸ παιδί ἀρχίζει καὶ τρέχει, ὅσο μπορεῖ πιὸ γρήγορα, γιὰ νὰ ἀποφύγῃ τὶς χτυπιές ἐνῶ τὸ παιδί πού κρατᾷ τὸ λουρί τρέχει πίσω του.

Ὄταν κρίνη σκόπιμο τὸ παιδί πὸν δέχεται τὶς ξυλιές, μπαίνει μπροστὰ ἀπὸ μιὰ ἄλλη δυάδα. Τότε τὸ ἐξωτερικὸ παιδί αὐτῆς τῆς δυάδας πρέπει νὰ φύγη, νὰ τρέξη, γιὰ νὰ ἀποφύγη τὶς χτυπιές. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ κάνη καὶ τὸ παιδί πὸν κρατᾶ τὸ λουρί. Μπορεῖ νὰ δώση φανερά τὸ λουρί σὲ ἄλλο παιδί,

Εἰκ. 4. Τὸ λουρί ἢ ἡ λουρίδα

πάντα σὲ παιδί πὸν βρίσκεται στὸν ἐξωτερικὸ κύκλο. Πολλές φορές δίνει τὸ λουρί κρυφὰ σὲ παιδί, ἐνῶ αὐτὸς κάνει πὼς τρέχει καὶ ἔτσι δέχεται τὸ ἄλλο παιδί ξαφνικὰ τὸ χτύπημα. Τὸ παιδί πάντα ἔχει τὸ νοῦ του γιὰ νὰ ἀποφύγη τέτοιες περιπτώσεις.

6. Τὸ κρυφτὸ

Μὲ κλῆρο ὀρίζεται ποῖο παιδί θὰ φυλάξῃ πρῶτο. Γυρίζει τὸ πρόσωπό του πρὸς τὸν τοῖχο, κλείνει τὰ μάτια του καὶ ἀρχίζει νὰ μετράῃ ὡς τὸν ἀριθμὸ πὸν ἀπὸ πρὶν ὄρισαν, δέκα, εἴκοσι...

Ὄταν τελειώσῃ τὸ μέτρημα λέει: «Φτοῦ καὶ βγαίνω»¹.

Στὸ μεταξύ τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ ἔχουν προκάνη νὰ κρυφτοῦν σὲ διάφορα μέρη, τὸ καθένα χωριστὰ. Ἄπὸ τὸ μέρος πὸν βρίσκονται κρυμμένα, παρακολουθοῦν τὸν «φύλακα» καὶ ὅταν καταλάβουν πὼς δὲν τοὺς βλέπει ἢ ἂν τρέξουν θὰ περάσουν, βγαίνουν καὶ τρέχουν πρὸς τὸ καθορισμένο μέρος. Φτάνοντας φτύνουν καὶ λένε: «σ' ἔχω». Τὸ παιδί πὸν πρῶτο θὰ φτάσῃ στὸ καθορισμένο μέρος καὶ φτύσῃ, εἶναι κερδισμένο.

Ἄν ὁ «φύλακας» ἀντιληφθῇ κάποιο παιδί, πὸν εἶναι κρυμμένο, φωνάζει δυνατὰ τὸ ὄνομά του, τὸ μέρος πὸν εἶναι κρυμμένο, φτύνει στὸ σημάδι καὶ λέει, «σ' ἔχω», π.χ. «Φτοῦ, Κώστας, σ' ἔχω, πίσω ἀπὸ τὸν πλάτανο».

1. Στὸ Ἄνθοχώρι Μετσόβου πὸν παίζεται τὸ ἴδιο παιχνίδι, ὅταν ὁ «φύλακας» τελειώσῃ τὸ μέτρημα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ «φτοῦ καὶ βγαίνω» λέει καὶ τὸ «ἦκου» (= Ἐλα ἢ ἔλατε).

Ἐδῶ ὁ Κώστας ἔχασε. Καλεῖ τότε ὅλα τὰ παιδιὰ νὰ παρουσιαστοῦν καὶ τὸ παιχνίδι ξαναρχίζει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ «φύλακα» τὸ παιδί πού ἔχασε.

Ἄν ὁ «φύλακας» δὲν μπορέσῃ δὲν βρῆ κανένα παιδί, ἢ νὰ προκάνῃ νὰ τὸ φτύσῃ, κάθεται πάλι ὁ ἴδιος «φύλακας» καὶ ἐπαναλαμβάνεται τὸ παιχνίδι.

Θ'. ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΚΑ

1. Τὰ σ κ λ α β á κ ι α¹

Χωρίζονται τὰ παιδιὰ σὲ δύο ὁμάδες. Κάθε ὁμάδα ἔχει πάνω ἀπὸ πέντε παιδιὰ. Κάθε ὁμάδα ἔχει τὴ «μάνα» τῆς. Παρατάσσονται οἱ ὁμάδες ἢ μιὰ ἀπέναντι τῆς ἄλλης, ὅπως στὴν ἀρχαία ἐποχὴ οἱ ἀντίπαλοι σὲ ὥρα μάχης.

Βγαίνει ἓνα παιδί ἀπὸ τὴ μιὰ ὁμάδα προκλητικὰ πρὸς τὸ ἐνδιάμεσο μέρος, πού χωρίζει τίς δύο ὁμάδες. (Ἡ ἀπόσταση μεταξὺ τῶν δύο ὁμάδων πρέπει νὰ εἶναι γύρω στὰ δέκα μέτρα). Μὲ μορφασμούς καὶ προκλητικὲς κινήσεις, προκαλεῖ τοὺς ἀντιπάλους του. Βγαίνει τότε ἓνα παιδί ἀπὸ τὴν ἀντίπαλὴ ὁμάδα καὶ προσπαθεῖ μὲ τρόπο νὰ πιάσῃ τὸ πρῶτο παιδί. Τὸ δεύτερο παιδί «ἔχει» τὸ πρῶτο, δηλαδὴ εἶναι ἰσχυρότερο. Ἄν μπορέσῃ καὶ τὸ ἀγγίξῃ, τὸ παίρνει σκλάβο, ἐνῶ τὸ πρῶτο παιδί δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ ἀγγίξῃ τὸ δεύτερο. Καὶ νὰ τὸ ἀγγίξῃ, δὲν ἔχει καμιὰ ἐπίπτωση στὸ παιχνίδι καὶ στὸ παιδί.

Μὲ τὴ σειρὰ τώρα βγαίνει τρίτο παιδί, πού αὐτὸ «ἔχει» τὸ δεύτερο. Κάθε παιδί πού βγαίνει ἔπειτα ἀπὸ ἓνα ἢ περισσότερα παιδιὰ, «ἔχει» ὅλα τὰ παιδιὰ πού βῆκαν πρὸς ἀπ' αὐτὸ καὶ μπορεῖ νὰ τὰ πιάσῃ καὶ νὰ τὰ πάρῃ σκλάβους. Ὅταν καταλάβουν πὼς κινδυνεύουν νὰ πιαστοῦν, ἐπιστρέφουν στὴ βάση τους. Τὰ παιδιὰ πού πιάνονται σκλάβοι παίρνονται πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀντίθετης ὁμάδας, τοποθετοῦνται σ' ἓνα σημεῖο κοντὰ στὴ βάση τους μὲ τὸ χέρι τεντωμένο πρὸς τὴ φιλικὴ ὁμάδα, περιμένοντας νὰ ἐλευθερωθοῦν. Τὰ παιδιὰ τῆς ὁμάδας τους προσπαθοῦν νὰ ἐλευθερώσουν καὶ τοὺς σκλάβους καὶ νὰ πιάσουν ἄλλους σκλάβους. Γιὰ νὰ ἐλευθερωθοῦν οἱ σκλάβοι, πρέπει κάποιον παιδί νὰ φτύσῃ ὡς τὸ μέρος πού εἶναι οἱ σκλάβοι, χωρὶς νὰ τὸ πιάσουν, καὶ νὰ ἐγγίξῃ τὸ σκλάβο. Ὁ σκλάβος ἀμέσως γίνεται ἐλεύθερος καὶ τὸ παιδί δὲ μπορεῖ νὰ τὸ πιάσῃ κανεὶς. Οἱ δύο ἐπιστρέφουν στὴ βάση τους ἀπείραχτοι. Τὸ ἐλευθέρωμα τῶν σκλάβων γίνεται μὲ δύο τρόπους, κατὰ τὴ συμφωνία πού θὰ κάνουν. Μποροῦν νὰ συμφωνήσουν νὰ ἐλευθερώνονται ὅλα τὰ παιδιὰ-σκλάβοι, ὅταν ἐλευθερωθῇ ὁ πρῶτος στὴ σειρὰ, ἄρκει νὰ εἶναι πιασμένα τὰ παιδιὰ τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο καὶ νὰ σχηματίζουν ἀδιάκοπη ἄλυσσίδα. Τότε μεταδίδεται ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τὸ ἓνα παιδί στὸ ἄλλο. Ἄν κατὰ τύχῃ κάποιον παιδί δὲν πιάνεται, σταματρεῖ μέχρι ἐκεῖ τὸ ἐλευθέρωμα.

1. Σκαλαβάκια προφέρουν τὸ παιχνίδι στὴ Χρυσή.

Ἐποια ομάδα νικήση, μπαίνει καβάλλα ἀπὸ τὸ ἓνα σημάδι ὡς τὸ ἄλλο, μιά ἢ δύο φορές. Τὸ παιχνίδι ξαναρχίζει μὲ ἀλλαγμένες θέσεις τῶν ομάδων.

2. Ἡ μέλισσα ἢ μῆλο-κυδώνι

Λέγεται καὶ «περνάει-περνάει ἢ μέλισσα» καὶ παίζεται ἀπὸ ἀγόρια καὶ κορίτσια. Δυὸ παιδιά κάνουν τὶς «μάνες». Τὰ ἄλλα, ἀρκετὰ σὲ ἀριθμὸ, σχη-

Εἰκ. 5. Μῆλο-κυδώνι ἢ περνάει-περνάει ἢ μέλισσα

ματίζουν μιὰ γραμμὴ. Οἱ «μάνες» πιάνονται μὲ τὰ χέρια καὶ σχηματίζουν γεφύρι. Κάτω ἀπὸ τὸ γεφύρι αὐτὸ περνοῦν ὅλα τὰ παιδιά στὴ γραμμὴ καὶ ἀπαγγέλλουν ρυθμικὰ καὶ στίχους:

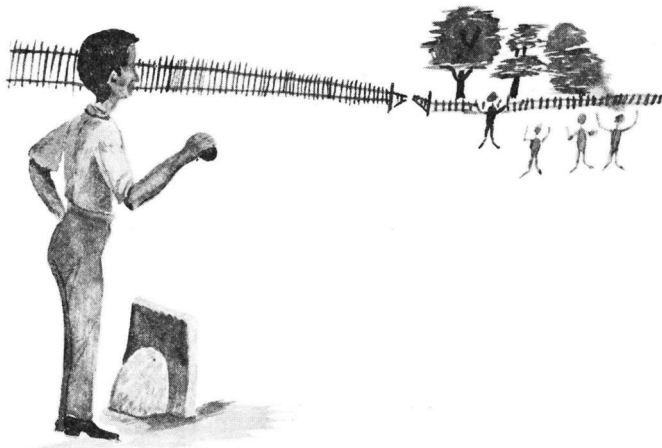
*Περνάει, περνάει ἢ μέλισσα
μὲ τὰ μελισσόπουλα
καὶ μὲ τὰ παιδόπουλα.*

Τὸ τελευταῖο παιδί τῆς γραμμῆς σταματᾷ καὶ τὸ ρωτοῦν οἱ «μάνες»: Μῆλο ἢ κυδώνι; Τὸ παιδί λέει ἓνα ἀπὸ τὰ δύο. Μιά ἀπὸ τὶς «μάνες» πῆρε τὸ μῆλο καὶ ἡ ἄλλη τὸ κυδώνι. Τὸ παιδί, ποῦ θὰ πῆ μῆλο, θὰ πάη πίσω ἀπὸ τὴ «μάνη» ποῦ πῆρε τὸ μῆλο καὶ τὸ παιδί, ποῦ θὰ πῆ κυδώνι, θὰ πάη στὴν ἄλλη «μάνη». Δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ πάρουν μόνο αὐτὰ τὰ δύο, τὸ μῆλο καὶ τὸ κυδώνι. Παίρνουν καὶ ἄλλα πράγματα. Ὅταν ρωτοῦν τὰ παιδιά, ἐκεῖνα πρέπει νὰ ἀπαντήσουν σιγά, γιὰ νὰ μὴν ἀκούσουν τὰ ἄλλα.

Περνώντας ἔτσι ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ γεφυράκι διαλέγονται τὰ παιδιά καὶ σχηματίζουν δυὸ ομάδες. Οἱ ομάδες τώρα σχηματίζουν δυὸ γραμμὲς καὶ παίρνουν θέση ἢ μία ἀπέναντι ἀπὸ τὴν ἄλλη. Πιάνεται κάθε παιδί μὲ τὰ χέρια του πλεχτὰ ἀπὸ τὴ μέση τοῦ μπροστινοῦ παιδιοῦ καὶ οἱ «μάνες» χέρι μὲ χέρι. Δίνουν τὸ σύνθημα καὶ ἀρχίζουν νὰ τραβιοῦνται ἢ κάθε ομάδα πρὸς τὸ μέρος τῆς (εἰκ. 5). Νικήτρια βγαίνει ἡ ομάδα, ποῦ θὰ κατορθώσει νὰ παρασύρῃ τὴν ἄλλη πρὸς τὸ μέρος τῆς.

3. Παιχνίδια με τη σφαίρα

α) Τόπκα με χτύπημα. Για το παιχνίδι αυτό χρησιμοποιούν ένα τόπι και μία σχιστολιθική πλάκα $0,50 \times 0,50$ μ. περίπου. Το τόπι, που το λένε «τόπκα», το φτιάχνουν μόνα τους τα παιδιά ή η μάνα τους, ή μεγαλύτερη αδερφή τους. Γίνεται με μαλλι ή κουρέλια που τα μαζεύουν σαν κουβάρι και ράβουν εξωτερικά ένα γερό πανί. Παίζεται το παιχνίδι σε μέρος άπλόχωρο.

Σχέδ. 16. Τόπκα

Αφού χωριστούν σε ομάδες, η ομάδα που αρχίζει το παιχνίδι κάθεται κοντά στην πλάκα. Τα παιδιά της άλλης ομάδας απομακρύνονται και σκορπίζονται σε κατάλληλες θέσεις, περιμένοντας το τόπι (σχέδ. 16).

Αρχίζει το παιχνίδι ή «μάνα». Πετᾷ το τόπι ψηλά και το περιμένει να το χτυπήσει με το χέρι, με την παλάμη του χεριού της, σαν ρακέτα. Τα παιδιά της αντίπαλης ομάδας προσπαθούν τώρα να πιάσουν στον αέρα το τόπι. Όταν το κατορθώσουν, χάνει το παιδί που έριξε το τόπι. Σε περίπτωση που δεν το πιάσουν, ρίχνουν το τόπι και προσπαθούν να χτυπήσουν την πλάκα. Όταν πάλι χτυπήσουν την πλάκα, χάνει το παιδί. Αν δεν χτυπήσουν την πλάκα, κερδίζει η ομάδα έναν πόντο. Κάθε άστοχία των παιδιών που προσπαθούν να χτυπήσουν την πλάκα είναι ένας πόντος στην ομάδα που παίζει και κάθε χτύπημα της πλάκας με το τόπι εξουδετερώνει και ένα παιδί-παίχτη.

Ἐπὶ πιαστή τὸ τόπι στὸν ἀέρα, προτοῦ νὰ πέση κάτω, κατὰ τὴν συμφωνία, ἢ χάνει τὸ παιδί μόνο ποῦ ἔπαιξε, ἢ χάνοντας τὸ παιδί, χάνονται καὶ ὅλοι οἱ πόντοι ποῦ ἔκανε τὸ παιδί ἢ ἡ ομάδα.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔχουν συμφωνήσει τοὺς πόντους ποῦ θὰ πρέπει νὰ ἔχη συμπληρώση κάθε ομάδα γιὰ νὰ γίνη μιὰ «καβάλλα». Ἐπὶ ὅλα πᾶνε καλά καὶ ἡ ομάδα συμπληρώση τὸν ἀριθμὸ τῶν πόντων ποῦ χρειάζονται γιὰ τὴν «καβάλλα», ἢ νικητρία ομάδα μπαίνει καβάλλα στοὺς νικημένους καὶ μεταφέρονται ἀπὸ τὴν πλάκα ὡς τὸ ἀκραῖο σημεῖο τοῦ παιχνιδιοῦ καὶ τοὺς ἐπιτρέφουν πάλι στὴν πλάκα.

Μετὰ τὰ νικητήρια ξαναρχίζει τὸ παιχνίδι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ τὴν νικητρία ομάδα.

Ἐπὶ δὲν προλάβῃ κάποια ομάδα νὰ συμπληρώση τὸν ἀριθμὸ τῶν πόντων, γιὰτὶ ἔχασαν τὸ παιδί, ἀλλάζουν θέση. Τὰ παιδιὰ ποῦ ἦταν στὴν πλάκα πηγαίνουν στὴ θέση τῶν ἄλλων. Οἱ πόντοι, ὅταν δὲν συμπληρώσουν «καβάλλα», χάνονται ἢ διατηροῦνται, κατὰ τὴ συμφωνία.

β) Τόπκα μὲ πολέμματα (πολέμημα), πέταγμα. Παίζεται κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο. Ἡ μόνη διαφορὰ ἐδῶ εἶναι ἡ ἐξῆς: Ἐπὶ νὰ χτυποῦν τὸ τόπι μὲ τὸ χέρι σὺν ρακέτα, τὸ πετοῦν μὲ τὸ χέρι, ὅπως πετοῦν τὸ λιθάρι. Αὐτὸ λέγεται πολέμμα.

4. Παιχνίδια μὲ ξύλα

Τσιουλιγκάρια. Γιὰ τὸ παιχνίδι αὐτὸ χρησιμοποιοῦν ἓνα ραβδί, συνήθως ἀπὸ φράξο ἢ λεφτοκαρυά, μήκους 0,80 ἕως 1 μέτρο καὶ ἓνα μικρότερο τεμάχιο ξύλου μήκους 0,25 μ. Τὸ μακρὸ ξύλο τὸ λένε «σκόπ» καὶ τὸ μικρὸ τὸ λένε «τσιουλέγκα»¹. Ἡ τσιουλέγκα γίνεται ἀπὸ ξύλο κρυνιάς σὲ πάχος ὅσο ὁ δείκτης ἐνὸς γεροῦ ἄντρα. Τὸ σκόπι ἔχει διπλάσιο πάχος ἀπὸ τὴν τσιουλέγκα.

Τὸ σκόπι εἶναι ἀπλὸ κομμένο, ἐνῶ ἡ τσιουλέγκα στὶς ἄκρες εἶναι κομμένη σκαλωτά ἢ σὲ σχῆμα σουβλιοῦ. Αὐτὸ τὸ κόψιμο ἐξυπηρετεῖ καὶ εἶναι ἀπαραίτητο, γιὰ νὰ διευκολύνῃ τὸν παίχτη στὴ χρῆση τῆς. Μὲ τὰ δύο αὐτὰ ξύλα παίζουν τὰ παρακάτω παιχνίδια.

α) Τσιουλέγκα στὰ τρία. Δύο ομάδες. Καθορίζουν τὸ σημεῖο ἐκκινήσεως. Ἡ «μᾶνα» ἀρχίζει τὸ παιχνίδι. Κρατάει μὲ τὸ ἀριστερὸ τὴν τσιουλέγκα καὶ μὲ τὸ δεξιὸ τὸ σκόπι. Χτυπάει τὴν τσιουλέγκα τρεῖς φορές διαδοχικά, ἀπὸ κεῖ ποῦ φτάνει κάθε φορά μὲ κάθε χτύπημα. Ἐπὶ κεῖ καὶ

1. Ἡ λέξις τσιουλέγκα καὶ τσιουλιγκάρια πιθανὸν νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ρῆμα τσιουλιῶ, ποῦ ἔχει τὴν ἔννοια χτυπῶ μὲ ραβδί, ραβδίζω π.χ. τσιουλιῶ τὴν καρδιά=ραβδίζω τὴν καρδιά. Τσιουλιῶ τὸ καλαμπόκι=χτυπῶ τὸ καλαμπόκι μὲ τὸ δάρτη (ξύλο) γιὰ νὰ πέσῃ τὸ σπυρί.

συνέχεια χτυπᾷ ἄλλο παιδί και μετά ἄλλο, ὥσπου νά τελειώσουν τὰ παιδιά τῆς μιάς ομάδας. Ἐπί τοῦ τελευταίου σημείου πού ἔφτασαν χτυπώντας τήν τσιουλέγκα, ἀρχίζει και χτυπάει ἐπιστρέφοντας ἡ ἄλλη ομάδα. Πρέπει νά φτάσουν μέ τὸ χτύπημα και νά ἐπιστρέψουν στό σημείο ἐκκινήσεως. Ἐάν δέν τὸ κατορθώσουν, τὰ παιδιά τῆς πρώτης ομάδας μπαίνουν καβάλλα στά παιδιά τῆς δεύτερης ομάδας και ἔτσι διανύουν τήν ὑπόλοιπη ἀπόσταση. Ὅταν ἐπιστρέψουν στό σημείο και περισσεύουν παιδιά ἢ χτυπήματα ἀπό τὴν δεύτερη ομάδα, χτυποῦν τήν τσιουλέγκα πρὸς τὴν κατεύθυνση πού χτυποῦσε ἡ πρώτη ομάδα και τὸ περίσσευμα τῆς ἀποστάσεως τὸ διανύουν καβάλλα στά παιδιά τῆς πρώτης ομάδας. Τὸ παιχνίδι ἀρχίζει πάλι μέ τὴν νικήτρια ομάδα.

β) Τ σ ι ο υ λ ἔ γ κ α μ ἔ γ κ ο ῦ β α. Παίζεται μέ τὰ ἴδια μέσα, τὴν τσιουλέγκα και τὸ σκόπι. Σκάβουν μιὰ στενόμακρη μικρὴ λακούβα, τὴ γκούβα. Βάζουν τὴν τσιουλέγκα κάθετα στὴ λακούβα και τὸ σκόπι μέσα τὴ λακούβα. Μὲ δύναμη σπρώχνουν τὴν τσιουλέγκα μέ τὸ σκόπι, γιὰ νά ἀπομακρυνθῆ. Τὸ σκόπι παρασέρνει τὴν τσιουλέγκα, πετώντας τὴν πρὸς τὸ μέρος τῶν παιδιῶν.

Τὰ παιδιά τῆς ἄλλης ομάδας εἶναι σκορπισμένα σὲ κατάλληλες θέσεις και περιμένουν τὴν τσιουλέγκα. Προσπαθοῦν νά τὴν πιάσουν στὸν ἀέρα, προτοῦ πέσει κάτω και πάρῃ χῶμα. Ἐάν τὸ κατορθώσουν αὐτὸ, ἐξουδετερώνουν τὸν παίχτη τῆς ομάδας πού ἔριξε τὴν τσιουλέγκα. Ἐάν δέν τὸ κατορθώσουν, τότε ἓνα παιδί, τὸ πῶ ἐπιδέξιο, παίρνει τὴν τσιουλέγκα και τὴν ρίχνει πρὸς τὴν γκούβα. Στὴ γκούβα τώρα βρίσκεται τοποθετημένο τὸ σκόπι τοῦ παιδιοῦ πού ἔριξε τὴν τσιουλέγκα κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πού ἦταν τοποθετημένη προηγούμενα ἡ τσιουλέγκα. Ἐάν ἡ τσιουλέγκα βρῆ και χτυπήσῃ τὸ σκόπι, τὸ παιδί πού ἔπαιξε χάνει και τὴ θέση του τὴν παίρνει ἄλλο παιδί τῆς ἴδιας ομάδας μέ τὰ δικά του τσιουλικάρια. Ὅταν δέν χτυπήσῃ ἡ τσιουλέγκα τὸ σκόπι, τότε παίρνουν τὴν τσιουλέγκα, τὴν τοποθετοῦν σὲ κατάλληλο μέρος, πάντα κοντὰ στὴν τρύπα, και χτυπᾷ τὴν ἄκρη τῆς τσιουλέγκας. Ἐάν τσιουλέγκα σηκώνεται ψηλά. Τὸ παιδί τὴν περιμένει και τὴν χτυπᾷ μέ τὸ σκόπι καθὼς κατεβαίνει πρὸς τὰ κάτω. Ἐάν τσιουλέγκα ἀπομακρύνεται. Πηγαίνει ἐκεῖ πού ἔπεσε και τὴν ξαναχτυπᾷ πάλι σὺν πρώτα στὴ θέση πού βρίσκεται. Κάνει τὸ ἴδιο και γιὰ τρίτη φορά. Ἐπί τοῦ σημείου πού ἔφτασε μέ τὸ τρίτο χτύπημα ἡ τσιουλέγκα, ἀρχίζει νά μετᾷ τὸ παιδί μέ βήματα ὡς τὴ γκούβα. Ὅσα βήματα τόσοι και οἱ πόντοι πού ἔπιασε.

Τὸ παιχνίδι συνεχίζεται, ὥσπου νά χάσουν ὅλα τὰ παιδιά τῆς ομάδας. Τότε ἔρχεται ἡ ἄλλη ομάδα. Ἐάν δέν συμπληρώσουν πόντους, γίνεται κατὰ τὴ συμφωνία, ἢ χάνονται ὅλοι ἢ διατηροῦνται γιὰ τὸ ἐπόμενο παιχνίδι.

Ἐχουν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ συμφωνήσει, πόσους πόντους πρέπει νά συγκεντρώσουν, γιὰ νά κάνουν μιὰ «καβάλλα». Συνήθως ἀπὸ 200 ἕως 500.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐπίσης κάνουν καὶ τὴν ἐξῆς συμφωνία: Ὅταν πιάσουν στὸν ἀέρα τὴν τσιουλέγκα, χάνονται ὅλοι οἱ πόντοι πού ἔκανε ὅλη ἡ ομάδα ἢ μόνο ὅσους ἔκανε τὸ παιδί πού παίζει. Συμφωνοῦν ἐπίσης, ἂν τὸ ἔχουν με «καβάλλα» ἢ ὄχι. Συνήθως αὐτὸ τὸ παιχνίδι τὸ ἔχουν χωρὶς ἵππευση. Τὸ παίζουν μόνο γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῆς νίκης.

γ) Τσιουλέγκα με ἁλώνι. Ἀντὶ γιὰ γκούβα τὰ παιδιά φτιάχνουν ἓνα ἁλώνι, ἓναν κύκλο με διάμετρο 1,50 μ. περίπου. Τὸ παιδί χτυπᾷ τὴν τσιουλέγκα με ὅποιο τρόπο θέλει, ἀφοῦ σταθῆ μέσα στὸν κύκλο. Τὰ παιδιά πού εἶναι ἔξω προσπαθοῦν νὰ πιάσουν τὴν τσιουλέγκα. Ρίχνουν τὴν τσιουλέγκα τὰ παιδιά τῆς ἄλλης ομάδας, με προορισμὸ νὰ σταματήσουν μέσα στὸ ἁλώνι. Τὸ παιδί πού εἶναι μέσα στὸ ἁλώνι περιμένει τὴν τσιουλέγκα καὶ προσπαθεῖ, ὅσο θὰ βρίσκεται στὸν ἀέρα, νὰ τὴν ἐμποδίσῃ νὰ φτάσῃ στὸν κύκλο. Ἄν σταματήσῃ μέσα στὸ ἁλώνι, χάνει, ἂν δὲν σταματήσῃ μέσα, τότε χτυπᾷ τὴν τσιουλέγκα τρεῖς φορές ὅπως στὸ παιχνίδι με τὴν γκούβα.

Τὸ μέτρημα τῶν πόντων γίνεται κι ἐδῶ με βήματα. Πολλές φορές, ἀντὶ νὰ μετρήσουν τοὺς πόντους με βηματισμούς, μετροῦν με τὸ μήκος τοῦ σκοπιοῦ. Πόσα σκόπια εἶναι ἢ ἀπόσταση, τόσους πόντους βάζει.

5. Παιχνίδια με πέτρες καὶ πλάκες (ἀγοριῶν)

α) Τὰ φίτζια. Γιὰ νὰ παιχθῆ τὸ παιχνίδι αὐτὸ χρειάζονται τὰ παρακάτω ἀντικείμενα: Κάθε παιδί πού θὰ λάβῃ μέρος στὸ παιχνίδι, πρέπει νὰ ἔχῃ μιὰ πλάκα γερή, γιὰ νὰ βαστάσῃ στὰ χτυπήματα.

Τὰ παιδιά ἀπὸ κοινὸν πρέπει νὰ φτιάσουν τὰ φίτζια. Αὐτὰ εἶναι πλάκες στρογγυλεμένες σάν σπόνδυλοι κολόνας πέτρινης. Κάθε φίτζιο πρέπει νὰ ἔχῃ διάμετρο 0,05 ἕως 0,08 μ. περίπου, καὶ πάχος 0,05 μ. περίπου. Τὸ παιχνίδι γίνεται σὲ σιαδιά, σὲ ἄπλωμα, ὅπως εἶναι τὰ ἁλώνια στὰ χωριά.

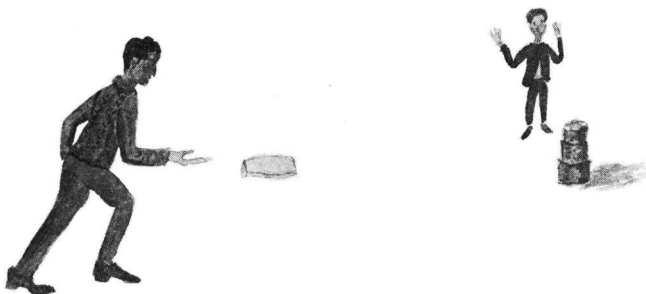
Βρίσκουν ἓνα φυσικὸ σημάδι μέσα στὸ χῶμα, μιὰ πέτρα πού νὰ φαίνεται, ἢ μιὰ ρίζα ἀπὸ δέντρο πού νὰ ἐξέχῃ καὶ νὰ φαίνεται. Ἄν δὲν βρίσκεται ἐκεῖ κοντὰ τέτοιο σημάδι, μπήγουν τὰ ἴδια τὰ παιδιά μιὰ πέτρα μέσα στὴ γῆ γιὰ σημάδι. Πέντε ἕως ὀκτῶ μέτρα μακριὰ ἀπὸ τὸ σημάδι αὐτό, τοποθετοῦν τὰ φίτζια τὸ ἓνα ἐπάνω στὸ ἄλλο, σὲ τρόπο πού νὰ σχηματίζουν στυλο.

Ἀπὸ τὸ μέρος πού ἔχουν τοποθετημένα τὰ φίτζια, ρίχνουν τὶς πλάκες τους, ἓνα-ἓνα τὰ παιδιά, πρὸς τὸ μέρος τοῦ σημαδιοῦ (σχέδ. 17). Θὰ φυλάξῃ τὰ φίτζια τὸ παιδί πού ἢ πλάκα του θὰ πάῃ πιὸ μακριὰ ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες πλάκες σχετικὰ με τὸ σημάδι.

Τὸ παιδί αὐτὸ ἀφήνει τὴν πλάκα του καὶ πηγαίνει κοντὰ στὰ φίτζια, στὸ πλάι γιὰ νὰ μὴν τὸ χτυπήσουν οἱ πλάκες τῶν παιδιῶν.

Ρίχνει πρῶτο τὸ παιδί, πού ἢ πλάκα του ἦταν πιὸ κοντὰ στὸ σημάδι, με σκοπὸ νὰ χτυπήσῃ τὰ φίτζια καὶ νὰ τὰ σκορπίσῃ. Ἄν τὸ κατορθώσῃ,

τὸ παιδί ποὺ φύλαγε τὰ φίτζια τρέχει νὰ μάση τὰ φίτζια καὶ νὰ τὰ ξανατοθετήση, ὅπως ἦταν στὴν ἀρχή. Τὸ ἄλλο παιδί, ποὺ ἔριξε τὴν πλάκα, τρέχει νὰ πάρη τὴν πλάκα του καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ στὴ βάση του, στὸ σημάδι. Ὅταν δὲν πετύχῃ τὰ φίτζια, φεύγει ἀπὸ τὸ σημάδι καὶ πηγαίνει κοντὰ στὰ φίτζια, προσπαθώντας νὰ πάρη κρυφὰ τὴν πλάκα του, γρήγορα καὶ μὲ σβελτάδα,

Σχέδ. 17. Τὰ φίτζια

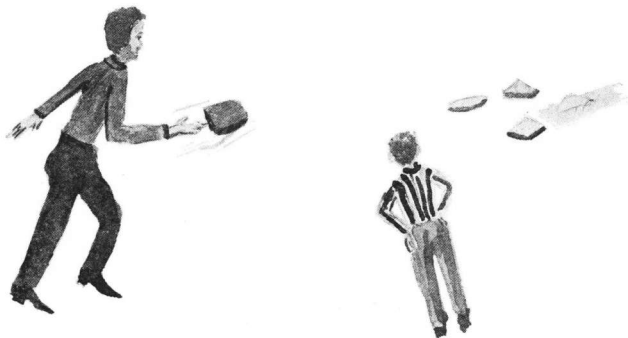
γιατί τὸ παιδί ποὺ φυλάγει τὰ φίτζια, παραφυλάγει καὶ αὐτὸ καὶ προσπαθεῖ μὲ τὸν τρόπο του νὰ τὸν ἐμποδίσει νὰ πλησιάσῃ κοντὰ στὴν πλάκα καὶ νὰ τὴν πάρη. Ἄν στὴν προσπάθειά τους αὐτὴ, τὸ μὲν ἓνα παιδί πάρη τὴν πλάκα καὶ τὸ ἄλλο προλάβῃ καὶ τὸν ἐγγίσει μὲ τὸ χέρι του, κάθεται νὰ φυλάξῃ τὰ φίτζια τὸ παιδί ποὺ στὴν προσπάθειά του νὰ πάρη τὴν πλάκα πιάστηκε ἀπὸ τὸ παιδί ποὺ φύλαγε τὰ φίτζια.

Μὲ τὴ σειρά ρίχνουν ὄλα τὰ παιδιά. Μὲ τὶς πλάκες τους ὄλα προσπαθοῦν νὰ γκρεμίσουν τὰ φίτζια, γιὰ νὰ ἀναγκάσουν τὸ παιδί ποὺ τὰ φυλάγει νὰ τρέξῃ νὰ τὰ μαζέψῃ καὶ νὰ τὰ στήσῃ, γιὰ νὰ δοθῇ ἡ εὐκαιρία στὰ παιδιά νὰ πάρουν τὶς πλάκες τους καὶ νὰ γυρίσουν στὸ σημάδι, πρὶν προλάβῃ ὁ φύλακας καὶ τοὺς πιάσῃ.

Πολλὲς φορές τὰ παιδιά κάνουν τὴ συμφωνία, νὰ παίξουν τὸ παιχνίδι μὲ πάτημα. Ὅταν δηλαδὴ τὸ παιδί ρίξῃ τὴν πλάκα καὶ προκάνῃ νὰ πλησιάσῃ καὶ νὰ πατήσῃ μὲ τὸ πόδι, προτοῦ ὁ φύλακας τὸν ἐγγίσει, τότε δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὸν πιάσῃ. Ὅταν πιάσῃ τὴν πλάκα μὲ τὸ χέρι, χάνεται τὸ ἀπαραβίαστο καὶ μπορεῖ νὰ τὸν πιάσῃ. Πιάνοντας τὴν πλάκα πρέπει νὰ φύγῃ ἀμέσως.

β) Π λ ά κ ε ς. Εἶναι ἓνα ἀπλὸ παιχνίδι. Κάθε παιδί πρέπει νὰ ἔχῃ μιὰ σχιστολιθικὴ πλάκα, ὅπως στὰ ἄλλα παιχνίδια. Ὅρίζουν δυὸ σημάδια μακριὰ τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο ὀκτῶ ὡς δέκα μέτρα. Ρίχνουν τὶς πλάκες τους πρὸς

τὸ σημάδι (σχέδ. 18). Τὸ παιδί πού θά πάη τὴν πλάκα του πιὸ σημά στο σημάδι κερδίζει ἕναν πόντο. Τὸ ρίξιμο ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ σημάδι σὲ σημάδι. Τὸ παιδί πού θά συμπληρώσει 10 πόντους βγαίνει νικητὴς πρώτος καὶ κάθεται θεατὴς, ὥσπου νὰ τελειώσουν ὅλα τὰ παιδιά. Ἡ νίκη στὸ παιχνίδι αὐτὸ δὲν ἔχει κανένα ἐπακόλουθο.

Σχέδ. 18. Πλάκες

6. Κλέφτες καὶ χωροφύλακες (ἀγοριῶν)

Χωρίζονται τὰ παιδιά σὲ δυὸ ὁμάδες. Ἡ μιὰ ὁμάδα παριστάνει τοὺς κλέφτες καὶ ἡ ἄλλη τοὺς χωροφύλακες. Σκορπίζονται ἐδῶ καὶ κεῖ οἱ κλέφτες καὶ οἱ χωροφύλακες ψάχνουν νὰ τοὺς βροῦν. Προχωροῦν μὲ προφυλάξεις οἱ χωροφύλακες, γιατί οἱ κλέφτες παραφυλάγουν. Γιὰ ὅπλα κρατοῦν καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ξύλα. Ὅποιος προκάνει καὶ πῆ τὸ «μπάμ», σὲ σκότωσα», ἐξουδετερώνει τὸν ἄλλο. Στὸ τέλος κερδίζει ἡ ὁμάδα πού θά ἐξουδετερώσει τοὺς ἀντιπάλους της ὅλους.

Στὰ παλιότερα χρόνια τὸ ἴδιο παιχνίδι τὸ λέγανε τὰ παιδιά «Τούρκοι καὶ Ἕλληνες». Σιγά-σιγά ὁμως ξέπεσε καὶ ἔμεινε πλέον «κλέφτες καὶ χωροφύλακες». Αὐτὸ ἔγινε, γιατί σήμερα τὰ παιδιά δὲν ἔχουν ἄμεση ἐμπειρία ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων. Στὰ παιδικά μου χρόνια στὰ βουνὰ τῆς πατρίδας μου δροῦσαν οἱ κλέφτες καὶ καταδυναστεύαν τὸν τόπο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά οἱ χωροφύλακες, τὰ ἀποσπάσματα, κινδοῦνταν πρὸς καταδίωξή τους. Αὐτὸ τὰ παιδιά τὸ ἔβλεπαν.

Στὸ παιχνίδι αὐτὸ δὲν γίνεται λόγος γιὰ αἰχμαλώτους. Νεκρὸς ἢ νικητὴς εἶναι ὁ κάθε παίχτης¹.

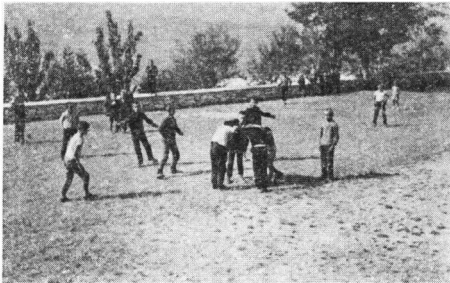
1. Ἐδῶ μπορούμε νὰ ἰδοῦμε τὸ τῶν Σπαρτιατῶν: «Ἡ τὰν ἢ ἐπὶ τὰς», καὶ τὸ τῶν ἄρμα-

Γ. ΠΗΔΗΜΑΤΑ - ΚΑΒΑΛΛΕΣ

Ἄ γ ο ρ ι ῶ ν

1. Ἡ καμπυλίτσα

Κάθε ομάδα πρέπει νὰ ἔχη πάνω ἀπὸ πέντε παιδιά. Χρειάζεται ἀκόμα ἓνα σχοινὶ μακρὸ ὡς τρία μέτρα καὶ σὲ περίπτωση πού δὲν ἔχουν τέτοιο χρησιμοποιοῦν τὰ λουριά τους, συνδέοντάς τα τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο. Μιὰ ομάδα θὰ καθίσει κάτω. Τὰ παιδιά αὐτῆς τῆς ομάδας σχηματίζουν ἓνα κύκλο, πιά-

Εἰκ. 6. Καμπυλίτσα

νονται ἀπὸ τοὺς ὄμους μὲ τὰ χέρια καὶ σκύβουν τὰ κεφάλια πρὸς τὸ κέντρο τοῦ κύκλου. Ἐνα ἀπὸ τὰ παιδιά κρατᾷ τὴν ἄκρη τῶν λουριῶν, ἐνῶ τὴν ἄλλη ἄκρη τὴν κρατᾷ ἡ «μάννα», πού βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλο, περιφέρεται γύρω-γύρω ἀπὸ τὰ παιδιά καὶ τὰ φυλάει.

Τὰ παιδιά τῆς ἄλλης ομάδας προσπαθοῦν νὰ πηδήσουν ἐπάνω στὰ παιδιά, πού βρίσκονται σκυμμένα (εἰκ. 6). Στὴν προσπάθειά τους αὐτὴ ἀντιδρᾷ ἡ «μάννα», προσπαθώντας νὰ πιάσει ὅποιο παιδί πλησιάζει στὰ σκυμμένα παιδιά. Ὅποιο παιδί πιαστῆ, βγαίνει ἀπὸ τὸ παιχνίδι καὶ περιμένει τὴν τελικὴ νίκη τῆς ομάδας καὶ τὴν ἐπανάληψη τοῦ παιχνιδιοῦ, γιὰ νὰ λάβει ξανά μέρος.

Ὅταν τὰ παιδιά βρίσκονται καβάλλα στὰ ἄλλα, ἡ «μάννα» δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὰ πιάσει. Ὅταν ὁμως «πάρη χῶμα» τὸ πόδι τους, δηλαδὴ πατήσουν κάτω, τότε τὰ πιάνει. Ὅταν πιαστοῦν ὅλα τὰ παιδιά ἢ ἡ «μάννα», γίνεται ἀλλαγὴ στὶς ομάδες.

Ἄν τὰ παιδιά δὲν μείνουν εὐχαριστημένα ἀπὸ τὸ φύλαγμα τῆς «μάννας», ὁμόφωνα τὴν ἀλλάζουν καὶ βγάζουν ἄλλη «μάννα». Αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνη καὶ σ' ἄλλα παιχνίδια.

τολῶν καὶ κλεφτῶν: «Καλὸ βόλι. Πάρτε μου τὸ κεφάλι, μὴν πέσω στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν ζωντανός», καὶ τόσα ἄλλα.

2. Καμπυλίτσα καθιστή

Καὶ γιὰ τὸ παιχνίδι αὐτὸ χρειάζονται δύο ομάδες. Κοντὰ σ' ἓναν τοῖχο σκύβει τὸ πρῶτο παιδί τῆς ομάδας ποῦ θὰ καθίση κάτω καὶ συνέχεια τὰ ἄλλα παιδιά, ἀκουμπώντας τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο καὶ πιασμένα μετὰ τὰ χέρια ἀπὸ τὴ μέση τοῦ προηγούμενου παιδιοῦ.

Πηδάει τὸ πρῶτο παιδί τῆς ἄλλης ομάδας, ὅσο μπορεῖ πιὸ μέσα στὴ σειρά. Μετὰ πηδοῦν τὰ ἄλλα μετὰ τὴ σειρά. Ἄν μετὰ τὸ πῆδημα δὲν μπορέση κανένα παιδί νὰ σταθῆ καλὰ καὶ νὰ πατήση κάτω, χάνει ὅλη ἡ ομάδα καὶ γίνεται ἀλλαγὴ. Ἄν ἀπὸ τὸ βάρος τῶν παιδιῶν λυγίση ἡ καθιστὴ ομάδα, τότε ἐπαναλαμβάνεται τὸ παιχνίδι καὶ κἀθετα πάλι ἡ ἴδια ἡ ομάδα, ποῦ καὶ προηγουμένως ἦταν κάτω.

ΙΑ'. ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΜΕ ΤΟ ΧΙΟΝΙ

Ἄγοριῶν

1. Χιονοπόλεμος

Μετὰ τὰ χιόνια τὰ παιδιά παίζουν χιονοπόλεμο. Χωρίζονται σὲ δύο ομάδες, ὅταν παίζουν φιλικὰ, καὶ ἀρχίζουν νὰ πετοῦν ἢ μιὰ στὴν ἄλλη ομάδα τόπια χιόνι. Βλέποντας αὐτὴ τὴ μάχη μετὰ χιόνια, μετὰ λίγη φαντασία, μεταφέρεται κανεὶς στὴν παλιὰ ἐποχὴ, ὅπου οἱ πόλεμοι γίνονταν ἀνάμεσα σὲ ομάδες συμβιούντων ἀνθρώπων μετὰ πέτρες καὶ ξύλα καὶ ρόπαλα, μετὰ ὅτι τοὺς προμήθευε τὸ περιβάλλον.

Πολὺ περισσότερο πλησιάζει τὴν πραγματικότητα, ὅταν τὰ παιδιά τῆς μιᾶς συνοικίας παίζουν χιονοπόλεμο μετὰ τὰ παιδιά ἄλλης συνοικίας.

Τότε δὲν γίνεται γιὰ διασκεδαστικὸ σκοπὸ, ἄλλα γιὰ ζήτημα γοήτρου καὶ ἀρχηγίας. Μαζεύονται τὰ παιδιά τῆς μιᾶς συνοικίας καὶ κάνουν ἐπιδρομὴ στὴν ἄλλη συνοικία. Γίνεται τότε «ὀμηρικὴ μάχη» μετὰ τόπια ἀπὸ χιόνι. Κάθε ομάδα παιδιῶν προσπαθεῖ νὰ κλείση τὴν ἄλλη μέσα στὰ σπίτια τῆς. Αἰσθάνονται δὲ μεγάλη ἱκανοποίηση, ὅταν τὸ κατορθώσουν.

Εὐτυχῶς δὲν δίνεται συνέχεια στὴ μάχη αὐτὴ, παρὰ μόνο μετὰ λόγια τὴν ἄλλη μέρα, ἢ ἄλλη φορὰ, ὅταν συναντηθοῦν τὰ παιδιά, τότε τοὺς ὑπενθυμίζουν τὴν ἦττα τους.

2. Τράπεζα

Ἄν ὅλα μαζί τὰ παιδιά φτιάχνουν ἓνα πλατὺ καὶ μεγάλο χιόνινο τραπέζι. Τὸ λένε «τράπεζα». Πατοῦν καλὰ τὸ πάνω μέρος του καὶ πελεκοῦν τὰ πλάγια του κἀθετα. Ὄταν τελειώση τὸ φτιάσιμο, ἔτσι ἀπροειδοποίητα πετάγεται ξαφνικὰ ἓνα ἢ δύο παιδιά ἐπάνω στὴν «τράπεζα». Τὰ ἄλλα παιδιά ἀπὸ κάτω προσπαθοῦν νὰ ἀνέβουν κι αὐτὰ πάνω. Ἐπάνω ὁμως μόνο ἓνας πρέπει νὰ εἶναι. Γίνεται τότε ἀγῶνας μετὰ σπρωξίματα γιὰ τὸ ἀνέβασμα πάνω στὴν «τράπεζα». Τὶς περισσότερες φορὲς πάνω στὴν «τράπεζα» βρίσκονται περισ-

σότερα από ένα παιδί που όλο προσπαθούν και να κρατηθούν επάνω και να διώξουν τους άλλους που προσπαθούν να ανεβούν.

ΙΒ'. ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Ἄ γ ο ρ ι ῶ ν

Τὰ παιχνίδια αὐτὰ ἀποβλέπουν σὲ κάποιο ὑλικὸ κέρδος. Γιὰ τὰ παιχνίδια αὐτὰ χρειάζονται δεκάρες, καρύδια.

1. Κ ο ρ ῶ ν α - γ ρ ᾶ μ α τ α

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ παίζεται ἀπὸ δύο παιδιά καὶ ἀπὸ πιὸ πολλά. Ὅταν εἶναι περισσότερα ἀπὸ δύο παιδιά, σχηματίζουν κύκλο. Ἐνα παιδί ἀρχίζει τὸ παιχνίδι.

Χρησιμοποιοῦν ἓνα παλιὸ χάλκινο νόμισμα, συνήθως τῶν 10 λεπτῶν τοῦ Γεωργίου Α'. Κορώνα δείχνει τὸ μέρος ποῦ εἶναι ἡ προτομὴ τοῦ βασιλιᾶ καὶ γράμματα τὸ ἄλλο μέρος τοῦ νομίσματος, ποῦ γράφει «Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος».

Καθὼς στέκονται τὰ παιδιά ὀρθα, βάζουν κοντὰ στὰ πόδια τους καθένας ἀπὸ μιὰ ἢ δύο δεκάρες. Ἄν κάποιο παιδί θελήσῃ νὰ βάλῃ περισσότερες ἀπὸ δύο δεκάρες, ρωτᾷ τὴ «μάννα»: Τίς πᾶς; Δηλαδή δέχεσαι νὰ βάλω περισσότερες. Ἄν ἡ μάννα πῆ, τίς πάω, τίς ἀφήνουν· ἂν δὲν τίς πηγαίνῃ, ἀφήνουν μόνο μιὰ ἢ δύο.

Ἡ μάννα πετᾷ στριφτὰ τὴν καραντάνα — ἔτσι λένε τὸ χάλκινο νόμισμα — ψηλά καὶ τὸ ἀφήνουν νὰ πέσῃ κάτω. Ἄν σταθῇ μὲ τὴν κορώνα πρὸς τὸ ἐπάνω μέρος κερδίζει ἡ μάννα καὶ παίρνει ἀπὸ ὅλα τὰ παιδιά τίς δεκάρες. Ἄν πέσῃ μὲ τὰ γράμματα πρὸς ἐπάνω, χάνει ἡ μάννα καὶ πληρώνει τὰ παιδιά, ἀνάλογα μὲ τίς δεκάρες ποῦ ἔχει κάθε παιδί ριγμένες στὰ πόδια του.

Ὅταν χάσῃ ἡ μάννα, παίρνει τὴν καραντάνα τὸ ἐπόμενο παιδί καὶ συνεχίζει τὸ παιχνίδι.

Ἐκτὸς ἀπὸ δεκάρες βάζουν καρύδια, λεφτοκάρυα ἢ κάτι ἄλλο, ἀνάλογα μὲ τὸ τί ἔχουν τὰ παιδιά.

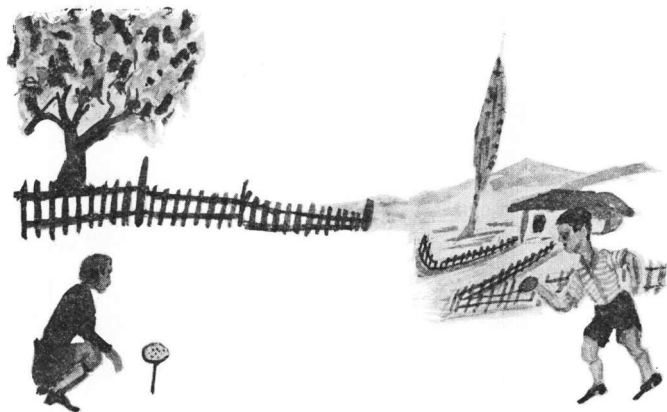
2. Λ ο υ μ ᾶ δ α (δ ε κ ᾶ ρ ε ς μ ε τ ἣ ν π λ ᾶ κ α)

Τὰ παιδιά ποῦ θὰ παίξουν τὴ λουμάδα ἔχουν σχιστολιθικὲς πλάκες, ἀνάλογα μὲ τὴν ἐπιδεξιότητά τους καὶ μὲ τὴν ἀξιάδα τους. Διαλέγουν μετὰ ἓνα σημάδι, μιὰ πέτρα μηγγμένη γερά στὸ χῶμα. Ἀπέναντι ἀπὸ τὸ σημάδι αὐτὸ διαλέγουν ἓνα ἴσιο μέρος, μακριὰ ἀπὸ τὸ σημάδι δέκα ὡς δεκαπέντε βήματα. Ἐκεῖ τοποθετοῦν μιὰ πλακίτσα, σάν κουτί ἀπὸ σπίρτα. Τὴν τοποθετοῦν στὸ ὕψος. Ἐπάνω στὴν πλακίτσα αὐτὴ βάζει τὸ κάθε παιδί ἀπὸ μιὰ ἢ δύο δεκάρες.

Ἄπὸ τίς δεκάρες πρὸς τὸ σημάδι ποῦ ἔχουν βάλει, ρίχνουν μὲ τὴ σειρά

τις πλάκες τους. Ὅποιο παιδί ρίξει τὴν πλάκα του πιὸ κοντὰ στὸ σημάδι, αὐτὸ θὰ ρίξη ἀπὸ τὸ σημάδι πρὸς τὶς δεκάρες πρῶτο. Δεύτερο θὰ ρίξη τὸ παιδί πού ἦταν δεύτερο σὲ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ σημάδι καὶ συνέχεια.

Ρίχνοντας κάθε παιδί τὴν πλάκα του πρὸς τὶς δεκάρες προσπαθεῖ νὰ χτυπήσει τὴν πλακίτσα μὲ τὶς δεκάρες. Ὅσες δεκάρες τότε πέσουν κοντὰ

Σχέδ. 19. Τὸ γαρφι

στὴν πλάκα του σὲ θέση πού νὰ ἀπέχουν λιγότερο ἀπὸ τὴν πλάκα παρὰ ἀπὸ τὴν πλακίτσα, τὶς παίρνει τὸ παιδί. Τὸ δεύτερο παιδί θὰ προσπαθήσει νὰ ρίξη τὴν πλάκα του κοντὰ στὶς πεσμένες δεκάρες. Παίρνει ὅσες δεκάρες βρεθοῦν πιὸ κοντὰ στὴν πλάκα του παρὰ στὴν πλακίτσα. Ὅταν τελειώσουν οἱ δεκάρες, ξαναρχίζουν ἀπὸ τὴν ἀρχή.

3. Δεκάρες μὲ τὸ μπάκαλο

Βάζουν τὸ μπάκαλο¹ κάτω. Τὰ παιδιά κρατώντας ἀπὸ μιὰ δεκάρα ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸ μπάκαλο σὲ συμφωνημένο ἀπὸ πρὶν ὕψος, τὴν ἀφήνουν νὰ πέσει κάτω κοντὰ στὸ μπάκαλο. Ὅποιου παιδιοῦ ἡ δεκάρα σταθῆ πιὸ κοντὰ στὸ μπάκαλο, αὐτὸ τὸ παιδί θὰ παίξει πρῶτο. Ἡ σειρά τῶν ἄλλων κανονίζεται ἀνάλογα μὲ τὸ πόσο μακριὰ ἔπεσε τοῦ κάθε παιδιοῦ ἡ δεκάρα ἀπὸ τὸ μπάκαλο. Τὸ πρῶτο παιδί μαζεύει τὶς δεκάρες καὶ τὶς βάζει μία ἐπάνω στὴν ἄλλη μὲ τὰ γράμματα πρὸς ἐπάνω. Ὅπως βρίσκονται τοποθετημένες

1. Ἐδῶ τὸ μπάκαλο εἶναι ἓνας πέτρινος βῶλος, λίγο πιὸ μεγάλος ἀπὸ τοὺς γυάλινους βῶλους τῶν παιδιῶν.

σάν κολώνα, τις χτυπᾶ με τὸ μπάκαλο. Ὅσες δεκάρες με τὸ χτύπημα γυρίζουν ἀπὸ τὴν κορώνα, τις παίρνει. Ἐπειτα ξαναχτυπᾶ μία-μία τις δεκάρες. Ὅταν δὲν μπορέσει νὰ γυρίσει καμιὰ στὴν κορώνα, δίνει τὸ μπάκαλο στὸ ἐπόμενο παιδί. Μὲ τὴ σειρά χτυποῦν ὅλα τὰ παιδιά, ὥσπου νὰ τελειώσουν οἱ δεκάρες. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐπαναλαμβάνεται τὸ παιχνίδι ἀπὸ τὴν ἀρχή.

4. Τὸ κ α ρ φ ἰ

Μπήγουν στὴ γῆ ἓνα καρφί σχετικὰ μεγάλο, ἔτσι πού τὸ κεφάλι τοῦ καρφιοῦ νὰ εἶναι πάνω ἀπὸ τὸ χῶμα ὡς δέκα πόντους. Ἐπάνω στὸ κεφάλι τοῦ καρφιοῦ τοποθετοῦν ἓνα νόμισμα, συνήθως δραχμῆ.

Ἐνα παιδί τοποθετεῖ τὴ δραχμῆ ἐπάνω στὸ καρφί καὶ κάθεται κοντὰ στὸ καρφί. Ἄλλο παιδί ἢ παιδιά πηγαίνουν ἀπέναντι ἀπὸ τὸ καρφί πέντε ὡς δέκα βήματα καὶ προσπαθοῦν, πετώντας καρύδια, νὰ χτυπήσουν τὸ καρφί (σχέδ. 19). Τὰ καρύδια πού δὲν πετυχαίνουν τὸ στόχο, τὰ μαζεῦει τὸ παιδί πού παραφυλάγει κοντὰ στὸ καρφί καὶ πού ἔβαλε τὴ δραχμῆ. Μὲ τὴ σειρά ρίχνει ἄλλο παιδί, ὅταν παίζεται με περισσότερα παιδιά. Ὅταν χτυπήσει τὸ καρφί καὶ πέση ἢ δραχμῆ γίνεται ἀλλαγή. Τὸ παιδί πού γκρέμισε τὴ δραχμῆ, παίρνει τὴ δραχμῆ γιὰ λόγου του καὶ κάθεται τώρα κοντὰ στὸ καρφί καὶ τὸ ἄλλο παιδί ἢ τὰ παιδιά ρίχνουν καρύδια.

Τὸ παιχνίδι ἐπαναλαμβάνεται πολλὲς φορές.

ΓΓ'. ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΤΟΥ «ΒΑΣΙΛΙΑ»

Εἶναι παιχνίδι τυχερὸ ἀνταγωνιστικὸ καὶ παίζεται ἀπὸ ἀγόρια.

α) Ὅπως παίζεται στὴ Χρυσή Καστοριάς.

Τὸ παιχνίδι με τὸ κότσι τὸ λένε «βασιλιὰ». Δώσανε αὐτὸ τὸ ὄνομα στὸ παιχνίδι καὶ κατ' ἐπέκταση στὸ κότσι, ἀπὸ τὸν βασιλικὸ ρόλο πού παίρνει ἓνα παιδί κατὰ τὸ παιχνίδι.

Τὰ παιδιά, ἄσχετα σὲ ἀριθμὸ, ὄχι λιγότερα ἀπὸ τέσσερα, κάθονται κάτω σχηματίζοντας κύκλο. Παίρνουν τὸ «βασιλιὰ» καὶ τὸν ρίχνουν κατρακυλώντας κάτω. Τὸ παιδί πού θὰ καταφέρῃ νὰ σταματήσῃ τὸ «βασιλιὰ» με τὸ στενὸ βαθουλωτὸ μέρος του πρὸς ἐπάνω, παίρνει τὸ ρόλο τοῦ βασιλιᾶ στὸ παιχνίδι.

Συνεχίζοντας τὸ ριζίμο, γίνεται ἡ κατανομή τῶν ρόλων τοῦ παιχνιδιοῦ. Ὅποιος σταματήσῃ τὸ κότσι με τὸ στενὸ μέρος, τὸ ἀντίθετο τοῦ «βασιλιᾶ», γίνεται χωροφύλακας.

Τὰ ἄλλα παιδιά με τὴ σειρά τους ρίχνουν τὸ κότσι. Ὅταν τὸ κότσι σταθῇ με τὸ πλατὺ μέρος ἐπάνω, τὸ παιδί πού τὸ ἔριξε παίρνει τὸ ρόλο τοῦ κλέφτη. Ρωτᾷε τότε ὁ χωροφύλακας τὸ βασιλιὰ.

— Νὰ ὁ κλέφτης, βασιλιὰ, πόσες βουρδαλιές νὰ τοῦ δώσουμε;

Καὶ ὁ βασιλιὰς ὀρίζει τὸν ἀριθμὸ.

— Δυὸ βουρδαλιές, τρεῖς...

Ἐπλώνει τὸ χέρι τὸ παιδί με ἀνοιχτὴ τὴν παλάμη καὶ ὁ χωροφύλακας με τὸ λουρί του τὸν χτυπάει δυνατὰ ἢ ἀπαλά, ἀνάλογα με τὴν ψυχρὸσύνθεσή του.

Οἱ ρόλοι τοῦ παιχνιδιοῦ ἀλλάζουν συχνά, σύμφωνα με τὴν θέση ποῦ κάθε φορὰ παίρνει τὸ κότσι. Ἐν ἓνα παιδί κατορθώση καὶ στήση τὸ κότσι στὴ θέση ποῦ γίνεται βασιλιάς, παίρνει ἀμέσως τὴ θέση τοῦ βασιλιά. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους ρόλους.

β) Ὅπως παίζεται στὴν πόλη Καστοριά.

Διαφορετικὰ παίζαμε τὸ κότσι, ὅταν ἤμουν στὸ Γυμνάσιο Καστοριάς. Ἐκεῖ χαράζουν στὸ ἔδαφος ἓναν κύκλο με διάμετρο ὡς δύο μέτρα. Στὸ κέντρο τοῦ κύκλου χαράζουν ἓναν ἑλλειψοειδῆ κύκλο μικρὸ με μεγίστη διάμετρο τριάντα περίπου πόντους καὶ ἐλαχίστη πέντε πόντους. Τὰ παιδιά, ἄσχετα σὲ ἀριθμὸ, παίρνουν θέση γύρω στὸν κύκλο, σ' ὅποιο μέρος θελήση καθένα. Στὸν ἐσωτερικὸ ἑλλειψοειδῆ κύκλο τοποθετοῦν ἀπὸ ἓνα ἢ περισσό-τερα κότσια τὸ καθένα.

Με κλήρο ἢ ρίχνοντας στὸ σημάδι, ὅπως ἀναφέραμε στὸ χωρίσμα τῶν ὁμάδων με τὶς πλάκες, τώρα με τὰ κότσια, παίρνει κάθε παιδί τὴ σειρά του γιὰ τὸ ρίξιμο τοῦ «μπίντου». (Μπίντος λέγεται τὸ κότσι ποῦ μ' αὐτὸ θὰ χτυπήσουν τ' ἄλλα. Εἶναι πάντα μεγαλύτερο ἀπὸ τ' ἄλλα).

Ρίχνει ὁ πρῶτος τὸ «μπίντο» του, προσπαθώντας νὰ χτυπήση τὰ κότσια ποῦ βρίσκονται στὸ κέντρο τοῦ κύκλου, με σκοπὸ νὰ τὰ βγάλῃ ἔξω ἀπὸ τὸν μεγάλου κύκλου. Ὅσα κότσια βγοῦν με τὸ χτύπημα ἔξω, τὰ παίρνει. Ξαναρίχνει καὶ χτυπᾷ τὰ ἄλλα κότσια, ποῦ ἔμειναν μέσα στὸν κύκλο σκορπισμένα ἢ μέσα στὸν ἑλλειψοειδῆ ἐσωτερικὸ κύκλο. Ὅταν ἀστοχήση ὁ πρῶτος, ρίχνει ὁ δεύτερος καὶ μετὰ συνέχεια ὁ τρίτος καὶ τὰ ἄλλα παιδιά, ὥσπου τελειώσουν τὰ κότσια. Ὅσο μποροῦν καὶ βγάξουν με κάθε ρίξιμο κότσια ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλο συνεχίζουν, ἂν ὁμως δὲν κατορθώσουν, χάνουν καὶ ρίχνει ἄλλο παιδί, ὥσπου νὰ τελειώσουν τὰ κότσια.

Τὸ παιχνίδι ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἀρχή.

γ) Ὅπως παίζεται στὴν Κρανοῦλα Ἰωαννίνων.

Τὸ παιχνίδι τὸ λένε «κότσια». Τὸ παίζουν παιδιά ἀσχέτου ἀριθμοῦ, συνήθως ὁμοῦ δύο.

Ρίχνουν τὸ κότσι κάτω. Ἐν σταθῇ με τὸ πλατὺ βαθούλωμα πρὸς ἑπάνω, κερδίζει, ἂν σταθῇ με τὸ στενὸ μέρος, ποῦ ἔχει βαθούλωμα, πρὸς ἑπάνω, κερδίζει διπλά. Ἐν σταθῇ πρὸς ἑπάνω με τὸ ἄλλο στενὸ μέρος, ποῦ δὲν ἔχει βαθούλωμα, κερδίζει τέσσερα καὶ ἂν σταθῇ με τὸ πλατὺ μέρος, ποῦ ἔχει ράχη πρὸς ἑπάνω, χάνει τὸ παιδί ποῦ ρίχνει, πληρώνει τὰ παιδιά καὶ δίνει τὸ κότσι σ' ἄλλο παιδί νὰ ρίξῃ.

Τὸ παιχνίδι τὸ παίζουν με δεκάρες, καρύδια, ἀμύγδαλα, καραμέλες...

ΙΔ'. ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΑΓΡΟΤΙΚΑ

Ἄ γ ο ρ ι ῶ ν

Τὴν παρακάτω ἐνέργεια τῶν παιδιῶν τὴν θεώρησα παιχνίδι, γιατί γιά διασκέδαση, γιά παίξιμο, γίνεται. Δὲν ἔχει κανένα ἄλλο σκοπό. Ἄκόμα καὶ οἱ μεγάλοι, ὅταν διαπιστώσουν τὸ γεγονός, λένε: Ἐπαιζαν τὰ παλιόπαιδα ὅλη μέρα καλπάζοντας τὰ «πράματα» καὶ δὲν τ' ἄφησαν νὰ βοσκῆσουν.

1. Κ α λ π α σ μ ὸ ς

Τὸ καλοκαίρι, ὅταν θεριστοῦν τὰ χωράφια, τίς μὴ ἐργάσιμες μέρες, τὰ παιδιά πηγαίνουν τὰ «πράματα» (φορτηγὰ ζῶα) στὴ βοσκὴ ἔξω στὰ θερισμένα χωράφια. Ἐκεῖ τοὺς δίνειται ἢ εὐκαιρία, ἰδίως στὰ μεγάλα, χωρὶς νὰ ἀποκλείωνται καὶ τὰ μικρότερα ἀλλὰ ψύχραιμα, νὰ δεῖξουν τὴν ἀξιάδα τους στὴν καβάλλα καὶ τὴν ἀξιάδα τῶν ζώων τους. Τὸ ἔχουν γιά καμάρι περισσότερο γιά τὴν ἀξιάδα τοῦ ἀλόγου τους ἢ τοῦ μουλαριοῦ τους, ὅταν βγῆ νικητῆς, παρὰ γιά τὸν ἑαυτό τους.

Καβαλλικεύουν γυμνά τὰ ζῶα τους καὶ ξεκινοῦν ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη τοῦ χωραφιοῦ ἢ τοῦ λειβαδιοῦ ὡς τὴν ἄλλη καλπάζοντας. Μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι κρατιοῦνται ἀπὸ τὴ χαιτή τοῦ ζώου καὶ μὲ τὸ δεξιὸ χτυποῦν τὸ ζῶο μὲ ψιλὲς βέργες. Νικητῆς βγαίνει ἐκεῖνος ποὺ θὰ φτάση πρῶτος στὸ τέρμα.

Περισσότερα κολακευτικά λόγια λέγονται γιά τὴ γρηγοράδα τῶν ζώων, παρὰ γιά τοὺς ἀναβάτες. Τότε μόνο γίνεται λόγος γιά τὸν ἀναβάτη, ὅταν αὐτὸς κἀνὴ κάτι πολὺ σημαντικό, κάτι ἀσυνήθιστο ἢ ἀποφύγη κάποια ἀτυχία καὶ κίνδυνο.

2. Γ κ ο ὕ β ε ς καὶ γ ε φ ὄ ρ ι α

Ἡ Χρυσῆ, τὸ χωριό μου, ἔχει ἄφθονα νερά. Αὐτὸ συντελεῖ στὸ νὰ ἔχουν οἱ χωριανοὶ μπροστά καὶ δίπλα στὰ σπίτια τους καὶ λαχανόκηπο, ποὺ ἀπ' αὐτὸν προμηθεύονται τὰ λαχανικά τους ὄχι μόνο γιά τὸ καλοκαίρι, ἀλλὰ καὶ γιά τὸ χειμῶνα. Τὰ παιδιά τοῦ χωριοῦ βρίσκουν εὐκαιρία νὰ παίξουν μὲ τὰ νερά τῶν ποτιστικῶν αὐλακιδῶν ἢ καὶ ἀκόμα μὲ τὰ νερά ποὺ κυλοῦν στὰ κοντινὰ ρέματα.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ παρακάτω παιχνίδι γιά τὴν ἰδιότυπη ψυχολογικὴ του δομῆ, ποὺ τόσο ξεκάθαρα δὲν βρίσκεται σὲ κανένα ἀπὸ τὰ παιχνίδια ποὺ συνάντησα μέχρι σήμερα. Τὸ παιχνίδι αὐτὸ λέγεται: «Γκοῦβες καὶ γεφύρια».

Αὐθόρμητα τὰ παιδιά χωρίζονται σὲ δυὸ ὁμάδες. Ἡ μιὰ θὰ φτιάση γκοῦβες καὶ ἡ ἄλλη γεφύρια.

Τὰ παιδιά ποὺ θὰ φτιάσουν γκοῦβες, διαλέγουν ἓνα μέρος ποὺ νὰ στενεύη τὸ αὐλάκι τοῦ νεροῦ καὶ νὰ εἶναι στερεό. Ἐκεῖ μὲ πέτρες, χῶματα καὶ σβώλια, φράζουν τὸ νερὸ καὶ τὸ σταματοῦν. Γίνεται ἓνα τεχνητὸ φράγμα ποὺ σιγά-σιγά γεμίζει μὲ νερό.

Πιο κάτω καί σέ λίγη ἀπόσταση ἀπό τίς γκούβες ἡ ἄλλη ομάδα, ὁμαδικά ἢ ἕνα-ἕνα τὰ παιδιά, φτιάχνουν γεφύρια. Χτίζουν στίς δύο ὄχθες τοῦ αὐλακιοῦ τοίχου μέ πετρίτσες καί πάνω βάζουν ξύλα, ὅπως γίνονται τὰ ξύλινα γεφύρια. Ἄλλα παιδιά, πιο τεχνίτες, φτιάχνουν πέτρινα γεφύρια, σάν τὰ θολωτά πέτρινα γεφύρια.

Περιμένουν νά γεμίση ἡ γκούβα μέ νερό καί μετά τραβοῦν ἀπότομα τίς πέτρες πού κλείνουν τὸ φράγμα καί τὸ νερὸ ξαπολιέται μονομιᾶς καί κυλᾷ πρὸς τὸ μέρος πού εἶναι τὰ γεφύρια. Ἄλλα ἀπὸ τὰ γεφύρια τὰ πνίγει καί ἄλλα τὰ ἀφήνει ἀνέπαφα. Τὰ παιδιά πού ἔφτιασαν τὴ γκούβα, σέ κάθε πνιξιμο γεφυριοῦ φωνάζουν, «πάει αὐτό, τὸ πίνηξα». Τὸ παιδί, πού δὲν πνίγηκε τὸ γεφύρι του, φωνάζει: «Ἄ! Ἄ! Τὸ δικό μου δὲν μπόρεσες».

Τὰ παιδιά δέχονται τὸ ἀποτέλεσμα, ὅπως δεχόμαστε τὰ φυσικὰ φαινόμενα. Ξαναρχίζουν καί φτιάχνουν τὰ χαλασμένα γεφύρια καί τίς γκούβες. Ἐνῶ μποροῦν νά κάνουν τὰ γεφύρια πιο ψηλά, δὲν τὸ ἐπιχειροῦν. Κάνουν τὰ γεφύρια κατὰ τι ψηλότερα ἀπὸ τὴν προηγούμενη φορά, ἀλλὰ πιο στερεά. Καί τίς γκούβες προσπαθοῦν νά τίς κάνουν πιο μεγάλες, γιὰ νά συγκεντρώσουν περισσότερο νερό.

Δὲν ἀλλάζουν ρόλο σέ ὄλη τὴ διάρκεια τοῦ παιχνιδιοῦ.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Προσπάθησα νά παρουσιάσω ὅσο μοῦ ἦταν δυνατόν πληρέστερα τὰ παραδοσιακὰ παιδικὰ παιχνίδια τῆς Χρυσῆς Καστοριάς. Ὅπως λέω καί ἄλλοῦ, τὰ παιδιά παίζουν καί ἄλλα αὐτοσχέδια, τῆς στιγμῆς παιχνίδια, κάθε φορά ἴσως διαφορετικά. Αὐτὰ πού κατέγραψα, τὰ παρουσιάζω γιὰ κάθε ἐνδιαφερόμενο. Πιστεύω πὼς τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ παραδοσιακὰ παιχνίδια-θά ὀδηγήσῃ τοὺς ἀναγνώστες, εἴτε νά κατασκευάσουν (ἢ νά ἐνθαρρύνουν) παιδικὰ παιχνίδια, πού ν' ἀνταποκρίνονται στὰ μέτρα καί στὰ διαφέροντα τῶν παιδιῶν, εἴτε σάν μελετητὲς νά ἐξαγάγουν ψυχολογικὰ καί παιδαγωγικὰ συμπεράσματα.

Ὅπως λέει σχετικὰ μέ τὸ παιχνίδι ὁ καθηγητὴς τῶν Παιδαγωγικῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Χρήστος Φράγκος: «Ἀπὸ τὸ παιχνίδι πρέπει νά πάρωμε τὸ πνεῦμα τοῦ παιχνιδιοῦ καί νά τὸ εἰσαγάγωμε στὸ σχολεῖο». Πιστεύω πὼς πρέπει τὴ σοφὴ αὐτὴ ὑπόδειξη νά τὴν προσέξωμε, καί ὅλοι μέ τὸν τρόπο καί τίς δυνατότητές μας, καί ἀπὸ τὴ θέση πού βρισκόμαστε, νά φροντίσωμε νά γίνῃ ἡ μεθοδopoίηση τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τοῦ παιχνιδιοῦ, εἰδικὰ τοῦ παραδοσιακοῦ παιχνιδιοῦ, πού βγαίνει μέσα ἀπὸ τὰ διαφέροντα καί τίς ἐπιδιώξεις του, τίς παρορμήσεις του καί τίς ἐλλείψεις του, καί νά μπῆ μέσα στὸ σχολεῖο.

Ἄλλὰ δὲν ἔγινε ἡ ἐργασία μου αὐτὴ γιὰ παιδαγωγικούς, τώρα, σκοπούς, ἔγινε κυρίως μὲ λαογραφικὸ σκοπὸ. Ὅπως ἐδίδασκε ὁ καθηγητὴς τῆς Λαογραφίας κ. Δημήτριος Λουκᾶτος, ἡ τέτοια μελέτη τῶν λαϊκῶν παιχνιδιῶν ἔχει σημασία ἐθνογραφικὴ καὶ κοινωνιολογικὴ (Εἰσαγωγή στὴν Ἑλληνικὴ Λαογραφία, σ. 113). Ἴσως κάποτε προσεχθοῦν καὶ γιὰ παιδαγωγικούς σκοπούς.

Παραθέτω φωτογραφίες καὶ σχέδια τῶν παιχνιδιῶν. Εἶναι κι αὐτὰ προσπάθειες γιὰ μιὰ ἀναπαραστατικὴ εἰκονογράφηση. Μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι τέλειες, ἀλλὰ ἔγιναν ὅλες ἀπὸ ἐμένα. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θέλησα νὰ κάνω τὰ κείμενα πιὸ καταληπτά.

ΑΝΔΡΕΑΣ Π. ΣΤΕΦΟΠΟΥΛΟΣ

RÉSUMÉ

André Stephopoulos, Recueil des jeux traditionnels enfantins du village Chrysi de Castoria.

L'auteur dans cet article présente les jeux d'enfants de son lieu d'origine, le village Chrysi.

Il décrit la manière avec laquelle les enfants forment les groupes des jeux, les préparatifs des jeux, le matériel et les objets convenables à chacun. Il donne tous les détails de chaque jeu, les règles, les pénitences, les prix etc.

Les jeux sont divisés à ceux qu'ils se jouent par un seul enfant, ou par deux, ou par groupes, ainsi qu'à ceux, qu'ils se jouent entre garçons, entre filles, ou entre tous les deux.